CASTRUCCII
BONAMICI
COMMENTARIORUM
DE
BELLO ITALICO
LIBRI III. PARS II.

LUGDUNI BATAVORUM.

EDITIO ALTERA.

---

cIↃ cI cc LII.

CASTRUCCII BONAMICI

Commentariorum de Bello Italico

LIBRI TERTII

AD

DUCEM

SENATUM

P. Q. C.

UNIVERSOS REIP. GENUENSIS.

PRÆFATIO.

CUM *in Galliam Cisalpinam iter facerem, Genuamque venissem, qua in Urbe permulta acciderant eorum, de quibus ego scribere constitueram, & ibi essem a* VOBIS P. C. *bonorifice, liberaliterque tractatus, varie sum equidem affectus, maximamque animo voluptatem, atque*

uno tempore molestiam capi. Nam & venisse ad homines, qui in summa generis nobilitate nihil de morum benignitate remitterent, perquam jucundum videbatur; & eorum ipsorum hominum debere facta, consiliaque ita explicare narrando, ut unius haberetur ratio veritatis, erat sane molestissimum. Quamquam enim multa a Vobis acta esse fortiter, ac sapienter in illis Reipublicæ tenebris antea etiam intellexissem, quam vestram essem humanitatem expertus, non inficiabor tamen, multa item a multis inculcata fuisse mihi, quæ, si fidem illorum factorum convellere omnino non poterant, addubitare quidem certe cogebant hominem in vestris adhuc rebus peregrinantem, vehementerque vereri, ne, si omnia dixisset, minus gratus, si quædam reticuisset, nimis obsequens videretur. Quæ me dubitatio cum diu, multumque anxium, ac sollicitum habuisset, vicit tandem, qui vincere profecto debebat, amor veritatis; cujus quidem in historia præsertim conscribenda tanta esse vis debet, ut eam quacumque ratione infuscare flagitium, obruere autem scelus etiam sit. Itaque asseverare possum firmissime hoc animo me ad GENUENSIUM *res cognoscendas accessisse, ut eas, si a virtute profectæ essent omnes, libentissime scriberem, sin minus, scriberem tamen, eorumque benignitatis memoria nihil adeo de veritatis cura detraheret, ut multum etiam adderet diligentiæ, & cautionis, ne quid in nostram narrationem per causam irreperet officii, quod videri posset assentatione, aut gratia depravatum. Sed ego de* GENUENSIBUS *diligenter, attenteque cum cogitarem, quærerem omnia, non crederem omnia, nihil sane reperi, esse ab illis proximo*

ximo hoc Italico bello cogitatum, nisi summo consilio, nihil susceptum, nisi fide praestanti, nihil denique actum, nisi virtute singulari; atque omnia ita esse nota omnibus, atque testata, ut ea mihi scribenti magis interdum veniat in mentem vereri, ne propter ingenii mei tenuitatem imminuta, quam dubitare, ne propter benevolentiæ studium amplificata esse videantur. Quamobrem gravissima liberatus molestia, gaudeo P. C. *magnificeque lætor, oblatum mihi tempus, in quo grati animi mei pietatem Vos agnosceretis, incorrupti fidem historici nemo desideraret. Non enim esse arbitror, aut tam injustos,* GENUENSIUM *qui fuerunt hostes, ut urgere calumniis velint, quos persecuti sunt armis, aut tam insanos, qui sunt invidi, ut vocare audeant in dubium, quod exploratum omnibus, certissimumque est.*

Meorum vero laborum si qui sunt obtrectatores, quos homines jejunos, atque ineptos ne summis quidem scriptoribus defuisse video, accusent ii me licet ut rudem, ut inelegantem (nihil enim impedio) ut mendacem autem, atque infectum studio partium jure nunquam certe accusabunt, cum libertatem in scribendo meam acerbius etiam, quam oporteret, reprehensam esse omnes sciant, ego senserim. Sed nullæ sunt simultates, nulla præmia, non spes, non metus, qui possit constantem hominem, atque ingenuum a proposito deterrere: neque in Castris Borboniorum quod fuerim, quodque in acie steterim contra Austriacos, minus idcirco licere mihi sum arbitratus, reprehendere in Borboniis, laudare in Austriacis, quæ reprehendenda, quæ laudanda videbantur. Non enim, cum scribimus, animum retinemus armatum,

tum, aut eamdem esse bellandi, & scribendi licentiam existimamus. Nam militi, si adversus hostem ferocius sese gerat, etiam laudi datur, cum sit historico turpissimum, non dicam adversario maledicere, sed paulo scribere cupidius. Maxime quidem vellem, ut mea qui legunt, animo legerent eodem quo ego scripsi, neque in scriptorem culpam conferrent, quam ipsi sustinent. Etenim dum nimis favent, nimis invident, mentiri me, ac maledicere dictitant, non quod ita sit, sed quod ad libidinem non scripserim ipsorum, eorumque aut hostes laudaverim, aut amicos reprehenderim. Qua in re non illi studium, aut libertatem meam coarguunt, sed stultitiam, atque insolentiam indicant suam; & cum iidem me cupidum, iidem liberum dicant, est certe quod suspicer, esse me in utroque moderatum. Equidem, ad libertatem quod attinet, eam neque immoderate exercui, quod arrogantis erat hominis, neque fregi serviliter, quod erat abjecti, idque unum conatus sum, & mihi videor perfecisse, ut omnia libere, nihil scriberem contumeliose in quenquam.

Quod si quis est, qui, dempta etiam contumelia, ne innocuam quidem ferat in scriptore libertatem, ne Principum videlicet fama, potentiaque lædatur, is mea quidem sententia vehementer, in eoque ipso errat, in quo causæ, dignitatique Principum caveri maxime putat. Sublata enim libertate, generosa extinguuntur ingenia, atque ejusmodi extinctis ingeniis, historia aut nusquam audet emergere, aut infuscata sordibus adulationis contemnitur statim, & jacet; ipsaque propterea Principum fama, quæ præclaris rerum gestarum monumentis innititur, aut tur-

turpis , aut nulla omnino est . Potentia item illorum non modo non læditur libertate scribentis, sed etiam confirmatur. Nam cum propter copiam, atque affluentiam rerum omnium nonnulli Principes, humanæ naturæ vitio, nimium sibi indulgeant, multosque ob eam causam circa se habeant assentatores viles, imperitos, callidos, longe ab illis perterrita refugit veritas, cujus ignoratione imperia existunt sæva, ignava, inimica virtuti, plena turpitudinis, plena calamitatis . Una est historia libere scripta , quæ repugnantem quasi veritatem in Principum conspectum audeat adducere, eosque docere, quæ sint officia diligentis, & moderati imperii; quibus officiis manet vis dominationis firmissima, commemoratio nominis sempiterna. Quæ duo si tueri Principes volunt, ut maxime debent, excitent oportet præmiis, non coerceant pœnis, famæ, imperiique eorum veluti custodem, historicam libertatem. Cujus quidem libertatis P C. *nihil est , de Vobis cum scribo, quod me pœniteat, nihil quod Vos pudeat. Gratissimum enim mihi, quas ostendistis in liberanda Patria vestra virtutes usurpare scribendo, cum in eo simul possim & veritati, ut antea dixi, servire, & pietati satisfacere erga Vos meæ: Vobis porro honorificentissimum est mandari libere scriptis quæ multa, & præclara pro ejusdem Patriæ salute, ac dignitate gessistis, ut, non solum eorum hominum, qui nunc sunt, testimonio, sed etiam eorum, qui nascentur, judicio comprobentur . Illos pudeat historiæ, qui bella aut iniqua susceperunt, aut turpiter administrarunt : Vobis nunquam fides , nunquam fortitudo , nunquam animus , nunquam consilium defuit, ne tum quidem cum omnia deesse videbantur. Nam cum esse-*

tis

tis præter jus oppugnati , præterque fas deserti, a quibus minime par erat, cumque totius Italici impetus belli ad mœnia vestra constitisset, ita prementibus tot undique malis, necessitati paruistis, ut nunquam dignitatis obliviisceremini: cum autem res ipsa, & quasi naturæ vox populum ad arma vestrum impulisset, qui vexari , ac diripi tacitus nollet, primum quidem motum fortunæ subitum , ac vehementem ratione quadam gubernastis, ut neque constantiæ, neque Reipublicæ deessetis: deinde cum populi Vos salus, quæ suprema optimis Principibus lex esse debet, ad bellum traheret necessarium, id ita gessistis, ut omnis obliti periculi, unius memores libertatis videremini. Quo in bello tantum virtute , sapientiaque præstitistis, ut qui causa eratis, marte etiam superiores essetis, fueritque consilium magis vestrum , quam consilii laudandus eventus . Non quin fuerit ille secundissimus, sed quia prosperi eventus plerumque fortunæ, semper virtuti præclara consilia tribuuntur . Neque vero , quicunque belli eventus futurus fuisset, non eadem semper fuisset rerum a Vobis gestarum laus, non eadem Nominis gloria GENUENSIS. *Nullis enim unquam adversis virtus obruitur, quin etiam sua interdum vi erecta frangit adversæ impetum fortis, eaque præstat ipsa per se incommodo accepto, quæ ne ab incolumi quidem fortuna præstari posse videbantur. Id quod si unquam alias, in vestro certe bello, victoriaque apparuit; quæ quidem victoria non casus temeritate, sed animi , consiliique vestri magnitudine parta est. Nam ferocientem armorum insolentia plebis fæcem continere, eandem hostium reditu dejectam excitare, Sociis præsidium, Civibus afferre salutem, hostibus ipsis*

ſis egregiam in fœdere fidem, ſingularem in bello conſtantiam oſtendere, hæc tanta, ex quibus victoria illa extitit admirabilis, non profecto incertæ, volubiliſque fortunæ munera, ſed fructus fuerunt magnæ cujuſdam, & corroboratæ virtutis. Quod ſi qui ſecus exiſtimant adhuc, ii, ut non ſint nimium pertinaciter GENUENSIBUS *infenſi, qui, cum virtus emineat, atque appareat, fortunam malint admirari, e quibus maximæ illa res ortæ ſint cauſis, ignorant quidem certe. Equidem ego, antequam Vos penitus noſſem, & mirabilia quædam de rebus veſtris nunciarentur, non tam primum (libere ut, quod ſentio, dicam) ſapientiam ſum veſtram, quam felicitatem admiratus, adeoque erant ardua, incredibilia, quæ tentata a Vobis, geſtaque dicebantur, ut exitum illum formidoloſi belli optandum potius, quam ſperandum fuiſſe judicarem. Poſtea vero quam veſtram Urbem ingreſſus, veſtrorum Hominum mores, inſtitutaque perſpexi, ſermones audivi prudentes, graves, auctoritatem Senatus, Populi obſequium, nihil arrogans in Nobilitate, nihil in Plebe contumax, atque omnia plena juſtitiæ, manſuetudinis, diligentiæ, æquitatis, concordiæ, fortitudinis cognovi, tum autem non tam ego Vos felices, quam fortes, & ſapientes putavi, atque exiſtimavi magis eſſe Vobis gaudendum, quod illa acciderint, quam mirandum cæteris, quod ita acciderint. Debebat enim in magno etiam fortunæ incurſu ſtare Reſpublica tantis fulta virtutibus, neque ullum ei a naufragio periculum eſſe poterat, cum tales ad gubernacula Viri tanto conſilio, & magnanimitate præditi ſederent. Atque animi magnitudo difficillimo belli tempore, ita perſpecta eſt, ut*

 obſcu-

obscura esse non possit: consilium vero eo magis laudandum, quo difficilius est cavere omnia, & nihil timere. Sunt enim qui timiditati, atque ignaviæ suæ moderationis & prudentiæ nomen inane prætendant. Verum nihil est, quod vehementius Principibus obsit, quam posse impune contemni, nihil quod in his contemnatur impunius, quam ignavia ipsa, quæ nervos elidit virtutis, pacis, bellique artes extinguit, subitam interdum perniciem, certam semper infert infamiam. Quis enim eos Principes, aut omnino liberos ducat, qui otium ita sunt amplexi, ut omnia perferant turpissimæ quietis causa? Sed ferant hi debitam hanc inertiæ suæ pœnam, ut prætereantur in historia, qui nihil historia dignum gesserint. Vos autem P. C. *dignissimi sane estis, quorum sit in literis nomen illustre, atque magnum, cum non solum ad tempus maximam Reipublicæ vestræ utilitatem attuleritis, sed etiam ad exemplum, ut quicunque posthac Vobis nocere voluerit, nullam esse intelligat apud non timentes minantis auctoritatem; neque facile nocere iis existimet, hoc animo quos esse vidit, ut nullam neque faciant, neque patiantur injuriam. Scribatur igitur tantarum rerum historia; maneat fama defensæ, maneat exemplum Patriæ defendendæ: neque erit, opinor, quisquam tanta aut inscitia, aut invidia depravatus, ut, hunc tertium de Bello Italico Librum quod Vobis quasi consecraverim, quodque ejus libri a principio res Vestras dilaudaverim, fidem idcirco, vel prudentiam desiderat meam. Nam librum cui potius donarem, quam Vobis, qui libro ipsi materiem dedistis uberem, atque excellentem? res autem quantæ illæ fuerint, ipsa declarabit luculentius historia; in historia denique,*

ea-

carum conscribenda vestrorum ego Civium P. C., *Sociorum, etiam hostium conscientiam testor, omnia me veritati, nihil gratiæ dedisse.*

CASTRUCCII BONAMICI

COMMENTARIORUM

DE

BELLO ITALICO

LIBER TERTIUS.

IMPERATORE in Germaniâ creato Francifco Lotharingio conjuge, & Borufco bello ingenti Silefiæ totius jacturâ compofito, alios in Italiam duces immittebat Therefia Auftriaca, alios exercitus; neque tot fatigata, deterritave adverfis multò alacrior ad Italicum bellum duabus magnis, gravibufque domi curis liberata confurgere videbatur. Quibus recreatus nunciis Lichteftenius intra Novariæ Seffitifque amnis præfidia, quò Borboniorum impetus declinans confugerat, tenere fe jam non poterat, & reliquias, quas habebat exercitus copiis adaugere, quæ totos ex Germania dies confluere Mantuam dicebantur, iifque Mediolanenfem recipere provinciam meditabatur. Sardiniæ item Rex

A mi-

minus esse animo sollicito cœperat, adventantibus Germanorum auxiliis. Itaque, renovato bello, Camposianum statim colloquium dirimere, pacisque causâ venientem ad se ex Galliâ Comitem Malibojum suis excedere finibus jusserat, nequam daret Austriacis immutatæ voluntatis suspicionem. Quanquam non defuerint, qui colloquium omne temporis causâ, non dissentientibus Britannis, quibus unis Sardiniæ Rex confidere videbatur, institutum, neque verisimile dicerent esse, ut iis Sardiniæ Rex conditionibus stare voluerit, quæ, dimisso Onelienſi tractu, & Philippi in Italiâ regno constituto, præcipuum illud suum terrâ, marique amplificandi imperii consilium si non frangerent, retardarent quidem certe. Sed sive ex animo factum, sive simulate illud fuerit (in animis enim hominum, maximèque regum multæ sunt latebræ, multi recessus) ad ejus certe colloquii, pacisque mentionem ita Galli obtorpuerant, ut indormire bello, atque hosti viderentur. Ille autem nunquam non vigilans, & temporibus imminens Hastam subito Pompejam, uti superiore libro demonstravimus, cæperat, alienâque lætus discordiâ, quæ naturæ dissimilitudine, & tacitis alta suspicionibus inter Hispanos, Gallosque serpebat in dies latius, non accepta solum incommoda sarcire, sed celeriter majoribus utilitatibus sanare sperabat.

At Borbonii tecte primum inter se, deinde aperte, graviterque diffidere cœperant. Erant Hispani, repugnantibus vehementissime Gallis, Mediolanum profecti, & contra, quam erat in concilio de communi sententiâ constitu-

ſtitutum, Mediolanenſis arcis oppugnationem urgebant: quæ res, & offenſionem illis non mediocrem ad ſocios afferebat intempeſtivam detegendo cupiditatem, & nimium diſtrahendo vires infirmiores reddebat ad reſiſtendum hoſtibus. Sed nihil commovebantur Hiſpani. Omnia omnibus viis ad oppugnandam arcem neceſſaria Mediolanum conferebantur: jamque, aggere jacto, collocabantur tormenta; neque minus interea duces, præfectique copiarum intra tecta Urbis recepti ſcenis, ludiſque oblectabantur, prorſus ut videre eſſet, & belli apparatu, & otii deliciis eandem fremere Urbem, ac laſcivire. Poſtea vero quam Campoſiani colloquii certus increbuit rumor, Gallicarumque ad Haſtam Pompejam cohortium deditio non ſine obſcuro quodam conſilio, & quaſi prævaricatione facta eſſe dicebatur, tum autem prodi ſe a Gallis, & circumveniri Hiſpani exiſtimantes Alexandrinæ arcis obſidionem repente dimiſerant; veritique uno tempore & ſociorum, uti quidem ipſis videbatur, infidelitatem, & hoſtium adventum a Mediolanenſis item arcis oppugnatione tormenta deducta omnia, in naveſque ſubito undique contractas impoſita ſecundo flumine, cæteraque terreſtri itinere impedimenta Ticinum ſummiſerant, eoque Philippus ipſe, & Dux Mutinenſium, Gagiuſque proficiſci quamprimum cogitabant, in hiſque omnibus rebus conſilia, copiaſque a Gallis ſejungere velle videbantur. Atque hi deſeri ſe ab Hiſpanis cum viderent, ne ſuperfluentibus Auſtriacorum copiis ſoli objicerentur, neu Genuâ, Galliâque Narbonenſi intercluderentur, omni

circa Tanarum, Padum, Bormiamque amnes relictâ regione, Novas sese versùs raptim receperant.

In Hispania autem propter invidiam Camposiani colloquii male Galli audiebant, adeout Rex ipse subitâ incitatus irâ, & Reginæ uxoris admonitu, non satis animadvertens quantam rem, quamque alieno tempore moveret, a Gallis discedere sociis tam ambiguis, novasque experiri amicitias constitueret, eâque de causâ Hyeronimum Grimaldum Genuensem in excogitandis, gerendisque rebus prudentem hominem, atque alacrem in Germaniam cum mandatis mitteret, quæ Regi maxime Sardiniæ officere, atque obstare dicebantur. Erat Grimaldus, Aranquesiano confecto fœdere, legatione functus Reipublicæ suæ, cui cum inservire se posse existimaret, si, quæ Viennæ agenda erant, quæque ad Italiam, atque ad Rempublicam adeò pertinere videbantur, per se potius, quam per alios agerentur, susceptâ legatione, statim, ut erat jussus, profectus est. Sed ea quoque legatio nimio ambitionis studio suscepta, ut multa alia Hispanorum, frustra fuit. Nam neque liberum erat Reginæ Ungariæ cum Hispanis adversus Sardiniæ Regem consentire, inscientibus Britannis, quos tamen Sardiniæ Regis commodis acerrimos videbat esse fautores; neque facile Hispaniæ Regi initam cum Gallis societatem, multisque necessitudinis, atque utilitatis nominibus coagmentatam subito dissolvere. Illa etiam Reginæ Ungariæ insederat suspicio, simulatâ legatione, hæc ab Hispanis mandata interponi, quo aut suos ad Italicum

licum bellum impetus remorarentur, aut Gallorum animum Camposiano colloquo sopitum, alterius æmulatione colloquii repungerent, atque excitarent.

Genuenses porro, cum nova quædam in Italiâ misceri, & concitari mala viderent, diesque advenisset, quo die Principem Civitatis (Ducem appellant) fieri ab ipsis in biennium per leges oportet, Franciscum BrignoliumSalium, quem missum fuisse ad exercitum summo cum imperio demonstratum est, Ducem crearunt, perspectæ domi, forisque virtutis hominem, ut, si qua esset formidolosi temporis tempestas oblata, haberet in singulari viro magnum Respublica præsidium. Ita igitur omnia sunt subito mutata, ut trepidare, ac fugere Borbonii inciperent, qui vincebant; in spem autem victoriæ venire auderent Austriaci, qui fugâ sese hactenus, & præsidiorum latebris occultaverant. Maximis enim coactis copiis alacres, ac fiduciæ pleni alterâ ex parte Lictestenius Viglebanensem agrum parato, atque instructo exercitu tenebat: alterâ Berenclavius, domitis ille Boiis, direptisque nobilis dux, cum x. hominum millibus, quos jam flumen Adduam transduxerat, expugnato in itinere Codoneo, quo in loco præsidium Hispani habebant; & Lovestenius Laude occupatâ Pompejâ, fusisque aliquot, & fugatis ad Melignanum Hispanis, instabat: tum Brounius, & Pallavicinus Mantuâ profecti in Parmensem agrum irrumpere conabantur, partemque hispaniensis exercitus, cui Castellarensis præerat, a reliquis copiis interclusam distinebant. Quibus rebus perturba-

tus Philippus tres modo menses ex mediolanensi regno lætatus maturavit Mediolano discedere, Ticinumque contendit, cum levis armaturæ equites nonnulli Austriaci, Lambro amne superato, extremum ejus agmen male haberent, & carperent. Sed Ticinum cum esset ventum, castra Gagius apud Chartusianos habere eo consilio instituit, ut ad Padum, Placentiamque oppidum aditum haberet expeditum, utque simul Fulvii Forum respiceret, cui Sardiniæ Rex, expugnato Casali, propius jam imminebat.

Magnopere etiam hortari per literas, nunciosque, & suadere Castellarensem non desistebat, denique imperabat, ad se quamprimum ut veniret, ne hostes, quorum in dies copiæ augebantur, illius iter impedire, seque ab eo excludere possent: idque valde ad communem salutem pertinere arbitrabatur, cum, distractis viribus, neque Castellarensis satis firmus esset adversus hostes, neque partem exercitus validam negligere ipse posset. At Castellarensis aut suâ nimium virtute ferox, aut eâ fortassis gratiâ fretus, quâ plurimum apud Reginam Hispaniæ valere dicebatur, vehementer Gagium contemnebat, & parere homini recusabat, omniaque ejus consilia criminabatur, remorabatur; id quod erat bello, summæque rerum adversarium maxime. Itaque a Gagio aperte dissentiens a Parmensi, & Guardistallensi agro non discedere perseveravit.

Brounius intercludi Castellarensem a reliquo Hispanorum exercitu posse sperans, Nadastium mittit, qui in sinistrâ Padi ripâ oberrans nullo certo itinere ludificet hostem, pon-

tem-

temque ad Casale majus simulet efficere. Quæ dum Nadastius exequi parat, Hispanorum stationes (ut omni destrâ fluminis parte erant dispositæ) inopinantes ab Austriacis nonnullis levis armaturæ, qui Padum silentio ratibus transgressi in eas impetum improviso fecerant, opprimuntur. Brounius interim ad Burgumfortem effecto celeriter ponte, suisque transductis copiis Luceriam occupat; tum inde Lucesius, & Novatus Austriaci exercitus decuriones Rhegiolo, Nadastius autem Valterio potiuntur: quibus occupatis locis Guardistallum, quod erat medium, circumvallare Austriaci, atque oppugnare, allatis tormentis, instituunt.

At Coraphæus præfectus castrorum Regis Neapolis, qui, ut antea diximus, oppido præerat, conatus est, eruptione factâ, oppidum defendere, eique ad auxilium ferendum Castellarensis advolarat cum omnibus copiis. Sed Nadastius uno fere tempore, & compulso in oppidum Coraphæo, & primo Castellarensis agmine ad Crustulum amnem fugato, illud quidem, desperatis auxiliis, in deditionem venire, hunc, amisso Guardistallo, sese Parmam festinanter recipere coegit.

Quibus rebus Gagio nunciatis, omnibus consiliis antevertendum existimavit, ut Castellarensi subveniret, ne tanta exercitus pars tam longe abstracta in potestatem hostium veniret. Itaque Ticino cum omni statim exercitu profectus Placentiam venit, magnisque itineribus progressus, subsistere ad Florentiolam cogitur, propterea quod assiduis aucta tempestatibus Trebia pontes interruperat, par-

temque exercitus intercluserat; cujus moræ beneficio usi Lictestenius, & Berenclavius suos & ipsi exercitus educunt, properantque Gagium præoccupare, si esset in perficiendis pontibus periclitandum, ut priusquam ille Tarum amnem transiret, ipsi Brounio adjungerentur. Quo facto, & Pallavicino, qui Castellarensem observaret, cum iii. equitum, peditumque millibus, & Pyrochitrophorûm centuriis sex ad Parmam relicto, copias ad Tarum omnes contrahunt.

Gagius refectis pontibus, expeditoque itinere ad vicum pervenit, qui Sanguinaria dicitur; ibique non longe a Taro castra facit, loco non satis quidem idoneo ad commeatus parandos, sed temporis brevitas, & rei cogebat necessitas. Postero die cum paucis equitibus ad exploranda loca profectus adversam fluminis ripam obtineri ab hostibus conspicatur: numero esse armatorum ad xxx. millia; Tarum autem nivibus solutis, & continentibus adeo pluviis crevisse, ut propter aquæ vim, rapiditatemque amnis omnino perficiendi pontis facultatem non daret. Itaque necessario iter supprimit, eratque uterque utrique exercitus in conspectu, neque alter alteri nocere poterat, prohibente flumine: & crebris Gagii literis Castellarensis incitabatur, quoniam primo præcepta, monitaque sua sprevisset, ut, cognito saltem periculo, Parmam relinqueret. Enimvero ille relicturum se negare, neque ullo pacto commissurum, ut Hispaniæ Reginæ urbs charissima hostibus indefensa prodatur; in eoque perseverabat. Sed pertinaciam ejus fregit tandem Philippus li-

teris

teris ſeverius ſcriptis, quibus placere ſibi demonſtrabat, ut, nullâ interpoſitâ morâ, quamprimum Parmâ excederet.

Quibus acceptis literis Caſtellarenſis, ad ſpeciem præſidii cum paucis militibus Carolo Lanfranchio Protrib. mil. relicto, in noctem ipſe conjectus cum reliquis copiis omnibus celeriter e conſpectu urbis Parmæ ſilentio diſceſſit. Profectionem ejus primo non ſenſerant hoſtes, poſtea cognitâ re, equites pediteſque miſerant levis armaturæ, qui conſequerentur, & deprehenſum in itinere opprimerent. Turrim vix dum ille Mulactianam attigerat, cum repente circumfunduntur undique hoſtes: omnes obſidentur viæ. Loca ſuberant aſpera, ſaltuoſa, omniaque erant nive, geluque oppleta; cœlum coortis tempeſtatibus fœdum, nullum auxilium, ne ſpes quidem; fames urgebat. Tantis objectis difficultatibus non defecit animo Caſtellarenſis, ſed virtute, ac perſeverantiâ militum ſuorum ſummotis hoſtibus, factoque per Apuanos montes itinere difficillimo, Spediam octavo tandem die venit, magnâ & jacturâ ſuorum, & admiratione hoſtium, qui ex tantis emerſiſſe illum anguſtiis perſuadere ſibi compertâ vix re poterant.

Gagius, poſtquam conjunctas hoſtium copias, egreſſumque Parmâ Caſtellarenſem cognovit, a Sanguinariâ diſcedit, Placentiamque eodem, quo venerat, itinere exercitum reducit, caſtraque ad oppidum habere, & communire, pontemque in Pado facere inſtituit.

Captâ hoſtes Parmâ, neque Caſtellaren-

ſi

ſis iter impedire noſtrorum virtute repulſi, neque regredientem inſequi Gagium tempeſtatum, & fluminis magnitudine detenti potuerunt. Itaque neceſſario morabantur. Tandem, tranſducto Tarum exercitu, ad hoſtem proficiſci conſtituunt, ſive illum in muniendis caſtris occupatum, & nondum Caſtellarenſis adventu confirmatum adoriri, ſive obſidione premere poſſint. Namque illi horum alterutrum ſpectare maxime videbantur. Sed quominus adorirentur, aſſidui prohibuerant imbres, Gagiique effecerat ſolertia, qui, & pontes interruperat omnes, &, expugnando Codoneum, illos diutius etiam impeditos tenuerat. Pignatellius enim legatus de exercitu hiſpanienſi cum parte copiarum miſſus ad occupandum Codoneum, cum ad Lambri, & Padi confluentem perveniſſet, primum quidem pedites, equiteſque nonnullos Auſtriacos, qui ibi erant in ſtatione, in fugam dedit, in ipſum deinde Codoneum vicum, quo ſeſe receperant fugientes, impetum celerrime progreſſus fecit. Reſiſtebant acerrime hoſtes, domiciliiſque occupatis repellere noſtros confidebant. Sed cum noſtri audacter ſuccederent, allatiſque ſecuribus portas perfringerent, domoſque ferreis palis ſubruerent, loco ceſſerunt, defenſorumque pars in ipſo certamine interfecta, fugataque, pars, Codoneo capto, capta eſt, in hiſque Groſſius fuit dux eorum. Quo facto Pignatellius ſeſe ad Gagium in caſtra recepit.

Noſtris ad Placentiam caſtris communitis, perfectoque in Pado ponte, relinquebatur Auſtriacis nihil, niſi ut obſidione Ga-

gium

gium premerent. Idque accidit.

Oppugnabatur interim Forum Fulvii a Durlacensi Principe, eodemque Trib. mil. Regis Sardiniæ, & defendebatur egregie ab Ascoisquio Hispaniensis exercitus Decurione, qui Philippi jussu oppido præerat, præsidiumque ibi Hispanorum habebat, & Helvetiorum de exercitu Neapolitano. At Malibojus multum ad belli rationem interesse existimans, prohibere, ne in tantâ rerum perturbatione oppido potirentur hostes firmo, atque opportuno, simul distineri profectione suâ hostium copias posse sperans, cum omni exercitu suo, quem etiam cohortibus Hispanis ii. Dertonâ deductis, & Genuensibus vi. adauxerat, relictis Novis, superatoque flumine Bormiâ, fugatâque ad Castrum Bajanum Subalpinorum legione ad Forofulviensem oppugnationem disturbandam omni celeritate, & studio incitatus ferebatur. Sed accidit perincommodè, quod tantam Maliboji diligentiam, Præfectique constantiam commota elusit ab Helvetiis seditio magno rei militaris flagitio, qui sive spe sollicitati, sive metu perterriti, secessione factâ, sese, quodque ipsorum erat custodiæ attributum, propugnaculum hosti dediderunt, eodemque, tanto illato incommodo, uti arcem traderet, hominem strenuum, & paratum defendere se Præfectum ipsum compulerunt. Quâ re nunciatâ, Malibojus pedem retulit, conceptamque ex tam inopinatâ deditione iram in Statellates effudit, quorum ex itinere Castellum expugnatum diruit, atque in miseros Irienses, quos grandem sibi, præsentemque numerare pecuniam præteriens jussit. Jam

Jam Castellarensis a Spediâ profectus, & Genuensium diligentiâ, commeatuque adjutus in Gagii castra pervenerat, & summissus a Malibojo cum xii. Gallorum, Hispanorum, & Genuensium cohortibus Mirapiscensis adventabat, auctisque copiis repugnabat audacter Gagius, & cum equitibus, quorum magnum, & delectum habebat numerum, magis libere vagabatur, agrosque trans Padum integros habebat ad copiam commeatus, prædamque tollendam. Austriaci, præsidiis nostrorum Uxolengo, & Monteclaro rejectis, Ripaltam aggrediuntur. Ripalta vicus est a à Placentia longe millia passuum octo in ripa positus Trebiæ, arce munitus, atque apud Gallos Cisalpinos Landorum dominatu, & Ascanii Sfortiæ Cardinalis fugâ, & deditione insignis. Castellum ibi est aquæ fluminis Trebiæ, quæ depressis derivata fossis Placentiam usque deducitur, eratque magno Hispanis usui. Eo majore tormentorum, & militum vi arcem hostes aggrediuntur, duce Berenclavio. Præsidiarii milites omnino a tormentis imparati, quod non tantæ esse arcem opportunitatis crediderant, ut defendi tormentis oporteret, cum ad horas octo fortissime pugnassent, crebris tandem confecti vulneribus sese, atque arcem dedere coguntur. Illam statim Austriaci, deditione factâ, diripiunt.

Omnibus ad Trebiam captis locis, quæ dare aliquam Hispanis commeatus facultatem videbantur, & Lazariano occupato communitoque (suburbanum quod erat Alberonii Cardinalis, hominis utrâque fortunâ notissimi,

mi, atque abest a Placentiâ mille circiter passus) premere acrius Lictestenius Gagium a fronte, atque a tergo, ejusque castra, collocatis tormentis, ollisque jactis incendiariis, ipsamque divexare Placentiam conatur. Gagius, quo arctius a fronte, atque a tergo premebatur, eo latius in Transpadanam regionem pabulatum equites mittebat, per quos commeatum omnem diligenter conquisitum comportabat. Multum etiam ut esset frumenti, pabulique provisum, & convectum curaverat, multarumque rerum facultates munitissimus ad Padum pons præbebat, quem cum interrumpere illi sæpe tentassent, nunquam potuerant. Quanquam etiam contignationem ejus Padus interdum concuteret nimiis intumescens tempestatibus. Tanta erat operis firmitas. Adactis præterea ex oppidi muro telis & protegebatur pons, & ipsi vexabantur hostes, qui totis diebus munitiones proferre, castraque castris convertere cogebantur. Ita alter alterum observabat, magnâque vi in occupandis locis præsidiisque uterque utebatur: Lictestenius, ut quam angustissime Gagium contineret; Gagius, ut Lictestenium eluderet, & quam posset latissime pabularetur. Crebræque ob eam causam velitationes fiebant; id quod etiam necesse erat accidere in tanta exercituum propinquitate, atque animorum contentione.

Valebat Gagius equitatu, loco præstabat, defendebatur item pontis, atque oppidi munitione, adeout neque ad deditionem inopiâ, neque ad prælium oppugnatione cogi videretur posse. Frequenter etiam ex perfugis audie-

diebat valetudine uti hostes non bonâ, propterea quod in locis gravibus, atque apertis calorum intoleranda vis, & restagnantium æstus aquarum moverant corpora eorum, Castrensesque morbos vulgaverant; a quibus quidem afficiebantur nostri minus, utpote quos tecta urbis atque umbræ recreabant; his rebus adductus Gagius bellum ducere parabat. Intelligebat enim maximos Austriacorum conatus ad nihilum recasuros, extracto in hyemem bello, viribusque eorum levibus prælis, morbis, eâdemque attritis inopiâ, quâ nostrum delere exercitum ipsi sibi persuaserant. Verum erant in ipsis Hispanorum castris, qui jam famem, cæterasque obsidionis acerbitates miserabiliter jactarent, Gagiique consilium carperent, patientiam ejus obsessionem appellando. Ille autem in suâ permanebat sententiâ, deque totius belli ratione dederat ad Philippum Regem literas uberes, ac diligentes.

At Philippus Rex per Hieronymum Grimaldum de compositione agere, instareque de conditionibus cum Reginâ Ungariæ non desistebat; quam minus, quam vellet, postulatis auscultare suis cum intelligeret, dissuadentibus aperte Hispanorum societatem Britannis, eique se de Camposiano colloquio purgante per exquisitissimas literas Rege Sardiniæ, statuit ipse summam rerum prælio committere, sperans (proinde quasi in Regum potestate eventus essent armorum) insigni aliquâ victoriâ, aut Reginam Ungariæ ad interpositas conditiones compelli, aut dubios Gallorum animos confirmari posse. Instabat præterea uxor Regina Gallis infensa, quos suis adversari consiliis arbi-

tra-

trabatur, atque aliquid prius agere cupiebat, quam languescente irâ, & veteri, insitâque emergente in Gallos benevolentiâ, Philippi Regis animus labaret, Noalliensis etiam Gallicæ militiæ Magistri officiis impulsus. Namque hunc propter flagrantissimam apud eundem Philippum gratiam Rex Galliæ judicaverat idoneum, quem cum mandatis de Camposiano colloquio in Hispaniam mitteret. Recenti igitur adhuc illius invidiâ colloquii, & stimulante uxore, commotus Hispaniæ Rex scribit Gagio, Austriacos ut quamprimum sine ullâ dubitatione adoriatur. Ita, neglectis imperatorum consiliis, absentium plerumque regum nutu bella administrantur.

Gagius, quoniam Regi parendum erat, & quâcumque ratione pugnandum, Philippi Regis de prælio mandata ad Philippum F. attulit. Philippus, quo firmior prodiret in aciem, omnibus fere, quæ circum ea loca habebat, deductis præsidiis, etiam, atque etiam per literas suâ manu scriptas evocato Malibojo, qui prælio repugnabat maximè; cum esset, convocato concilio, conficiendi negotii dies, & ratio constituta; eos, qui aderant, hortatus est, quoniam fieret dimicandi potestas, ne usu, manuque suam, Philippique patris expectationem fallerent: Philippum certe Regem eorum virtuti tantum tribuisse dicebat, ut, cum ad opprimendos hostes temporis forsitan opportunitatem expectare potuerit, virtuti maluerit eorum, quam temporis beneficio confidere. Hæc cum facta essent in concilio ad suam quisque exercitus partem instruendam, curandamque discesserunt.

Quo

Quo die pugnatum eſt, dies fuit ad xvi. kal. Quint. Ratio autem, ordoque agminis erat ejuſmodi, ut Galli, qui extra Antonianam Placentiæ portam caſtra fecerant, in tres diſtributi partes dextrum noſtrorum cornu obtinerent, iidemque in ſiniſtrum Auſtriacorum invaderent: ſubſidio iis adjungeretur Aramburus legatus cum xvi. Hiſpanorum cohortibus: item Hiſpanorum cohortes mediam tenerent aciem; in ſiniſtro autem cornu reliquæ Hiſpanorum, Neapolitanorum, & Genuenſium cohortes in tres pariter diviſæ partes collocarentur. Omnes uno undique tempore, ſigno dato, concurrerent. Ex oppidi mœnibus, iiſque munitionibus, quæ propter viam, quâ ad Lazarianum itur, productæ erant ab noſtris, tormenta interim ne ceſſarent: quæ res, & noſtros protegeret in prælium proficiſcentes, & prodeuntes deterreret hoſtes, eorumque munitiones, & caſtra vexaret. Equitatus, quod ejus inutilis opera propter interciſos foſſis campos non ſatis tamen prudenter videbatur, ab universâ acie ſecluſus, atque ad omnem rei eventum paratus conſiſteret, eique Vieviliæus, de exercitu neap. legatus præeſſet. Ubî ea dies venit, ad eum modum, quem diximus copias Borbonii ſuas inſtruunt, ſub occaſumque ſolis Auſtriacorum caſtris appropinquare cœperunt.

Erant Auſtriacorum caſtra tormentis, propugnaculis, arboribus inflexis, altiſſimiſque inductis aquis, foſſiſque munitiſſima, &, quod per exploratores perfugaſque cognoverant, reſque ipſa oſtendebat, ſuorum oppugnationem caſtrorum a Borboniis parari, ſuas item ipſi

copias

copias contraxerant, magnasque munitiones addiderant, ipseque Licteftenius, quem incommoda valetudo multos jam dies longe a castris tenebat, rei magnitudine commotus in castra venerat, ut prælio interesset. Castellâ, quæ erant ab illis posita locis opportunis, nostri, multis utrinque vulneratis, atque interfectis, expugnant, in iisque expugnandis nocturnum omne tempus consumitur. Primâ luce in ipsas irrumpunt munitiones, exuperatisque aggeribus ad fossas perveniunt, quarum tametsi quanta esset altitudo nostri nondum duces perspexerant, & ne sarmenta quidem, quibus eæ explerentur, comportari per equites jusserant, tamen earum difficilis, impeditusque transitus ardentes studio pugnandi milites, præsertim Gallos, adeo non tenuit, ut sese in eas audacissimè demitterent, ibique pars magna militum aut confossa telis, quæ creberrima accidebant ex tormentis ad summa fossarum labra constitutis, aut inductis hausta aquis interiit. Sed nihil eâ re nostri commoti per coacervata suorum corpora transgressi in superioribus locis consistunt: jamque Aramburus hostium munitione potitus viginti in eâ, & sex collocata tormenta occupaverat: qui quidem, si in ipso statim negotio consilium capiens erepta hostibus tormenta in ipsorum perniciem hostium vertisset, iisque perturbatis, spatium nostris dedisset confirmandi sese, accersendique equitatus, qui auxilio laborantibus accurreret, maximum certe ad victoriam momentum attulisset; neque ipse forsitan multis postea vulneribus confectus in potestatem Austriacorum venisset.

Eodem tempore, &, quæ in mediâ erant acie, Hispanorum cohortes Castellum quoddam hostium egregie munitum, atque defensum, quanquam sæpius repulsi, tamen ad extremum, redintegratis viribus, expugnaverant: & eodem impetu, eâdemque suorum, atque hostium jacturâ, neque minus exploratâ victoriæ spe a sinistro cornu Gagius irruperat, neque multum aberat, quin totis Austriaci castris expellerentur: cum cl. Eugenianæ alæ dracones opportunissimè summissi tantâ vi in Gallos irruerunt, ut, qui incredibilem a principio virtutem præstiterant, improviso eorum incursu adeo exterrerentur, ut omnes protinus, turbatis ordinibus, & equitatus subsidium nequicquam implorantes terga verterent, præoccupatisque animis vano quodam terrore, non ducum cohortationes, non preces exaudirent: ipseque Malibojus, dum, equo dimisso, fugientes increpat, & gladium intentans retinere conatur, reliquorum fugâ, & tumultu abreptus pedem referre cogeretur. Quo feroces successu Austriaci milites, equitesque non negligendam sibi occasionem existimaverunt, & profligatis Gallis, confertissimo omnes agmine in Hispanos impetum fecerunt. At Gagius ubî fugere Gallos, trepidare suos, seque urgeri a fronte, nudari a dextrâ vidit, & Belgarum, atque Hispanorum Prætorianorum cohortes, quibus maximè confidebat, omnibus fere ducibus aut vulneratis, aut occisis sustinere se diutius non posse, veritus, ne omnis circumventus deleretur exercitus, sensim cedendo furorem repressit Austriacorum, seque ad oppidum satis, ut in tre-

trepidâ re, quiete recepit. Biduo poſt cum nominatim ratio confecta eſſet, qui numerus ex noſtris fuiſſet eorum, qui capti ab hoſtibus, & vulnerati eſſent, & item, qui in acie cecidiſſent; captorum ſumma reperta eſt ↄↄccccxv., vulneratorum iv. millia & ccccix., occiſorum iii. milia & ccxx.: quo in numero ex Gallis comes Broſtellius præfectus Fabrûm, Equeſque Teſſæus, ex Hiſpanis Duccæſius, & Romerius legati fuerunt, fortiſſimi viri. Virtius Helvetius de Neap. exercitu caſtrorum præfectus contrucidato corpore captus eſt. Atque hoc prælio ſatis conſtat excellentiſſimam virtutem militum fuiſſe, inſigni autem primorum ducum imperitiâ accidiſſe, ut, ſecluſo equitatu, quod unum eſt in præliis maxime neceſſarium, latera nudarentur, nullumque ſubſidium eſſet, quod ſummitti poſſet, ignoratâque foſſarum altitudine, maximum ex loci iniquitate detrimentum caperetur, fugaque propterea, & cædes militum, & totius rei perturbatio fieret.

Hâc victoriâ ſublati Auſtriaci tametſi ad iii millia ceciderant, multo tamen erant alacriores ad continendos hoſtes, quos magno cum detrimento repulerant, omnibuſque modis huic maxime rei ſtudebant, ut pabulatione, commeatuque prohiberentur. Noſtris autem præter Cremenſem, & Laudenſem agrum, non regio, aditusve erat ullus reliquus ad copiam rerum neceſſariarum. Quibus ne intercluderentur, implicatique hærerent, Malibojus, Gagiuſque paucis a Placentino prælio diebus, Caſtellarenſi cum circiter iv. hominum millibus Placentiæ relicto, ut oppi-

 dum

dum, eoque belli collatum apparatum, qui erat maximus, tueretur, copias ipsi suas Padum transjecerant, intraque Lambrum, Adduamque amnes, munitis fluminum ripis, constituerant; ad Codoneumque Philippus progressus suum ibi prætorium constituerat.

Sardinæ Rex post imperatas Novensibus pecunias, longo erat intervallo Malibojum insecutus, atque in magis magisque exploratam spem futurorum post Placentinum prælium ingressus, facto ad Parpanesum in Pado ponte, suoque tandem cum Germanorum copiis exercitu conjuncto, ad nostri exercitus reliquias delendas accesserat; eratque utriusque exercitus imperator appellatus summâ omnium lætitiâ, & Subalpinorum, qui ab Rege suo imperatoriam ex Vormaciensi fœdere susceptam dignitatem gratulabantur, & Germanorum, qui ejusmodi copiarum conjunctione Sardiniensis denique in bello animam nudari existimabant.

At apud Borbonios adversa erant, plenaque perturbationis, & mœstitiæ omnia. Infirmitas virium, loci angustia, commeatuum inopia, magna in ducibus discordia, in militibus desperatio, parum in omnibus animi, nihil consilii: ut autem a principio belli aliud ex alio peccare non destiterant, sic, pravis consiliis ne adversa deesset fortuna, aliæ aliis calamitates cumulabantur. Nam tantâ ærumnarum varietate jactatis accessit inopinatum subito malum, omniumque maximum.

Post Placentinam enim pugnam tertio & vigesimo die mortem repentè obiit Philippus is, qui primus in Borboniam familiam Hispa-

ſpaniæ regnum intulit, & a quo nemo negaverit, aucto commercio, ſuſceptiſque bellis, ſeneſcentem prope ſub Auſtriacis Regibus Hiſpanorum induſtriam, atque virtutem eſſe commotam. Erat militarium facinorum cupidiſſimus rex, &, grande ad bella incitamentum, acceſſerat uxor altera, quæ ſive Parmam patriam ſuam ſervire Auſtriacis, ſive liberos, quos ex rege ſuſceperat, privatos vivere indignaretur, omnia certe ſuperiore Italico bello moverat, & præſenti movebat, utque belli jure Carolum Neapolis, ac Siciliæ regem tunc fecerat, ita nunc aliquod in Ciſalpinâ Galliâ regnum quærere Philippo conabatur. Sed novo ſub Hiſpaniæ Rege nova, ut plerumque fit, inibantur conſilia; & quanquam vetera diſplicebant, nondum tamen nova coaluerant, neque dum regni artibus, regnandique magiſtris aſſueverat Philippi ſucceſſor Ferdinandus, ex priore filius uxore, eâdemque Sardiniæ Regis ſorore. Interea novercam Ferdinandus verbis conſolatur amantiſſimis, datque ad Philippum fratrem literas, quæ bonum illum animum habere juberent, omniaque æque ab ſe fore parata dicerent, atque erant à Patre. Facta hæc eſſe pro tempore nonnulli interpretabantur, ne metu perterrita mutationis noverca cum omnibus opibus ex Hiſpaniâ ſeſe proriperet, neve Gallorum amicitiæ Frater confiſus exercitum, ſummumque in Italiâ imperium arriperet. Sed in luctu acerbiſſimo neque Elyſæ tantum erat conſilii, neque Philippo animi, ut difficillimam, graviſſimamque rem auderent: & tanta eſt in Ferdinando Rege morum probitas,

B 3 ut

ut ab omni efficii simulatione abhorreat, decipique ipse facilius, quam decipere alios queat.

At Ferdinandi literæ poterant illæ quidem Philippi animum confirmare, exercitum non poterant: quem recentis prælii metu perterritum, diminutis valde copiis, non tam inopia præsentis, quàm futuri temporis angebat timor. Jamque Austriacorum pars Lambro, pars Abduæ appropinquaverat. Botta Præfectus Fabrûm (nam Lictestenius morbi causâ discesserat) cum xx. hominum millibus ad oppugnandam Placentiam substiterat, & Lazarianâ domo, munitionibusque disturbatis, Goranum miserat, qui cum parte equitum, peditumque levis armaturæ ab alterâ Padi parte iter faceret, repentinasque nostrorum eruptiones quam diligentissime observaret, ac demoraretur.

In his angustiis clamare Malibojus, deos hominesque contestans, non destiterat, iis quamprimum locis excedendum esse, &, dum vires suppeterent, eruptione factâ, Dertonam revertendum; quòd ibi propter loci opportunitatem neque esset commeatuum impedita subvectio, neque receptus, si quid durius accideret, adempta facultas. Quæ cum ille diceret non tam inopiæ periculo commovebatur, quàm incertâ novi Regis Hispaniæ voluntate, quem fama erat ab Italico bello, & Gallicâ societate abhorrere. Quocumque autem fortuna inclinaret, tutum sibi, suisque in Galliam receptum dari volebat. At Gagius neque adeo rem esse in angusto dicebat, ut sit sub oculis hostium eruptionis utendum consilio

tio tam desperato, & quod semel jam nimium male cesserit; neque hostium copias esse tantas, vulgatis morbis, & recenti etiam, quod fuit necesse, acerrimoque prælio attenuatas, ut omnia longe, lateque loca insidere, & custodire possint. Non defore pabulum, non commeatum omnis generis, quæ ut angustiora fuerint, nimiam esse istam in milite mollitiem, non posse inopiam ferre paulisper. Postremo seu manendum sit, seu proficiscendum, nihil se videre, cur temere quicquam, aut raptim agatur: & maneri sine incommodo, & perrumpi etiam, si necesse fuerit, sine periculo posse; si modo tanta res temporis potius beneficio, quàm fortunæ temeritati committatur. Hæc consiliantibus eis, nunciatur, ab Germanis Subalpinisque cum duodequadraginta cohortibus, superato flumine Lambro, Laudem peti Pompejam. Tum verò Malibojus, quid cunctaris, inquit, Gagi? an expectas, dum, omni aditu præsepto, omnique consumpto commeatu, aut fame intereamus, aut in contumeliam hostibus dedamur? Commemorat deinde quanto sit æstimanda momento totius exercitus, denique ipsius Philippi salus; cujus nullam, nisi in celeritate eruptionis, positam esse spem, dicit: premi jam undique, & penè teneri: quid futurum autem, Laude amissâ Pompejâ? Mirari porro se, tantâ esse homines pertinaciâ, facere ut malint quod pœniteat, quam videri minus recte consuluisse: quis vero dubitet, quin pœnitere eos quamprimum consilii oporteat illius, in quo iniquiora fuerint omnia necesse est circumvallatis, fame confectis, erumpere frustra,

feròque tentatibus? nam, ne erumpatur, quis audeat suadere, nisi turpissimæ idem auctor deditionis? quod ad mollitiem attinet, non esse fas eum arbitrari difficultate rerum frangi, qui mortis periculo non terreatur. Verum, inquit Malibojus, in consiliis capiendis, non quid pati miles possit, sed exitus quid rei postulet, imperatori cogitandum esse arbitror, ne aut patientiâ militum abutatur, aut agendi tempora consumat. Perseveranti nihilominus in suâ sententiâ Gagio literæ ab Hispaniâ redduntur, quæ placere Ferdinando Regi nunciabant, ut Dertonam ipse cum omni exercitu adipisci properaret. Quibus ille literis coactus rem suscipit arduam, difficilem, & in quâ peragendâ, quo minus inesse consilii videbatur, hoc majore peracta animo, atque admiratione fuit. Nam cum ab hostibus penè circumdatus teneretur, iisque invitis, ac repugnantibus flumen esset ipsi transeundum altissimum, latissimumque Padus, tantâ virtute, ac diligentiâ confecta sunt omnia, ut incolumi exercitu erumpi potuerit, nisi unius temeritate legati satis in eâ re peccatum esset. Præmissus enim erat ad Tidonium amnem Pignatellius legatus, eique mandatum erat a Gagio diligenter Austriacos ne lacesseret, &, si ipse lacesseretur, sustineret, quoad essent impedimenta exercitus progressa, suumque copiæ omnes iter arripuissent. At ille ubi primum hostes conspicatur, quorum erat xii. millium numerus, cum ipse non amplius iv. hominum millia haberet, inconsulte progressus prælium temere committit. Malibojus, qui primo præerat agmini, incredibilique celeritate, atque animi magnitudine intra Tidonium amnem

amnem, Parpanesumque vicum pontes perfecerat, transierat Padum, Goranum submoverat, subito ab instituto deflectere itinere, laborantique succurrere Pignatellio cogitur. Interim Castellarensis, signo cognito profectionis, quod inter eum, & Gagium convenerat, abductisque, quæ poterat, tormentis, atque impedimentis, & tamen parte maximâ relictâ, proficiscitur Placentia, pontem, pontisque munitiones, ollis subjectis incendiariis disjicit, sineque ullâ offensione noctuabundus ad Gagium pervenit.

Quibus rebus Bottæ nunciatis, relicto Nadastio, qui Placentiam reciperet, mittit primo Goranum cum Pyrochitrophorûm delectâ manu, post cum equitatu Serbellonium, postremo ipse omnem exercitum subsidio adducit. Auctis utrimque copiis atrox oritur prælium. Berenclavius effrænatæ homo ferociæ, & magnæ habitus auctoritatis, Austriacorum dux occiditur. Vulnerantur Pallavicinus, & Brounius, præstantissimi viri. Multi ex nostris milites, multi item cadunt duces, in his de Hispaniensi exercitu Trib. mil. Julius Deodatus Lucensis summæ spei, nobilissimâque ortus familiâ adolescens. Austriacos certa jam prope victoria, & toties fugatus hostis, Borbonios posita incitat in dextris salus, salutisque spes desperatione quæsita. Cum insolenter irruerent hostes, impugnarent acerrime Galli, resque esset in summum deducta discrimen; Gagius, qui mediam curabat aciem, in quâ ipse erat Philippus atque impedimenta omnia agebantur, jussis extremi agminis militibus imminentem morari Sardiniæ Regem, accelerat ipse, ut

præ-

prælio interſit, laborantibuſque ſubveniat. Longiſſimum erat agmen, magnaque impedimenta, iiſque qui præerat, ignorantiâ loci deerraverat a viâ. Quæ res, retardato Gagii ſubſidio, majoris fuit cauſa cædis. Irrumpit tandem Gagius, & licet equo vulnerato dejectus, afflictuſque inſtruere aciem, inferre ſigna, cohortari milites, ne labori ſuccumbant; meminerint denique illo die, illâ horâ aut moriendum ipſis, aut ferro iter ad ſalutem aperiendum eſſe. Hoc idem facit Malibojus. Quorum virtute reſtituto prælio, repulſiſque hoſtibus, ſuperiores diſceſſiſſe noſtri videbantur: ire certe, quo intenderant, perrexerunt, ad Iriamque oppidum vulneribus, & laſſitudine confecti, perturbatique ſeſe receperunt. Hoſtes ab inſequendo aut incredibilis audacia noſtrorum, aut ſuorum jactura, aut denique prædæ tenuit cupiditas, quâ, captâ Placentiâ, potiti erant ingenti, & de quâ, tormentorum maxime cauſâ, celeriter eſt inter eos orta diſſenſio, cum ſuam Subalpinus prædam, quæ ſuâ in urbe, ſuam item Germanus diceret, quæ ſuo labore, ſuoque ſanguine parta eſſet, atque iniquum videri vociferaretur, belli alios periculorum debere, alios velle præmiorum eſſe participes.

Dum hæc in Ciſalpinâ Galliâ geruntur, Rex Sardiniæ Philippum Marchionem Baleſtrinatem in provinciam irrumpere Genuenſium juſſerat ab eâ parte, quæ ſpectat in occidentem ſolem, & quam Ligures incolunt Ingauni. Hâc re fieri poſſe arbitrabatur, ut turbatis domi rebus, ab ſubminiſtrandis foris auxiliis Genuenſes retardarentur, &, ſi Albin-

gau-

gaunum Baleſtrinas, aliave ad mare loca occupaſſet, ut Borbonii ipſi receptu, commeatuque intercluderentur. Baleſtrinas acceptis cohortibus iii. legionariorum, quas ex legionibus Caſalenſi, & Nicæenſi, & item eâ, quæ appellatur Maritima, deduxerat, multoque majore tumultuariorum militum, montanorumque peditum coactâ manu, tum etiam Ciſano ex itinere caſtello expugnato, direptoque, atque aliquot miſſis, qui Caſtrumvetus obſiderent, ipſe cum reliquis copiis Saccarellum tribus ex partibus ſummâ vi oppugnare inſtituit. Ea ſunt Ligurum caſtella Ingaunorum. Anfrano Saulio, quem Genuenſes Albingaunum, in eamque provinciam miſerant cum imperio, cum id renunciatum eſſet, conari Baleſtrinatem ea occupare caſtella, maturat aliquod iis auxilium ſubito mittere: imparatus ab legionariis, quam maximum poteſt ex agris, vicifque tumultuariorum militum numerum cogit, eoſque eò ſtatim jubet proficiſci.

Erat forte Albingauni Marchio Beriolenſis Gallici exercitus decurio cum cohortibus duabus, iterque ad exercitum habebat. Hominem Saulius appellare, & multis obteſtari verbis, aliquot e ſuis legionariis ſubſidio mitteret: occaſionis eſſe rem, non prælii; ad quam quoniam illum fortuna obtuliſſet, inſultare diutius in finibus Reipublicæ hoſtium colluviem ne pateretur: non de Borboniis ita Genuenſes meritos eſſe, ut aſtantibus, & inſpectantibus ipſis, agri vaſtari, caſtella expugnari eorum debeant. Negat Beriolenſis ſui arbitrii rem eſſe aut iter intermittere, aut ſibi

com-

commissas diducere copias: proinde haberent ipsi per se Genuenses periculi sui rationem, sibique consulerent. Dejectus Saulius opinione Gallici auxilii, tamen animo non deficit. Evocat Astengium centurionem, qui non longè aberat. Astengius cum non amplius lxxxx. militibus partim legionariis, partim Pyrochitrophoris auxilium obsessis ferre contendit. Occurrit illi in itinere tumultuariorum manus, eique adjungitur. Interim castella arcte, graviterque, unoque tempore obsidione, & oppugnationibus premuntur. Resistitur acerrime ab præsidiariis. Accelerat Astengius; ut laborantibus subveniat. Francus Protrib. mil. de exercitu Genuensi, qui Castroveteri præerat, eruptione factâ, Subalpinorum compluribus interfectis, & captis l. in arcem revertitur. Saccarellum autem cum longiorem sustinere oppugnationem non posset in potestatem hostium venit. Habet illud Balestrinas contra fidem, & deditionis conditiones prædæ loco; pecunias imperat; qui forum ibi agebat togatum hominem, & gravem vexari indignissime patitur ab suis. Montani vero pedites Subalpini assueti latrociniis, effusi per agros omnia diripiunt, vastant. Appropinquat Astengius. Ejus cognito adventu, visisque militibus, quos se sequi jusserat, subito hostes timore commoti Castriveteris oppugnationem relinquunt, ac profugiunt. Hoc idem facere Balestrinas conatur. At, fugatis montanis, Astengius suorum magis virtute fretus, quam memor paucitatis, proximos colles, & semitas præoccupari universas jubet, & trepidantem in arcem Saccarelli Balestrinatem compellit.

pellit. Tum vero ille aquæ inopiâ confectus, frumento, commeatuque omni, & fugâ interclusus, necessariam subire deditionem cogitur. In his præliis vulnerati sunt ex Genuensibus tumultuarii milites nonnulli, & Pyrochitrophori omnino vi. desiderati. Ex Subalpinorum copiis circiter lx. cecidere: sed in deditionem venerunt milites cccc., & nobilissimus homo Balestrinas ipse, & præterea duces xx. alii minores, inque his centuriones tres.

At Genuenses, repressis jam ab alpium parte, maritimoque ad occidentem litore summotis hostibus, majore animo, studioque in reliquum bellum incumbebant, novaque Mirapiscensi subsidia ad exercitum adducenda submiserant, neque tamen non magnopere perturbabantur, auditâ Philippi Regis morte, & cognitis iis, quæ ad Placentiam, Tidoniumque amnem erant gesta, verentes, ne tantæ aliquando calamitates ad perniciem serperent Reipublicæ.

Gagius defatigatum ex superioris prælii labore, ac cæde exercitum ad Iriam oppidum contraxerat, confirmabatque, indeque Dertonam progredi, intraque ipsius Dertonæ, Serravallis, & Gavii præsidia locare castra cogitabat, quo facilius, munitissimis, atque opportunissimis locis, quantasvis magnas hostium copias repellere posset, intereaque ex Hispaniâ, Galliâ, Genuâque subsidia, & commeatus convenirent, atque ita se reliquam belli rationem explicare posse prudenter sane confidebat. Quæ dum parat, atque administrat; ecce tibi repente Marchio Minensis cum dua-

duabus apparet Ferdinandi Regis epiſtolis, quarum alterâ jubebat Rex Gagio, exercitum, atque imperium Minenſi tradere, alterâ Caſtellarenſi denunciabat, utì confeſtim Italiâ excederet. Atque ita virtute, quam felicitate major Gagius in Hiſpaniam rediit imperator ſeveritatè, uſu, conſilio cum veteribus comparandus. Erant tamen qui tardum, parcumque nimis eſſe dicerent: ſed tarditatis culpam longiſſima ab Hiſpaniâ uſque mandatorum expectatio minuebat, parſimoniam autem nulla de alieno præda etiam commendabat. Illud reprehendendum potius, quod homo plurimi ſtipendii, & nullius ferè doctrinæ earum fuerit ignarus artium, quæ non addiſcuntur in caſtris, & ſunt tamen ducibus perneceſſariæ. Quo factum eſt, ut ingenio diffiſus ſuo, & Ferriera uſus homine imperito turpiter apud Velitras, Placentiamque offenderit. Caſtellarenſi, qui non conſilio bonus, ſed manu ſtrenuus habebatur, contumacia obſuerat, quâ ferocius Gagio repugnaverat, ne idem ſibi adverſus ſucceſſorem licere arbitraretur, & ipſius apud Elyſam Reginam auctoritas, extincto Philippo Rege, criminis loco ponebatur.

Interim magna facta erat in Hiſpaniâ voluntatum, & ſtudiorum commutatio. Abhorrebat Ferdinandus naturâ lenis a vehementioribus novercæ conſiliis, & Campoſiano irritatus colloquio Gallis diffidebat: quædam etiam Philippi patris non probabat, inveteratâ ſucceſſorum libidine immutandi ſemper, quæ priores fecerint: & erat ipſe quoque uxori obnoxius, quæ viduæ Reginæ ſtudiis adverſabatur. Quippe hærebat animo, regnante Socero,

ro, contemptus sui, multaque erumpebant jam diuturâ dissimulatione compressa. Novorum pars Purpuratorum obsequio erga Reges assentiri præsentibus, pars odio Gallorum, & æmulatione eorum, priore qui regno floruerunt, damnare præterita, reique publicæ causâ ad privatam obrepere potentiam pro se quisque cæperant. Nam quid aliud tot sumptibus, tot exercitibus, tot commeatibus, supplementisque quæsitum, quam vulnera, fugas, luctus, opes paucorum, egestatem omnium? satis credulitate peccatum; satis Gallis inservitum, qui quidem bellum alant ipsis opportunum, aliis perniciosum: respicerent aliquando vastitatem Hispaniæ, quæ facta esset Italicis bellis quærendo foris regna, & dominationes: denique commodius multo Philippo Regis Fr., quando armis jam non possit, pactione, aut fœdere consuli posse. Hæc jactabantur apud Regem, hæc edebantur in vulgus, hisque de causis raptim, atque turbate educere Italiâ exercitum, relinquere socios, ad eaque conficienda, cum satis tuto committi literis non viderentur, missus erat summo cum imperio Marchio Minensis consiliorum gnarus omnium, & mirâ homo in simulandis negociis ingenii altitudine, maximeque admodum inimico in Gallos animo.

Suscepto Minensis imperio Dertonam statim progreditur; ad quem cum nonnulli de Hispaniensi exercitu Trib. mil. gratulatum venissent, ejusque ductu sese meliora sperare dixissent: Quid vos, inquit ille, meliora? an quicquam hoc non exercitu, sed exercitus nomine perfici posse speratis? Instantique Malibojo, ut Dertonæ subsisteret propter ejus loci oppor-

opportunitatem, aliter Regi suo videri respondit; &, signo dato profectionis, evelli signa, & castra moveri jussit. Forte autem, cum iter Borbonii facerent, acciderat, ut Marchio Novatus, qui cum x. hominum millibus primum hostium agmen ducebat, in mediam nostrorum aciem temere illatus opprimi facili negotio posset: utque tanto ad vincendum fortunæ beneficio uteretur, magnopere erat Minensi auctor Malibojus. At illius mentem una occupaverat cura receptus. Itaque, spreto Maliboji consilio, ultra Ligusticas fauces sese recipere properabat.

Interea Genuenses magnâ afficiebantur sollicitudine, ne in tanto rerum motu destituerentur ab sociis, & variantibus ab spe, metuque animis, in partem disputabant utramque. Cur enim alius subitò imperator? cur relicta Dertona? cur non oppressus Novatus? cur denique præceps adeo, inopinatusque Minensis receptus, ut consimilis fugæ videatur? Movebat etiam eos auctoritas Gagii, cujus percrebuerat sermo, quem decedens habuisse inter cœnam dicebatur apud Augustinum Grimaldum in Arenario suburbano. Cum enim illum Genuenses nonnulli, qui salutandi hominis causâ convenerant, paulo curiosius de exitu rerum percunctarentur: Me quidem, inquit Gagius, deposito imperio, Ferdinandi Regis consilia neque scire, neque interpretari decet; sed, si Dertonam; Gaviumque nostri reliquerint, non verisimile est, velle ab iis, aut omnino posse Ligusticas fauces teneri, sed ulterius progrediantur oportet. Occurrebant illa contra: Erunt igitur fidei, & beneficiorum

rum immemores? optime de se meritos Genuenses deferent? Quid turpius? loci negligent opportunitatem: tantam commeatuum, tantam pecuniæ vim Genuæ collectam hostibus tradent? Regem Neapolis, cui, Genua amissa, submotisque Italia Borboniis, nulla fere spes, Regem socium, suorumque Regum fratrem, & consanguineum deferent? non verisimile videbatur. Itaque superabat spes, fore, ut circa Serravallem, Gaviumque consisterent, & Liguſticas saltem fauces tenerent. Verum multa in hominum vita accidunt inopinata, & nihil est spei, perplexisque hominum consiliis credendum. Nam Borbonii, paucis ad Octavium vicum relictis centuriis ad speciem defensionis, omnem citra Liguſticas fauces ad Langenses exercitum contraxerunt præter utilitatem suam, atque omnium opinionem; ipsorumque spe hostium maturior Serravallensis arcis deditio facta est. Tum vero Genuenses, ad superiorum rerum metum addita præsentium opinione, Borbonios fugere arbitrati, mittunt ad eos Dominicum Pallavicinum omni Italico bello legatione functum apud Philippum Ferdinandi Regis Fr., Philippoque ipsi, & Reipublicæ probatum, qui, si desperarent, animum perterritis adderet, si labarent, fidei descîscentes admoneret. Eorum consilio bellum Genuenses suscepisse: eorum causa, submissis auxiliis, patriam præsidiis nudasse: socios tam fideles hostibus tam incitatis conculcandos, diripiendosque ne relinquerent: neu nimis valde perturbarentur adversis: loca, homines, commeatus superasse ad repugnandum; exerci-

tumque commode ,& ſine periculo habendum: denique recordari debe-e , quoties ad pauciſſimos redacti , redintegratis mox viribus una virtute , & perſeverantia vicerint ; qua poſt Campoſanctenſe prælium , qua ad Velitras conſtantia exultantem in victoria hoſtem repreſſerint : hoſtem ipſum aut inopiam non laturum in locis aſperis, atque impeditis, aut fractum difficultate itinerum , & levium crebritate præliorum longius receſſurum. Minenſis, tametſi vera Pallavicinum loqui intelligeret, tamen ipſe longe diverſa animo agitabat ea ſpectans , quæ erant apud Regem in Hiſpania conſtituta. Itaque ingenio uſus ſuo in occultandis negociis, & fortaſſe ab Genuenſibus metuens , ne in receptu impediretur , conſilium profectionis quo diligentius obtegeret , ſtudium manendi vehementiſſime ſimulabat. Pallavicinum ſuo, ſuique Regis nomine ſine curâ eſſe jubet, de ſtatu belli, de locorum naturâ , Cecilienſi adhibito Genuenſium copiarum legato, conſultat, denique bene pollicetur.

Hæc a Minenſi, hæc a Muniaino, quicum ſummis de rebus Philippus communicabat, publice privatimque inculcabantur, hæc eadem iterabantur a Gallis vel ignaris, vel neceſſariâ erga Hiſpanos obſequentiâ conniventibus quidem certe ; eratque unus omnium ſermo , intercluſuros ſuomet ipſos ſanguine hoſtibus aditum, & pro Urbis Genuæ mœnibus tanquam pro patriâ pugnaturos. Quibus rebus confirmati Genuenſes , & eo decepti , quod neque cauſam viderent , quare ſuſpicarentur , neque ſine cauſa ſuſpi-

can-

candum putarent, defensione urbis neglecta, ad sublevandas Borboniorum copias curam omnem, & diligentiam conferunt; & cum id Minensis studiosius expeteret, quas ad Urbis præsidium cohortes reservaverant, eas etiam Savonem versus ad continendos ab ea parte hostes, ne, ut ipse ajebat Minensis, Borbonii intercluderentur, proficisci jubent.

At Borbonii eadem usi simulatione Marchionem Villadariensem Genuam mittunt, ut coram ipse quoque defendendæ Urbis opinionem monendo, consulendo, Feginum denique ad castra locum designando excitaret. Dum autem Genuæ, atque in castris ad Reipublicæ defensionem multa consuluntur, Respublica indefensa relinquitur.

Sextum jam Philippus progressus Varum amnem, Galliamque Narbonensem spectare videbatur. Erant omnes ad litus appulsæ actuariæ: tormenta, commeatusque exercitus convehebatur ad mare; imponebantur; mare omne litusque nautis, navibusque, impedimentis, atque operis strepebat discedere properantibus. Quæ cum fierent, erat eadem in ore Gallorum, atque Hispanorum de Urbis defensione affirmatio, Pallavicinumqne Philippus, negotium ut tandem conficeret, postridie redire jusserat.

Austriaci, dimisso in Cisalpinam Galliam omni fere equitatu, quod ejus in montibus inutilis opera videbatur, neque satis esse pabuli poterat, & relictis, qui Dertonam, quique Gavium obsiderent, recepta ut diximus, in itinere Serravalle occupatisque Novis, bipartito copias dividunt. Subalpini Savonem,

Finariumque versus eruptionem facere contendunt; Germani autem, Liguflicis primo impetu faucibus potiuntur, cum, quæ præsidio ibi erat, Hispanorum manus, commisso vix dum prælio, sese ad suos magis recipere, quam aliena tueri cogitaret.

Postridie mane Sextum Pallavicinus redibat, ut, quo tantæ demum Borboniorum pollicitationes erumperent, videret. Atque ei millia passuum aliquot progresso nunciatur paulo ante discessisse Philippum, omnes duces, omnem exercitum properare, atque esse in itinere. Itaque, infectâ re, in Urbem revertitur. Paucis post diebus, cum jam Austriacorum adventu in maxima Genuenses essent perturbatione, ac luctu, apparent a Muniaino literæ, quas scripsisse is dicitur Ovalii Hiberni callidissimi hominis admonitu, ut a Borboniis relictionis invidiam averteret in eos ipsos, qui relinquebantur. Insimulabantur Genuenses perinde quasi nimia libertatis cura recipere intra Urbem auxilia noluissent, quæ maxime imploraverant, aut per quasdam conditiones placare Austriacos tentassent, a quibus durissima quæque patiebantur. Muniaino ex auctoritate Senatus Pallavicinus omnium earum rerum testis; atque actor respondit; iisque cum sententiis, rebus & temporibus adeo repugnantibus scripsisse quæ scripserat, demonstravit, ut liquido constaret intempestivam expostulationem longe plurimum a vero abhorrere. Tam autem anxia profectionis occultandæ religio eo spectasse videtur, ut impeditis circa Genuam deditione, prædaque Austriacis, quie-

quietiorem Borbonii receptum haberent.

Austriaci Genuæ appropinquabant, in Arenariumque suburbanum pervenerant, magnaque erat in Urbe perturbatio, magna concursatio sciscitantium, quo loco Austriaci, quo Borbonii essent, & augebat tumultum agrestium mulierum, virorumque turba, quam, adventantibus Austriacis, repentinus in Urbem pavor compulerat. Erat hostis ad portas, nullum foris auxilium, nullum intus præsidium, non pecunia, non milites, exhausto ærario, distracto exercitu, paucis relictis cohortibus, iisque ex transfugarum genere infidelissimo suppletis. Urbana cum vocaretur ad arma plebs aut nomina non dabat, aut dilabebatur. Irritata enim Borboniorum receptu, & capta compendio, quod locandis operis, venalibusque vendendis belli tempore fecerat, detestabatur magis sociorum perfidiam, quam hostium horrebat adventum, minusque servitutis quietæ opinione, quam ancipitis belli metu perturbabatur. Apud Patres variæ erant sententiæ, & erat magis in promptu, quid sequerentur, quam quid sequi e Republicâ foret. Mittendum tamen Escercitum castrorum Præfectum censuerant, qui Brounii eliceret animum; namque is Austriacis tunc copiis, absente Bottâ, præerat. Sed cum acerbius esset Escerius tractatus, & negligenter auditus, missi sunt Raynerius Grimaldus, & Augustinus Laumellinus, qui, Brounio convento, ita locuti sunt: Bellum Genuenses nemini, minimeque omnium Reginæ Ungariæ intulisse, quam semper singulari observantiâ coluerint: ejus rei testimonium esse,

se, quod eorum Legatus nunc quoque Viennæ apud ipsam sit, neque certe, nisi salva amicitia, liceret esse: ad Borboniorum societatem coactos descendisse, atque omnia prius de compositione expertos, arma sumpsisse defendendi sui causa, ne sua sibi eripi si inermes sinerent, ignavissimi mortalium haberentur. Quare neque insectandos videri, qui sua defenderint, neque hostium numero habendos, qui nunquam ab amicitia discesserint. Immo vero acerbissimorum hostium, inquit Brounius: quid enim sine vobis Borbonii potuissent? iis vos auxilia, vos commeatus subministrastis, & sexennium fere, frustraque nitentibus vos soli, Genuenses, patefecistis aditum ad ea conanda, quæ si valuissent, Austriacum in Italia nomen deletum esset. Irent propere, Senatuique renunciarent, omittendum esse in præsentia amicitiæ nomen, easque leges accipiendas quas victoris ira imposuerit. Missurum se cum iis Comitem Goranum, qui eas perferret, Senatuique descripto pronunciaret.

Biduo, quo hæc gesta sunt, Novis Botta profectus ad exercitum advolavit, ne quis deditæ Urbis gloriam, prædamve alius interciperet, & improvisum accidit Austriacis incommodum. Nam cum in ipso Porciferæ amnis alveo tetendissent, qui latissimus est, & erat a diuturna serenitate exsiccatus, tantus repente imber coortus est, ut nunquam illis locis majores aquas fuisse constaret, & milites, tabernacula, equites, equique rapidissimo amne abrepti gurgitibus haurirentur, eaque tempestate homines ad mille perirent.

Bot-

Bottæ adventus, ut in malis, gratus Genuensibus fuerat, propterea quod recordatione civitatis, qua familiam suam cum suffragii jure honoris causa donaverant, & affinitatis, quæ erat ei cum nonnullis Genuensibus, facilem, mitemque sperabant. Ad quem cum Augustinus Laumellinus, & Marcellus Duratius (nam valetudine Grimaldus impediebatur) in castra venissent, precibusque ab eo petissent, ne hostis animo, qui civis esset, ad communem quodammodo patriam evertendam accederet, eum ingressos in sermonem Botta interpellavit, & loqui plura prohibuit: Quid enim, inquit, verbis opus est? aut resistendum vobis est, aut statim facienda deditio. Si resistitis, ego Urbis ruinam actutum futuram puto; sin deditionem facitis, accipite. Explicat codicillos, in quibus ejusmodi erant scriptæ conditiones: portam Urbis unam statim traderent: quæ in arce Gavii, quæ item in urbe præsidia essent, se uti Austriacis dederent, Senatus censeret: Austriacos bellum gerentes, eorumve socios oppidis, arcibusque reciperent: omnes Reipublicæ portus, stationesque Austriacis, sociisve nautis, Navarchisque paterent, atque immunes essent: adversus Austriacos, eorumve socios hostile quicquam ne tentarent Genuenses, neu tentari paterentur ab suis: arma commeatus, tormenta, quæ Gallorum, Hispanorum, ac Neapolitanorum essent, sine mora traderent; qui item Galli, Hispani, Neapolitanive milites, ducesve essent apud ipsos, eorum sine ulla exceptione nomina profiterentur: qui bello capti, quive transfugæ

ex Austriacis essent, recte omnes redderent: Dux, cumque eo Senatores sex Viennam proficiscerentur, advolutique Reginæ pedibus clementiam ejus implorarent: obsides, ea ita futura, Senatores quatuor darent Mediolanum deducendos; & tricies HS., quod exercitui congiarii nomine donaretur, penderent in præsenti, & tantumdem præterea pecuniæ Comiti Cotechio Italici exercitus. Quæstori curarent, quantum conveniret: de his omnibus rebus xx. horarum spatium ad deliberandum haberent. Hoc a me, inquit Botta, beneficium habetis, ut aliquæ sint conditiones, quibus vitam, ac libertatem pacisci possitis; quas non ademisse erit vobis argumenti loco, me nec humanitatis, nec, quando ita vultis, patriæ oblitum esse. Si cui vero conditiones latæ graves, atque acerbæ videantur, reputet ipse secum, quanto illa graviora æstimanda sint expugnari domos, diripi fortunas, abstrahi in servituem, cædes fieri, incendia, rapinas, quæ omnia necesse est accidant victis, victoribusque parere recusantibus: Perlectis Legati conditionibus, auditisque Bottæ minis ingemuere, & quo sunt, quæ præter opinionem accidunt, acerbiora, eo vehementius Bottæ oratione commoti sunt. Facilis enim qui putabatur, ad eas conditiones, quas Senatui Goranus ediderat, duriores ipse multo addiderat: ut autem spatium intercedere posset, dum his malis remedium aliquod inveniretur, negarunt Legati xx. horarum negotium illud esse, in quo de totius Reipublicæ statu ageretur, cum præsertim lege apud ipsos sancitum esset diligenter; ut, ne-

nequid eâdem die de eâdem re & consuleretur, & statueretur, neve quid prius statueretur, quam Senatus antea cognovisset, & Concilium postea Minus approbasset. Tum Botta barbare irridens, quam vos mihi, inquit, legem, quem Senatum narratis? una est hodie vobis lex parcere victori, neque armatis hominibus cogitandum est, quid vester ille Togatorum conventus decernat. Legati, desperata re, in Urbem revertuntur.

Habetur statim noctu Senatus, ac tametsi plerique accipiendas confestim a victore leges, & posita ferocia, fortunæ cedendum existimarent, tamen non deerant, qui in extremis rebus ab animi magnitudine auxilium petendum esse arbitrarentur, constantiam, & fortitudinem veterumque Romanorum non accomodata temporibus exempla usurparent, præstareque dicerent omnes perpeti acerbitates, quam tanta accepta ignominia, & libertate amissâ, precaria salutis spe pendere. Vicerunt ii, qui neutrorum, neque approbata, neque improbata sententia, placere sibi censebant, uti antequam quicquam de tanta re statueretur, evocarentur Præfecti copiarum, deque statu mœnium Urbis, ac defensorum, interrogarentur, Evocati raptim, interrogatique num his mœnibus, his militibus defendi Urbs posset, ad unum omnes non videri responderunt. Senatus, cum nihil in mœnibus, nihil in militibus præsidii esset, & præsenti vi cogeretur ad inique paciscendum, moveretur autem misericordia popùli sui, quem in expugnatione Urbis diripiendum, atque interficiendum videbat, necessitati parendum

cen-

censuit. Sic fuga sociorum, infirmitate præsidii, terrore præsentis exercitus inducti Genuenses, compulsi, coacti conditiones a Botta latas accipiunt. Fit in eam sententiam S.C, quo ex S C. Gavii arx munitissima Austriacis deditur frementibus præsidiariis, ægreque ipso arcis Præfecto Joanne Luca Balbo ferente, jussu Senatus ad deditionem compelli, cum duodecimum jam diem summa vi oppugnantem Picolominæum contemnerent. Mittit ipse continuo Botta, qui portam occupent, quæ ad Pharum, novorumque, mœnium ambitum pertinet, neque ea contentus mittit etiam, qui Thomasianam portam obtineant, quæ in veteri Urbis muro ædificata est; cum Legati Reipublicæ infirmari conditiones frustra testarentur, si duas pro unâ portas occuparet; ille autem portam nequicquam tradi diceret, quæ introitum non daret in Urbem. Harum enim portarum situs is est, ut altera alteri includatur, neque adiri ad alteram nisi per alteram possit. Urbs autem ipsa duplici murorum ambitu veteri, novoque cingitur.

Oppressa Genua, fugatis Borboniis, insperata rerum commutatione elati Austriaci, nactique ex diuturna egestate copiam subito rerum omnium majores sumere spiritus, majoraque multo agitare animo cœperunt, neque posse ad ea conficienda quicquam deesse arbitrabantur, cum Urbem haberent refertissimam, quam primum consilium erat penitus exhaurire; & iis, quibus vitam, atque arma relinquebant, mala minitari, spoliaque omnia extorquere instituerunt.

Quæ-

Quæstor Cotechius, cum in Arenarium suburbanum venisset, petiit statim a Senatu per literas, uti nobiles sibi aliquot daret, quibuscum colloqui, & de summa, quæ Reginæ Ungariæ nomine curanda esset, convenire posset. Gravissimi viri, & summis honoribus usi Joannes Baptista Grimaldus, & Laurentius Fliscus designantur, qui ea de re cum Botta, & Cotechio agant: atque iis, cum ad Quæstorem venissent, priusquam colloquerentur, ipse ultro Cotechius edictum obtrusit, quo Senatus compellabatur, & in quo de clementia Ungariæ Reginæ erga Genuenses multa prædicabantur: ejus beneficio suis legibus vivere, quos in potestatem redigere belli jure potuisset; & ne nunc quidem id illam agere, ut omnia illata bello damna dissolvantur ab Genuensibus, & compensentur pecunia, quod tamen esset æquissimum; sed multum remittere, exiguaque esse parte contentam. Darent millies octingenties HS. tribus descriptum pensionibus æquis; quarum ex qua die, quave hora hæc scripta, editave postulata essent, uti ex ea die, eave hora intra viii., & xl. horas prima pensio, altera intra octavum diem, intra quintum decimum tertia solveretur. Ni id ad certam diem factum sit, Reginam suæ oblitam mansuetudinis igni, ferro, omnique cladis genere in Genuenses animadversuram. Legati demonstrata, deplorataque ærarii inopia, orant hominem, atque obsecrant, ne civitatem atroci evertat edicto, quod futurum provideant, si tot malis confecta alio insuper tributo, ac fœnore trucidetur; multaque & de iniquitate imperandi, & de

de acerbitate exigendi conquesti sunt. Ad ea nihil Cotechius, nisi parvulam temporis dilationem multis precibus expressam concedere. Re Senatui nunciata, cum propter negotii gravitatem, temporisque angustias, exploratis omnibus rebus, quo confugeret, non esset, decurritur ad ultimum illud miserum, & grave, quo ne turbulentissimis quidem Reipublicæ temporibus nunquam antea ventum erat, uti pecunia, quæ est ad Georgii, efferatur, ex eaque prima pensio solvatur. Erat illa quidem publica ibi fide non solum ab Genuensibus, sed etiam a reliquis plerisque Italis, ac Transalpinis deposita pecunia, eamque Georgianæ mensæ tuendæ Octoviri diligentissime adservabant; sed extremis malis aliis malis remedia dabantur. Tot, tantique acervi nummorum partim in triremem impositi, partim plaustris exportati terra, marique deferebantur in Arenarium suburbanum ad Austriacum Quæstorem, palam inspectante populo, atque ingemiscente. Et Botta flagitare pabulum, flagitare frumentum, tabernacula, vecturas non desistebat increpitans, minitansque, & cujus modo rei nomen reperire poterat, hoc satis esse illi ad cogendas pecunias, vexandosque Genuenses videbatur. Contrahebat naves, bellumque adversus Neapolis Regem parari, idque Genuensium commeatibus, atque auro administrandum esse dictitabat; seu quod illud, si Genuam cepisset, a Reginâ Ungariæ mandatum haberet, sive eo quod desiderium ejus interpretaretur, bellique apparatu præveniret. Namque Regina ardenti, veterique Neapolim cupiditate rapie-

piebatur, quam cupiditatem tot jacentem adversis tempus opportunum, & secundæ subito res excitaverant, accendebantque turbandarum rerum nunquam abjecta spes, irritique semel ad Velitras dolor conatus.

At Neapoli, hoc literis, nunciisque divulgato rumore, trepidatur. Carolus Rex, etsi Ferdinandi Fr. egregiam in se voluntatem ex literis cognoverat Plumbini, Ilvæque Principis, quem suæ Præfectum domus, audita Philippi Patris morte, in Hispaniam miserat; neque dubitabat, quin, illato bello, Hispanorum auxiliis defenderetur, tamen rei ejus moram, temporisque longinquitatem timebat, quod exercitus sui receptu, novisque regni consiliis occupatus Frater non ita celeriter juvare eum poterat. Relinquebatur, ut suis se copiis tueretur: sed veteranæ Italico bello distractæ, ac vehementer erant diminutæ, reliquæ ex provinciali delectu ita recentes, ut neque expectandum ab iis solis, neque committendum iis quicquam esse videretur. Itaque non egredi regno, quod fuerat Veliterno bello utilissimum, neque hostibus, si advenissent, occurrere cogitabat, sed communitis ad regni fines, defensisque arcibus, repugnare, intereaque veteranas suas, atque auxiliares Hispanorum copias, quæ infesto Britannis mari, ægerrimeque coactis actuariis, Neapolim diversis identidem commeatibus confluebant, expectare, &, si gravius accidisset, in Siciliam navigare constituerat. Verum Austriacorum spem, metumque Neapolitanorum Caroli Regis videtur fortuna quædam dispulisse, quæ aliam Britannis, Regique Sardi-

niæ,

niæ, aliam Auſtriacis mentem injecit. Britanni propiorem multo, atque infeſtiorem hoſtem Gallum perſequi, in Galliamque propterea penetrare Narbonenſem cupiebant, illâ etiam ſpe ducti, fore, ut adventu ſuo per cauſam religionis excitarentur in Occitaniâ ſeditiones, conflatoque domi bello, abſtraheretur Galliæ Rex ab oppugnando Belgio, ad ſuaque defendenda revocaretur. Sardiniæ Regi non iiſdem de cauſis eadem erat mens. Ille neque longius a finibus ſuis, hoſtem veritus, diſcedere Germanos, neque, recepta Neapoli, nimium convaleſcere ſuis utile rebus arbitrabatur, implicatiſque bello Gallis, magis libero ſolutoque animo Savonem occupare, eaque occupata (quod erat illi maxime propoſitum) optimo tandem portu potiri meditabatur. Villetius Britannorum, & Riccæcurtius Auſtriacorum Legati in Arenarium ſuburbanum conveniunt, eoque Marcianenſem Comitem Sardiniæ Rex mittit. Cum Britanni Sardiniæ Regi cuperent, Auſtriaci autem Britannis obſequi cogerentur, conſtitutum communiter eſt, ut, depoſito invadendæ Neapolis conſilio, in Galliam quamprimum Narbonenſem eruptio fieret, eoque Brounius proficiſceretur, ad quem ſumma imperii reſpiceret.

Rex Sardiniæ ex maxima in Bormienſi valle itinerum difficultate Liguſticam nactus oram, quæ eſt ad occaſum ſolis, cum omni fere exercitu ſuo Savonem oppidum ingreſſus, arcem ad deditionem compellere ſtatim non potuit. Defendebat eam Auguſtinus Adurnius Genuenſis excellenti virtute; neque ulla denun-

nunciatione periculi, aut desperatione auxilii, aut denique defensionis iniquitate permovebatur. Nam, quod erat, ut diximus, in deditionis conditionibus adscriptum, ut ne adversus Austriacos, eorumve socios hostile quippiam Genuenses tentarent, neu tentari paterentur ab suis, ejus usi fœderis calumnia Britanni postulaverant, ne, quæ adversus arcem instituebantur, Subalpinorum opera a præsidiariis disturbarentur, adeout jugulum armatis hostibus prius Genuenses dare cogerentur, quam se defendere possent. Relictis Rex cohortibus, quæ allatis, & constitutis quietissime tormentis arcem oppugnarent, ipse Finarium progressus, receptis arcibus, oppido potitur, quæ causa imprimis Italici belli fuerat. Aliquantum fuit ad Albintemelium moræ, quæ urbs est in finibus Liguriæ loco posita excelso, & arce satis munita. Sed ea quoque advectis mari tormentis, octavo capitur die. Dejectis inde Montealbano, Villâque Francâ hostium præsidiis, Nicæam Rex venit, pustularumque ibi morbo tentatus lenissimo, paucisque propterea diebus recreatus, reliquam eo in oppido agere hyemem constituit.

Hispani, Gallique in fugam conjecti nihil de resistendo cogitabant, sub adventumque hostium omnibus statim locis excedebant, Varumque flumen transgressi sua ipsi, & aliena, necui essent Austriacis insequentibus usui, evastabant, parsque tandem in Galliam Narbonensem ultimam penitus recesserant, pars intra Allobrogum saltus, montesque sese abdiderant. Ita Borbonii Italia cesserunt non tam hostium virtute, quam suis devicti consiliis. Brou-

Brounius, præmisso terra Gorano, qui loca exploraret, extremumque carperet hostium agmen, quique ad Tropæam in ipso expeditionis initio jaculo transfixus interiit, ipse ab Arenario prospera tempestate solvens, Britannicaque ad Villamfrancam navi delatus, Nicæam biduo post pedibus pervenit: & cum intelligeret in illis locis sibi bellum gerendum, ubi propter itinerum angustias, agrique minime uberis naturam, & per quem etiam superioribus diebus hostis prædabundus incesserat, futura esset in magnis res diffi ultatibus, atque unde xl. ante annis Allobrox Eugenius tantæ auctoritatis imperator, gravi accepto incommodo, profugisset; non mediocrem sibi diligentiam adhibendam intelligebat. Itaque, convento Rege Sardiniæ, communicatisque consiliis, cum supportaturos Genua tormenta, commeatusque Britanni in se recepissent, expectabat ipse, dum reliquæ ex Subalpinis, Galliaque Cisalpina, Liguriaque ad eum copiæ convenirent, iisque augerentur, quæ, extrema jam fame coacta ad deditionem Dertona, adventabant; atque omnibus rebus paratissimus non dubitabat, quin bellum ex sententia conficeret, ad eamque gloriam, eumque diem properabat, quo ipse, perdomita Gallia Narbonensi, Allobrogi Eugenio rei gestæ fama anteponeretur.

At Genuæ Austriaci jure belli, & patientia abutebantur deditorum. Nam Botta hibernorum instrumentum, aliaque multa, Cotechius alteram pensionem suo more flagitabant, cædem videlicet, incendia, rapinas, ni id esset celeriter factum, denunciantes. Senatus

natus jam a principio ſummos viros Cæſarem Cattaneum, qui biennio poſt Dux fuit, Matthæum Franſonium, Auguſtinum Gavottum, Auguſtinum item Laumellinum proficiſci Viennam juſſerat, qui Reginam de his rebus certiorem facerent, iratamque placarent Reipublicæ. Verum ne hoc quidem juris obtinere potuit, ut clariſſimorum Civium legatione totius exitium Civitatis deprecaretur. Adempta ſpe deprecationis, calamitates augentur, efflagitationes, minæ. Tantæ conficiendæ pecuniæ ratio quærebatur. Tresdecim viri huic negotio præficiuntur. Tributum extra ordinem locupletioribus imperatur. Erat tamen ad id, quod vehementiſſime flagitabatur, perexiguum. Effertur iterum ex Georgiana menſa argentum, eoque altera Auſtriacis penſio ſolvitur. Qua vix dux ſoluta, expoſcitur ſtatim tertia. Fit magnus dolor, & gemitus populi, totiuſque admiratio Italiæ, tam grandem, tamque impudentem Genuenſibus multam irrogari, neque aliud criminari, quam voluiſſe ab ſeſe potentioris injuriam propulſare. Ipſe Benedictus XIV. non tam, quod Pontifex eſſet, paterna quadam benevolentia, quam quod communem Italiæ fortunam miſeraretur, cujus periculum in Genuenſium calamitate agebatur, omni a Regina ſtudio contenderat, ut leniret ſe tandem miſeræ, atque oppreſſæ Civitati, imperatæque pecuniæ partem remitteret. Ac primo auctoritate Pontificis commota flectebatur animo Regina, Legatoque ejus partem remittere pecuniæ benignè receperat, poſtea vero vel inopia pecuniæ, quæ erat ei ad maximum bellum neceſſaria,

D vel

vel eorum adducta consilio, qui Genuenses oderant, præcise negavit; &, quasi facilitatis pœniteret, non solum tertiam exigi subito pensionem, sed etiam sexcenties HS. hibernorum nomine imperari jussit. Tum vero nemini dubium fuit quin plane totius impenderet interitus Reipublicæ. Adeunt Bottam Legati, orant, atque obtestantur, ut, si quis locus misericordiæ relinquatur, det aliquam extrema tolerantibus veniam. Flecti Botta videbatur, at Cotechius concitabatur, cum interim miseri jactarentur Genuenses, & crudeliter illuderentur. Sed perseverantibus Legatis Botta respondit: Nequicquam ejus Reipublicæ inopiam prætendi, quæ cives habeat ditissimos: cum adeo patriam amarent, atque ejus incommodis tam vehementer commoverentur, satisfacerent illi de suo, qui maximam apud exteros populos pecuniam occuparint. Quæ Bottæ mandata contra jus omne publica privatis permiscentis cum Senatui renunciata essent, extremumque, si rejicerentur, malum instaret; omnes autem quibus Viennæ, Mediolani, reliquisque in locis pecunia erat in nominibus, fortunas suas pro Reipublicæ salute libentissime offerrent, iisque caveri, oppigneratis Reipublicæ vectigalibus, æquissimum videretur, de his rebus omnibus Dux ad Concilium Majus retulit.

Quo in Concilio nonnulli nobiles, cum vel propriis impediti malis Reipublicæ non satis calamitate moverentur, vel rerum ignari in publica obligata fide, bona quoque sua, corporaque obligari falso crederent, conati sunt, cum perrogarentur sententiæ, strepitu, admur-

admurmuratione, turbatis denique suffragiis impedire, quominus decerneretur. At Philippus-Franciscus Spinula grandis natu, jurisque consultus, cum silentium fecisset, consensuisse se, dixit, in Republica, neque unquam ejusmodi turbis nobilissimum Conventum agitari vidisse: debere quidem ferendorum suffragiorum libertatem servari, sed turbandorum licentiam a dignitate loci, atque hominum, qui nihil sapere plebejum deberent, longe abhorrere Hic tum Augustinus Gavottus surrexit, & placere sibi censuit, ut cognoscendæ rei spatium daretur iis, qui non seditionis cupidine incitati, sed rei prolapsi ignoratione infremuerint. Visa est æquior sententia; itaque Concilium dimissum est. Cum autem Botta, immutata repente voluntate, non syngraphas sibi dari, sed numeratam appendi pecuniam juberet, res dilata est, totaque demum, conversis temporibus, populari motu interpellata refrixit.

Non remittebat interim furor flagitantium, minitantium Austriacorum; neque in Urbe solum; sed in vicis, castellisque singulis, ubi reliquæ Austriacorum copiæ ad divexandam Liguriam cum Botta relictæ hiberna constituerant, eadem denunciabantur, eadem imperabantur, acerbissimeque exigebantur. Ipsum in portum ingressa Britannica navis bellica Urbem, portumque inaudito prædandi genere habebat infestum; dicebaturque a Rege Sardiniæ, cujus arbitrio Britannica ad mare inferum classis administrabatur, eo consilio submissa, ne opulentæ Urbis præda omnis Austriacis cederet: ægreque is tulerat,

 illos,

illos, ipso neglecto, cum Genuensibus transegisse. Comes Christianus Ligur, magnus Scriba Mediolanensis, Genuam improviso advenerat, certamque, non consentiente Senatu, cujus erat is beneficio cum suffragii jure civis Genuensis, tabellariis Mediolanensibus sedem constituerat, dataque iis immunitate, discesserat. Damnati majestatis, vinctique Rivarolæ turbulentissimi in Corsica hominis filii, seditiosi ipsi solvuntur, exorante quidem Botta, sed armati, & victoris preces imperantis habere vim videbantur. Erat in Urbe justitium quoddam, nihil invitis Austriacis Senatus, nihil reliqui poterant Magistratus. Movebat maxime multitudinem sui Ducis, prout videbatur, spreta majestas. Nam, cum mos esset, quoties prodiret in publicum, ut instructi milites Reipublicæ fora, viasque obsiderent, hanc honoris speciem removeri Dux, sive casu jusserat, sive temporis iniquitate commotus: id tamen in Austriacorum importunitatem conferebat vulgus inquietum, suspicax, &, præoccupatis semel animis, etiam fortuita durius accipiens. Contemnebatur nobilitas, maledictis omnes, contumeliosisque vocibus exagitabantur: atque ita ad jacturam rei familiaris adjungebatur contumelia, quam pati Itali homines difficillime possunt: eratque utrumque acerbum admodum ferocissimo populo, & lucri cupidissimo. Opifices, & tabernarii aut se suis artibus removerant, aut palam vi, malo, plagis adducebantur, ut merces venderent, non quanti esset æquum, sed quanti cogerentur. In his angustiis minuebatur ab opulentioribus sumptus, egentium-

que

que propterea, & perditorum numerus augebatur. Nonnulli ex nobilitate, & cujuscumque loci honestiores, patriæ eversionem cum audire mallent, quam videre, cum liberis, & uxoribus profugerant, multoque plures profugissent, nisi Concilii Minoris decreto fuga repressa esset, quo decreto Senatori, nobilive, qui Concilio Minori interesset, abesse ab Urbe ad annum vetebatur, multaque dicebatur, si abesset: adeo, desperatis omnibus rebus, plena erant omnia mœroris, luctus, & tristissimi cujusdam silentii. Austriaci contra milites, ducesque vagabantur passim læti, atque erecti cum ingentibus minis, & barbaro, atque immani terrore verborum, oculis, manuque loca, domosque designabant, quas occuparent, quas prædarentur. Est Genuæ locus, extruso mari, magnifice exstructus, ubi publice, privatimque merces asservantur diligenter. Eo irrumpentes Austriaci insolenter obequitabant, & mercatorum bona suam esse prædam dictitantes, omnium ejus ordinis odia in se stultissima jactatione concitaverant. Audiebantur voces quasi vaticinantium: madefactum iri minus octo diebus Genuam sanguine, futuramque stragem cæde ipsa fœdiorem. Ipse imperator Botta Legatis Reipublicæ pro patria orantibus dicebatur dixisse, nihil se Genuensibus præter oculos relicturum, quibus miseriam possent Civitatis, atque Urbis flere vastitatem.

Brounius, transducto Varum flumen exercitu, cum lxiii. cohortibus, quo in numero xx. erant Subalpinorum, & xlv. equitum turmis in Galliam Narbonensem eruptionem fe-

cerat, &, cum mare tenere, commeatusque vellet, qui Britannicis ab Genua navibus supportabantur, primum omnium Antipolim oppugnare cogitabat; qua capta, reliquum facile bellum explicare posse confidebat. Nulla erat Hispanis permanendi in Gallia voluntas, nullæ Gallis eo loco ad resistendum vires. Qui ex Italiâ redierant continuis præliis, atque itineribus attriti vix se sustinebant: qui a Belgio abstracti subsidio accurrebant, atque expectabantur acerrime, aberant longius. Hostes imminebant; legebant littus Britanni; & seditiosis in Occitaniâ animus accesserat. His omnibus rebus tantus, adventu Austriacorum, universæ provinciæ terror inciderat, ut alii res suas in Lerinam, Planasiamque insulas, qua minime adire hostis videbatur, conferre properarent, alii, projectis omnibus, longioris fugæ consilium caperent. Massiliæ, Telonis, atque ipsas ad Aquas Sextias, ubi Philippus Hispani Regis Fr. constiterat, metus erat summus, & de deditione sermo nonnullus, jamque corrogabantur pecuniæ ad direptionem, cædemque redimendam.

Sed debebatur fatis, ut Galliæ salus, Italiæque libertas una Genuensium virtute staret. Nam, cum ad oppugnandam Antipolim tormentis opus esset, eaque asportari, supportarique Genua placeret, misit continuo Botta magis ad speciem officii, quam quod denegaturos crederet, qui ab Duce, Senatuque peterent, uti ea sibi confestim traderentur. Negavit Dux concedi cuiquam posse, quæ uni Reipublicæ in defensionem reservarentur; neque decere Senatum, qui ad patriæ custodiam

diam delectus esset, ipsum tradere aliis patriæ præsidia. Quando vero omnia vi, minisque agerentur; quid Botta precibus peteret, quæ per vim posset auferre? Hoc accepto responso, aliquot statim milites proficisci Botta jussit, qui tollenda e mœnibus tormenta, asportandaque curarent. Hic tum populus, atque universa multitudo paulo apertius queri, & clamare cœperunt: ereptum argentum, ereptam libertatem; etiamne constituta a majoribus præsidia, atque ornamenta Urbis barbari eriperent? id enimvero agi, & parari ut, inermes cum fuerint Genuenses, pecudum more jugulentur. Namque erat callide vulgatum, & temere creditum, futurum paucis diebus ut omnia ferro, flammaque delerentur: & nobiles, qui Minori intererant Concilio, sueti antea severissima religione occultare arcana Reipublicæ, nihil jam de Bottæ minis, immanique Austriacorum cupiditate reticebant. Ipse Dux Brignolius in tanta rerum perturbatione, incredibili animi robore, consiliique præstantia neque nimis populari concitationi indulgebat, neque satis repugnabat. Venientes enim ad se cujuscumque generis homines, impotentissimumque Austriacorum dominatum, & plebis jam ex dolore insanientis rabiem commemorantes leniebat magis, quam coercebat, ne aut coercendo Austriacorum vim approbare videretur, aut incitando armati exercitus furori populum, totamque Rempublicam objiceret. Simul videbat populares motus, si leves sunt, facile quiescere, si implacabilius exarserint, ambiguis verbis multo magis inflammari. Itaque mo-

derabatur orationi suæ, temporique, & Reipublicæ serviebat.

Sed tot publicis, privatisque de causis ingentem in populo irarum molem tacite jandiu grassantem inopinatus repente casus accendit. Asportabatur æneum ab Austriacis mortarium, quo uti in bello consuevimus ad ollas jaciendas incendiarias. Degravata forte pondere via subsedit, mortariumque dejectum est. Illi plebem, ut educeret, accire, & repugnantem vi, verberibusque cogere incipiunt. Agebantur hæc in frequentissima Urbis parte, quæ Porta Auria dicitur, eratque ingens multitudo, majorque multo rei cognoscendæ studio convenerat. Qua ex frequentia proripit se subito singulari puer audacia, &, incœptone opus esset, reliquos interrogans, saxum in milites jecit. Fit magna continuo lapidatio. Dant sese in fugam male mulcati milites; quibus fugatis, & clamore sublato, excipit rursus ex omnibus Urbis partibus clamor. Vocatur ad arma populus. Tumultuantur; direptaque odio gentis Austriacæ tabellariorum Mediolanensium domo, ad fores Prætorii, in quo erat armamentarium, catervatim convolant, arma sibi dari postulant, arma clamitant. Habebatur eodem tempore Senatus, qui ferocientis multitudinis fremitu commotus, grandes natu cives, quos auctoritate, & populari gratia præstare cognoverat, ire statim, plebemque blandissime appellando sedare jussit. Quorum oratione, maximoque coorto imbri, plebis paulisper impetus resedit, cum potissimum, nocte ingruente, timeretur. Mittitur etiam ab Sena-

tu

tu Nicolaus Jovius, qui Bottam commonefaciat; videret, quid ageret, quo progrederetur: ignoscendum plebi, quæ militum commota injuriis dolorem suum vehementiori animi contentione persecuta fuerit: tumultum vix potuisse hesterna die ab Senatu comprimi internunciis nobilissimis viris: plebis patientiam ne ultra, quam satis est, tentaret: orare, monere Senatum, & denunciare etiam, caveret, ne res neglecta maximæ denique Austriacis fraudi foret. Ad hæc Botta jam a principio plebem despiciens Genuensem, neque se temeritate vulgi commoveri respondit, neque arbitrari milites suos, qui gravissima prælia fecerint, Borboniosque devicerint, furentis plebeculæ ululatu posse terreri. Sed nihil in bello oportere contemni ea quoque res docuit, pravoque esse usum consilio Bottam, qui, dimissis in diversa hiberna copiis, paucisque apud se relictis cohortibus, despexerit imparatus tot hominum millia, tantosque sine armis terrores jecerit.

Postridie mane minaci vultu, intentisque armis centum Urbem Pyrochitrophori ingrediuntur. Horum adventu redintegratur tumultus. Jaciuntur undique lapides, iterumque ad arma conclamatur. Fugam Pytochitrophori arripiunt. Nacta plebs duces Bavam, atque Asseretium, audaces homines, nec infacundos, arreptis, quæ cuique sors offerebat, armis, adductisque tormentis vias, quæ ad portam pertinent Thomasianam, occupat omnes, easque trabibus inductis præsepit, sic parata, (ut videbatur) quidvis perpeti, & conari ut mallet, quam non se a perpetua avarissimorum

rum hostium importunitate liberare.

Austriaci, redintegratis viribus; acriusque in plebem impetu facto, eam repellunt, qua repulsa, unoque capto tormento, audacius jam cum parte equitatus sese in viam, quæ appellatur Balba, effundunt. Sed lapidum, jaculorumque multitudine, quæ undique ex tectis etiam, ac fenestris mittebantur, perterriti, rursus ad Thomasianam sese portam recipiunt.

Senatús iterum per Legatos suos liberius jam, constantiusque monere Bottam, ne incitatis militibus efferatam plebem, armorum suorum gloriam insanienti plebi committeret: progressum præcipitem, regressum inconstantem esse. Ille contra nihil nisi atrox, & sævum cogitare, & loqui: succensere Senatui, contemnere plebem, minari omnibus. Ac spretis Legatorum monitis, quas Novis, quas in Ligusticis oris esse jusserat, confestim sibi copias adduci imperat. Portam firmari Thomasianam, Benigni, quam vocant, munitionem, quæ Pharo imminet, mortariis instrui, itemque eum locum, quo animi causa Philippei sodales convenire solent, qui in Balbam viam devexus est, duobus communiri tormentis jubet, eo consilio, uti Urbem, ollis jactis incendiariis, telisque e loco superiore dirueret, populumque tormentorum vi, atque Urbis ruina perculsum ad deditionem compelleret, omniumque ita rerum potiretur. Simul ab Senatu petit, quoniam ipse a plebis consiliis abhorreat, tumultuantem a tergo plebem a militibus concidi Reipublicæ jubeat. Existimabat enim hoc facto aut adversus Senatum, si repugnaret, causam quærere se posse

ini-

inimicitiæ, aut, si concederet, plebem ancipiti periculo distractam facilius opprimere. Summa Senatorum indignatione excepta est postulatio tam impudens, & constantissime repudiata: neque enim postulandum ab Senatu, ut civibus vim, & manus afferat, & quasi sanguinem hauriat suum.

Austriaci, cum, multis in tecta dilapsis, infrequentiores excubare populares animadvertissent, concubia repente nocte erumpunt, fanum, domumque occupant Equitum Jerosolymitanorum, ibique se communiunt, quo tutius progredientem, aversamque percellere plebem superiore ex loco possint. Ii vero, qui ex altera Urbis parte ad Bisamnatem vallem in Albarensi suburbano consederant, allato de plebe concitata nuncio, portæ Urbis, quæ Romana dicitur, appropinquabant, quod neque a militibus Reipublicæ pro porta excubantibus timerent, quos utpote dedititios sumere arma adversus se non arbitrabantur, & ea transgressi, perque spatium illud procedentes, quod inter veterem, novumque murum intercedit, circumire Urbem, suisque sese ad Pharum adjungere confidebant. Quod cum Albarenses providissent, Genuensium excitati exemplo prodeunt armati, locum præoccupant, interclusosque hostes, & dissipatos diversas in villas compellunt, atque obsident. Quin confestim irrumperent, Augustini Ayrolii obstitit auctoritas, qui Senatus jussu iis erat in locis cum imperio. Hic dubitans, concursansque, neque gnarus reconditioris Senatus consilii, accepta fide, nihil Austriacos adversus Genuenses tentaturos, illos

continebat a prælio. Sed auditis paulo post Albarenses, quæ Genuæ erant acta, rursus in Austriacos impetum fecerunt, iisque, Petri Canevarii Protrib. mil. legionis Ligusticæ, nobilissimi, fortissimique adolescentis interventu, deditionis uti conditionibus permiserunt, atque Ayrolio irasci simulantes, quod stetisse per eum quominus cædem Austriacorum facerent, videbantur, cæterum prædæ cupidi villam ejus incenderunt. Deditorum autem in numero cohors fuit legionis Cailianæ.

At populus audacior jam factus quod complures nobiles, & militares viros patriæ charitate, atque Austriacorum injuriis permotos sensim in causam descendere, plebeiisque obvolutos penulis consilio, manuque adesse perspiceret, alacer, speique bonæ plenus hostes aggreditur. Botta, cum contra, atque ipse existimaverat, augeri populo animum, numerumque videret, atque ex constantia Senatus aliquid subesse gravius suspicaretur, qui nihil primo timuerat, nimium postea timere, suisque diffidere viribus cœpit. Itaque, ut spatium intercedere posset, dum milites, quos evocaverat, convenirent, aliquid interim agere de compositione constituit, Ocheliumque Trib. mil. ad Auriam mittit Melphitanorum Principem, quem populo acceptum, facillimisque moribus cognoverat. Cum eo ita Ochelius egit: misericordia Genuensium commotum imperatorem, quibus extremum jam fatum impendeat, petere a Melphitanorum Principe, ut populum ad interitum ruentem voluntarium pro sua ipse auctoritate retineat, patriæque consulat universæ. Quibus Auria
rebus

rebus cognitis Ducem Brignolium extemplo convenit, & quanta sit conciliandarum rerum oblata facultas, ostendit, suumque ad eam rem studium ultro pollicetur. Dux, etsi recte intelligeret, quo hæc omnia Bottæ consilia pertinerent, neque sine causa nobilissimum, atque optimum virum productum existimaret; tamen ne videretur per se stetisse, quominus componeretur, palam liberaliter Auriæ respondit, eumque collaudavit, sui, suorumque Majorum memorem esse jussit: clam per certos homines, quos Reipublicæ causa officiis, largitionibusque allexerat, populum monuit, ne nimium hosti crederet, neve ullam, nisi traditis statim portis, omnique de argento exigendo, asportandisque tormentis sublata mentione, conditionem probaret. Itaque, cum ad populum Auria, adhibito Augustino Laumellino, de conditionibus loqueretur, conclamat omnis multitudo denunciandum Austriacis esse, ut portas confestim traderent, tormenta ne attingerent, neve ullum unquam amplius de argento sermonem inferrent. His Bottæ mandatis renunciatis, diem ille ex die ducere, quædam rejicere, nonnulla accipere, portas vero traditurum se negare; & tamen, ut manerent induciæ, non dissimulanter petere. Populus, ubi se diutius duci intellexit, redire Auriam, Laumellinumque, denunciarique Austriacis jubet, si rem conditionibus, quæ essent allatæ, componere velint, ante horam v. alterius diei sine periculo licere, post id tempus non fore potestatem. Illi redeunt, iterumque populi mandata exponunt. Victus Botta consentientis Populi pertinacia accipe-

re

re se ait conditiones, & portam tradere. Agnovit Laumellinus verbum, veritusque, ne, quod ab Senatu postulaverat, in se Botta recusaret, portamque tradens Thomasianam, alteram ad Pharum teneret, non portam, inquit, Imperator, sed portas tradi sibi Populus postulat. Quo ille dicto adeo excanduit, ut Auriam, Laumellinumque retineri jusserit; atque aliquot post horas, ne sanctum ad omnes gentes Legati nomen violasse videretur, dimisit. Posteaquam in vulgus hominum elatum est, qua iracundia usus Botta Populi Legatos detinuisset, eaque res colloquium ut diremisset, nemini dubium fuit, quin per caussam compositionis insidiarentur Austriaci tempori, expellendique essent, priusquam illi sese evocatis subsidiis confirmarent. Tota it ad arma Civitas. Non religio, non sexus, non ætas satis est cuiquam causæ, quare se domi teneat. Prodeunt armati, seseque invicem adhortantur. Nemo imperat, omnes exequuntur. Rapiuntur e navalibus, mœnibusque tormenta, atque opportunis locis collocantur. Arduus ad eum locum, qui Petraminuta appellatur, & ad viam Balbam pertinet, difficilisque adeo est adscensus, ut expeditus ea homo vix possit repere. Illuc evestigio bajulorum, puerorumque multitudo, incitato cursu, mortarium advehit æneum maximi ponderis. Tanta vel patriæ charitas, vel puniendi doloris erat cupiditas, aut etiam, quæ permultum valet apud mortales, exempli vis.

Ibi tum Visettius Jesuita, qui antea etiam privatim cum Botta egerat, quadam notitia productus, quod erat ei cum Bottæ Fratre amicitia,

citia, imperatorem convenit, eumque, neu se, neu populum in apertissimum deducat discrimen, monet, atque obsecrat, & de conditionibus loqui incipit. Cujus mediam orationem interrumpunt undique subito tela immissa. Omnia statim e sacris turribus repulsa æra personant, exceptusque longe, lateque fragor perturbat hostes tanto obstupefactos strepitu. Acerrimo contenditur prælio. Deturbare Austriacos e fano, domoque Equitum Hierosolymitanorum cum Genuenses jaculis non possent, adactis procul a maritimo propugnaculo telis, fani turrim concutiunt: qua concussâ, qui ibi sunt Austriaci projicere arma, & deditionem facere coguntur. Botta post Thomasianam portam in area, quæ est ante Principis Auriæ domum, equitum, peditumque aciem instrui jubet. Tela accidunt creberrima, superincidentibusque e Petraminuta ollis incendiariis perturbatur equitatus. Interim, qua est inter veterem Urbis, novumque murum aditus, instructi proruunt Genuenses, refractaque Thomasiana porta dant reliquis, qui in Urbe erant, erumpendi spatium. Hoc omnibus audacius viis Genuenses succedunt. Multi ex Austriacis capiuntur, multi interficiuntur. Ipse, dum in foro Nigriano milites retinere, atque instruere fugientes conatur, Botta impacto ad murum quendam telo, lapideque disjecto leviter in faciem vulneratur; eodemque ictu Comes Castaleo, qui Bottæ aderat, perfosso equo dejectus magnum adierat vitæ periculum. Tum vero popularium multitudine, suorumque cæde perterritus imperator terga vertit, eodemque acti, perturbati-

batique timore permixti cum equitibus pedites Pharum petunt. Genuenses ab summis, novisque mœnibus proximos nacti colles horribili & multitudine, & specie descendentes cernebantur. Illi, ne a tergo circumvenirentur, veriti Pharum ipsum, Benignique munitionem relinquunt, seseque ad Arenarium fugientes recipiunt. Ea statim loca Genuenses occupant. Nox appetebat, & totius diei labore, & pugna defatigati ab insequendo desistunt. Portas valido præsidio firmant, & tanto alacres successu in Urbem revertuntur. Unus de plebe homo Joannes Carbo, ut erat a prælio horridus, & cruore oblitus Prætorium ingreditur, atque ad pedes accedens Ducis, portarum traditis clavibus, victoriam ejus diei Duci, Senatuique gratulatus est.

Eodem fere tempore qui Recci, quique Nervii erant, nonnullique item, qui, ut se Bottæ adjungerent, accelerabant Austriaci nova re perturbati, interclusique in Genuensium potestatem venerunt. Qui vero a Claverino ad Segestam Tigulliorum litus omne præsidiis tenebant, periculum veriti, quod ejus homines oræ Genuensis prælii fama excitati ad vim, atque ad arma spectabant, discedere properarunt, Sergianumque profecti, Sergianiolum si arcem satis natura munitam occupassent, ibi subsistere cogitabant. Sed cum fortiter defenderet Petralba Protrib. mil. de exercitu Genuensi, nullaque illis propter assidua, quæ ex arce adigebantur, tela, suspectumque oppidanorum animum consistendi in oppido facultas, nulla item commeatus, omnibus circa locis infestis, nulla effugii spes esset, pa-

pactis, quas Petralba voluit, conditionibus, datisque obsidibus inde emissi ad Aullam sese, omni dimissa Liguria contulerunt.

Botta cum in fuga a ferocissimis hominibus, qui Porciferam vallem incolunt, opprimi facile ad angustias locorum potuisset, dum alii morantur, & dubitant, quid sit capiendum consilii, alii exitum rerum ignorant incolumis evasit. Erat eo præterea usus dolo, ut, antequam rei fama latius manaret, pronuntiari juberet: omnia convenisse; ipsum, facta cum Genuensibus pace, discedere. Qua simulatione deceptis, & nonnulla largitione permulsis rusticorum animis, ipse, relictis ægris, abducta pecunia, Ligusticas raptim fauces transcendit, mutilatumque Novas exercitum reduxit. Ita Austriaci, conversis subito rebus, maximam spem, maximamque utilitatem amiserunt, Genuaque pulsi sunt ab iis, quos neque inimicos tollere, neque amicos parare cognoverant.

Finis Partis I. Libri III.

CASTRUCCII
BONAMICI
COMMENTARIORUM
DE
BELLO ITALICO
LIBER III.

LUGDUNI BATAVORUM

EDITIO ALTERA.

cIↃ cI cc LI.

CASTRUCCII BONAMICI
COMMENTARIORUM
LIBRI III. PARS II.

AT Genuæ plebs parta victoria ferox Academiam Jesuitarum, quæ est in Balba via, sedem concilio suo delegerat. Cujuscumque loci homines arma ferre, pro portis, stationibusque excubare cogebat, neque satis habere videbatur expulisse Urbe Austriacos, sed arcem evestigio recipere Savonensem contendebat, ad eamque rem, quantum gratia, auctoritate, pecunia valebat, nobilitas nitebatur, exemploque præibat. Comparatis cibariis, & aliquot præmissis Reipublicæ militibus, signum datur profectionis. Armata celeriter magna convenit multitudo, fiduciæque plena proficiscitur. Hic cognosci licuit, quam vana sit animorum alacritas nullo certo duce, atque imperio firmata. Nam portis egressa plebs, cum commeatus quosdam, impedimentaque Austriacorum offendisset, ad ea diripienda statim dilapsa est, neque optimatum

precibus retineri potuit: illorum esse prædam, atque illis reservari quæcumque Austriaci reliquissent: liberatæ patriæ gloriam ne tenuissimæ modo spe prædæ contaminarent. Non homines laus in sordibus, tabernisque natos, non, soluto legum metu, arrogantes pudor coercet. Ipsa oberat opulentiorum liberalitas, qui plebem in captandis nummis occupatam segniorem largitione reddebant. Invitati præda longius procedunt populares, aliique aliam in partem dissipati feruntur; atque ex tanta properantia rem negligunt, quæ perterritis Genuensium adventu Subalpinis, qui pauci erant, facile perfecta maximæ fuisset ad omne bellum opportunitatis. Eo acrius, priusquam auxilia concurrerent, oppugnant Subalpini, alias evocant copias, alias proferunt munitiones, vexare arcem telis atque ollis incendiariis diem noctemque non desistunt. Ac tandem, qui oppugnabantur, dejectis propugnaculis, labefacta magna parte muri, adacto cuniculo, qui arcem subruebat atque omnibus desperatis auxiliis, sese dedere coguntur; cum eorum virtus, Adurniique Præfecti constantia ab ipsis esset hostium ducibus collaudata.

Auditis quæ Genuæ acciderant, varius per universam Europam motus fuit animorum, Aliis præclarum, veterique Roma dignum, aliis periculosum, nonnullis vix credibile videbatur. Fractas Austriacorum spes, irritos in Italia conatus gaudebant Borbonii Reges, imprimisque Galliæ Rex, cujus in finibus hostes versabantur, certosque miserat homines Genuam, qui, quid rei esset, cognoscerent, sibique renunciarent. Regina contra Ungariæ

gra

gravi commota casu Josephum Spinulam Legatum Reipublicæ finibus excedere suis, & quæ essent in suo regno bona Genuensium publicari, obsidesque Mediolani in carcerem condi, & redintegrari statim bellum jusserat.

Botta perfidiam Genuensium, qui neque colloquii, neque induciarum jura servarint, suamque in illos indulgentiam prædicat, neque interim popularium animos literis, nunciisque tentare desistit. Deduci præsidiis, evocarique tota Cisalpina Gallia milites, atque ad se adduci jubet. Omnibus circa locis pecunias imperat; quos ad eos, qui erant e nobilitate Genuensi, agros pertinere cognoscit, illos habet prædæ loco, ut maxime irasci nobilitati videatur. Qui Genuenses, Liguresque arma posuerint, iis veniam pollicetur, reliquis malum denunciat. Quibus rebus confectis, levis armaturæ pedites, quorum magnum habebat numerum, præmittit, eisque, ut Ligusticas iterum fauces transcendant, imperat, injiciendique terroris causa omnia cædibus, incendiisque permisceant. Illi primo impetu Ruscinone, Campoque frigido potiuntur, difficilesque alios, atque opportunos in illis montibus aditus occupant. Cum longius progredi vellent, ab Hieronymo Balbo Equite Jerosolymitano, qui eo, coacta Ligurum manu advolarat, repulsi sunt; & cum arcem Masoniam ad deditionem minis compellere tentassent, defendente Anfrano Saulio, non potuerunt.

Genuenses sua apud Langenses præsidia posuerant. Hostes subnubilam nacti tempestatem prima luce ad Genuensium stationes, triplici instructa acie, improviso accedunt, Li-

gureſque ſubita re, illatiſque ignibus perterritos in fugam conjiciunt, Pontemque decimum occupant, ipſumque expugnare Langenſium pagum ſumma vi conantur. At Gaſpar Baſadonnius, qui Porciferæ valli præerat, ea re nunciata, militum, Ligurumque contractas copias ad Pontemdecimum ducit, Auguſtinumque Pinellium, qui illi in itinere occurrerat, adoriri a latere hoſtes jubet. Impetu facto, multis interfectis, loco hoſtes pelluntur, depulſoſque ad eorum uſque munitiones Genuenſes inſequntur, atque ad Langenſium deinde pagum converſi, liberatis ſuis, fugatis hoſtibus in ſua ſe præſidia recipiunt.

Interea Genuæ Senatus, cum, accepta ignominia, & dilata ultione, iratiores reverti Auſtriacos videret pro magnitudine peculi defenſionem parabat. Franciſcum Auriam proficiſci in Britanniam jubet qui cum Rege agat, & in Genuenſi tumultu nihil publico factum conſilio, populumque licentia militum, vecordibuſque ducum minis efferatum ad vim deſcendiſſe demonſtret, atque omnibus, quibus poſſit, modis abalienatam malevolorum ſermonibus Regis voluntatem ad priſtinum erga Rempublicam ſtudium revocare conetur. His acceptis Auria mandatis proficiſcitur, commodaque per ſummam hyemem navigatione uſus in Galliam exit Narbonenſem, atque ex itinere Belinſulanum æſtuantem dubitatione propter varios, qui de rebus Genuenſibus effluebant, rumores ad ſubmittenda auxilia Senatus nomine confirmavit. Lutetiam cum veniſſet, cognoſcit ibi, ut in Britanniam tranſmitteret impetrari a Britanniæ Rege non potuiſſe,

quod

quod gratissimum sibi quidem Genuensis Legati adventum fore sed vereri diceret Rex, ne daret ea res ansam Austriacis ad suspicandum. Quo cognito Senatus optimum factu censuit, Auriam in Gallia remanere, faciles qui apud Gallorum Principes, Regemque ipsum Galliæ aditus haberet. Legatis item aliis scriptum ab Senatu est, ut Borbonios orarent Reges, atque adhortarentur, ut celerrime Reipublicæ subvenirent, quos tamen ipsa temporum inclinatione, relictæque societatis pudore, & communis causæ cura incitari existimabat: plurimumque ei rei extemplo profuisse certum est Joannem-Franciscum Pallavicinum, qui Reipublicæ apud Galliæ Regem Legatus erat, & singulari fidei solertiæque, existimatione florebat. Muros Urbis aut vetustate parum utiles ad præsentis usum belli, aut diuturna pace neglectos refici, & communiri jubebat. Idoneos deligebat homines, qui cives hortarentur omnes, ut suæ, & communis salutis causa arma sumerent, brevique tempore tota est regionatim decuriata Civitas, nobilesque ipsi potentiores, omni in tanta perturbatione sublato dignitatis discrimine, promiscue describebantur. Nautas mercatoresque in summa caritate, quam prædatoria classis, & belli metus adauxerat, præmiis, atque immunitatibus alliciebat, ut essent, qui Britannos fallere frumentumque in Urbem importare auderent. Pecunia deerat, hærebantque in ea expedienda Patres vehementer, cum & cives, universis imperatis pecuniis, ad tributi nomen obsurdescerent quotidie magis, &, Georgiana exhausta mensa, fides concidere publica videre-
tur

tur. Tum Brignolius Dux de Senatus sententia, cum esset ea de causa Concilium Minus coactum: Non recte consuli posse Reipublicæ, dixit, cum privati ad consulendum sensus afferuntur. Si Patriæ salutem, si ejus conservatæ gloriam quærerent, ingressi Concilium oblivifcerentur omnium suorum, curam abjicerent rei familiaris. Maximas a majoribus ædificatas, ornatasque classes, maximos esse factos privatim sumptus, ut transmarinas imperio Genuensi provincias adjungerent: quid posteri dubitarent paululum conferre argenti, non ut augeantur opes Reipublicæ, sed ne deleatur nomen? non ut hostem in longinquo Oriente scrutentur, sed ut a patriæ mœnibus, tectisque repellant? nequicquam privata servari, si publica conciderint: eam esse Rerumpublicarum rationem, ut bona, malaque earum ad omnes cives pertineant: oportere eos, qui Reipublicæ præsunt, omnia, quæ gerant, non ad propriam utilitatem, sed ad commune bonum conferre; æquissimumque porro haberi, ut qui reliquis honore, atque opibus antecellunt, amore etiam erga patriam, & liberalitate præstent. Ego equidem, inquit, ad hunc principem locum inclinata belli fortuna, cum vocarer, non eram P. C. tam ignarus rerum, ut multa Reipublicæ mala impendere posse, titubantibus sociis, auctis hostium copiis, non præviderem, eumque me fortasse futurum Ducem intelligebam, cui vigilandum præ cæteris, nullique rei pro Republica parcendum esset. Sed recreabat me præstantissima Senatus sapientia ex cujus auctoritate ordinis Rempublicam gerere debebam, & tantum me, amplissi-

pliſſimo præſertim accepto beneficio, patriæ debere exiſtimabam, ut vitam, nedum pecuniam, ejus ſalutis cauſa profundere jucundiſſimum ducerem. Hoc quidem tempore quanquam & tempeſtas opinione mea major coorta eſt, & omnia in tantis Reipublicæ tenebris, metuenda ſunt, tamen eo ſum animo P. C. ut neque deeſſe patriæ, neque ſupereſſe velim. Hac ducis oratione: & quod extra ordinem habebatur (nam moribus Genuenſium Duci verba publice facere, niſi ex S. C. non licet) & quod maximum ſui, optimeque cælati argenti pondus ad Monetam deferri ipſe juſſerat, & voluntaria ſtatim facta erat omnium Senatorum collatio, tanta innata eſt alacritas, ut adjuvandæ Reipublicæ certamen excitaret omnium animos, & pro ſe quiſque factum, ſignatumque argentum contribuerent; Matronæque ipſæ opulentæ, atque optimates, ne in amore patriæ ſuis ceſſiſſe viris viderentur, auribus gemmas, collo monilia detraherent, atque in publicum conferrent. Inſignis cum primis extitit Auguſtini Gavotti, Joſephique Duratii liberalitas quorum alter IV. millia, XV. alter millia aureorum Reipublicæ donavit.

At plebs immoderatæ libertatis vitio inſoleſcebat more ſuo, latrocinandique cupiditati defenſionem patriæ, atque Auſtriacorum obtendebat odium. Simulans enim occultari bona hoſtium, domos ſcrutabatur, & multis ſe rebus pro patria pugnantem egere dictitans pecuniam præcibus flagitabat, quibus contradici non poterat. Erant exploratores hoſtium, erant improbi, & ſcelerati homines, qui, turbatis rebus ſeditionis, & prædæ cauſam quære-

rerent. Silebant leges: tacitus obsidebat curiam Senatus, neque illud esse tempus animadversionis existimabat. His malis hæc subsidia succurrebant, quominus omnis immutaretur status Reipublicæ, quod & honestiores populares seditiosis motibus adversabantur, optimeque de Republica sentiebant, & plebs partim illustrium familiarum splendorem, atque opes assueta mirari, sui gregis sordes aspernabatur, partim lucro, prædæque addicta nihil de regno cogitabat; & mitissimi etiam, optimique nobilium imperii memor, comparatione deterrima præsentem tumultum fastidiebat; ejusque erant duces adeo rudes, ut regerentur magis plebis furore, quam ipsi regerent plebem; apud eamque suspicione fraudis, & non æquabili prædæ partitione offenderant. Itaque paucis diebus corruerant, magnoque erant odio omnibus. Adjuvabant rem proclinatam, qui vel a nobilitate submissi, vel plebejam ipsi per se pertæsi arrogantiam, Senatus vigere auctoritatem, &, remotis ducibus, plebis languescere insolentiam cupiebant. Quibus rebus extimulata plebs suapte natura mobilis, & temeraria repente adorta est deprimere, quos paulo ante in cœlum extulerat laudibus. Latrones illos, hostes, proditores esse vociferabatur. Comprehensos, atque omni contumelia vexatos in Prætorium adduxerat, Senatumque, ut in eos animadverteret, obtestabatur. Illos statim Dux in carcerem duci jubet, & daturos pœnas affirmans a præsenti exitio subtrahit; monet deinde, quam potest mitissime plebem, ut eorum ignoscat imperitiæ, qui legum, & Reipublicæ gerendæ ignorantia peccaverint: non posse

posse bene geri Rempublicam imperiis stolidorum. His dictis mitigata dilabitur plebs, Ducis mansuetudinem, & æquitatem collaudat. Illos postea Senatus, repetitis rebus non modo iniquissima invidia liberavit, sed etiam honore habito declaravit, nihil esse ab iis unquam de Republica nisi optime cogitatum. At plebs curarum, turbarumque tædio petit ab Senatu, ut alios sibi det duces, qui Concilio suo præsint, atque intersint. Itaque ex auctoritate Senatus delecti sunt nobiles iv. Joannes Baptista Grimaldus, qui de omnibus rebus ad concionem referre consueverat, & Joannes Scalea, Jacobus Laumellinus, Carolus Funarius. Horum facilitate, solertiaque permulcebatur multitudo; his auctoribus controversiæ minuebantur non dissentiente Senatu, cui suam obtinere auctoritatem nondum maturum videbatur. Erat plebs suorum magistratuum imagine alacrior ad defendendam Rempublicam; & cum nonnulla periculosissimo tempore fieri oporteret, quæ abhorrerent a moribus, videbantur ea melius in plebis temeritate, quam in amplissimi ordinis consilio delitescere: plurimum etiam valebat in vulgus opinio benignitatis, qua erga populum Dux utebatur, qui nullius stultitiam, atque humilitatem fastidiebat, interdiu, noctuque faciebat omnibus conveniendi sui potestatem. His rationibus manebat domi concordia, commode administrabatur Respublica, cum subita seditio oborta est.

Postremi quidam projecta audacia homines fæcem multitudinis ex facinorosis, atque egentibus congregatam in Senatum, & nobilitatem

bilitatem concitare seditiosis vocibus cœperunt: immortuam nobilium tyrannidem versari diutius in Republica non esse ferendum: illos primum auctores belli, prodita plebe separatim sibi consuluisse; illos nunc de ejus cæde cum Austriacis consentire: &, cum forte nunciaretur, venire Austriacos, conclamatumque propterea ad arma esset, unus ex iis præcipiti furore inflammatus: quid vos, inquit, Austriacos persequimini, cum domesticum in Urbe hostem habeatis? delete Senatum, qui, ut sibi, suisque nobilibus provideat, vestrum cum Austriacis exitium pactus est. Cur enim arma capere vetamur? cur publica occluduntur armamentaria? nempe id agitur, nisi præcavemus, ut omnes, qui nobiles non sint, ex insidiis opprimantur. Sed præda ostenditur opima, præclara datur miseris occasio ulciscendi, & ditandi se. Audeatis modo inane nobilitatis nomen, vanissimaque magistratum insignia contemnere, vestra sunt, o audaces & fortes viri, quæcumque illi per summam ignaviam possident. Continuo prædarum spe, & impudenti inducta mendacio magna sordidissimæ plebis multitudo ad prætorium convolat, & per causam quærendorum armorum irrrumpere conatur. Cum ab armatis excubitoribus repelleretur tormentum; quod forte advehebatur, in foro novo ante fores Prætorii ingenti concursu, fremituque, & minis constituit. Tum Jacobus Laumellinus populari quadam ratione plebi gratus in mediam irruens turbam: occasu-ne urbis vultis finiri Rempublicam? vos-ne hujus patriæ alumni, & vere Genuenses Ducis excindetis, Senatusque sedem, quorum

rum virtute, & consilio vestra adhuc libertas, vestra omnium stat salus? non hercule illi nobis infestissimi Austriaci audeant. Cum nihilo remissius instarent, jamque ignem tormento adjicerent, opposito Laumellinus corpore, agite, inquit, explete iram, mea satiamini cæde: minori flagitio interficietis civem, quam totius Civitatis præsidium evertitis; & ego opportuna morte sublatus tantum scelus non videbo. Maximo viri animo obstupescit multitudo. Paulatim incipit emergere pœnitentia, redire obsequium, & fractus denique plebis furor eadem, qua exarserat, celeritate, restinctus est. Seditionis duces paulo post comprehensi, necatique furiosissimæ temeritatis pœnas dederunt: & Concilium Populi, reviviscente sensim Senatus auctoritate paulatim consenescere cœpit, & cum nihil fuit causæ quare haberetur, atque hostes, relicta obsidione, discesserunt, tunc demum esse omnino desiit.

Dum hæc in Liguria geruntur, Brounius captis Lerina, Planasiaque insulis, Foroque occupato Vocontio, & præmissis, qui ad Argentium usque flumen progressi terrori essent hostibus, Antipolim ipse, perspecto urbis situ, & Britannis adjuvantibus, terra, marique oppugnare instituit. Sed defecerat Genua. Augebantur Gallis copiæ: lx. a Belgio cohortes advenerant, cumque iis Hispani iterum conjungi dicebantur. Nam Galliæ Rex, Ferdinando Regi ut satisfeceret, Philippum Argensonium Camposiani auctorem colloquii a Concilio suo removerat, Malibojumque ab Italico exercitu revocaverat; quorum in locum domi

Mar-

Marchionem Puisiensem, summa virum probitate, & prudentia præstantem, apud exercitum autem in Gallia Narbonensi Ducem Bellinsulanum, eundemque Gallicæ militiæ Magistrum suffecerat. Rex vero Ferdinandus, si Austriacis in Italia Borbonii succubuissent, Carolo Fratri, Neapolique timebat; iique, quorum Ferdinandus consilio utebatur (ut timida est, longeque nimium prospiciens, ambitio) vereri cœperant, si domum, amissa Neapoli, Hispani Regni hæres, regnandique assuetus Carolus rediret, ne fraterno amore, regiique nominis auctoritate apud Fratrem Ferdinandum ille plurimum, ipsi minimum valerent: atque ita commutato consilio, Italicum bellum suadebant, eratque adeo eorum suasione Ferdinandi immutata voluntas, ut præcipitis eum receptus, consiliique pœniteret relinquendæ Italiæ. Itaque Borbonii, auctis, conjunctisque copiis, exercitus eduxerant suos. Quorum adventu perterritus Brounius, simul reputans, Genuensis spe commeatus amissa, neque Antipolim oppugnari, neque diutius tolerari exercitum in locis minime frumentariis posse, consilium commutat, oppugnatione desistit, exercitum contrahit, in Italiam redit. Regredientem illum usque ad Varum flumen Borbonii insequuntur; quin longius procederent hiems prohibuit, & militum labor, quos tot præliis, atque itineribus defatigatos oportebat aliquando in hiberna deducere. Idem Sardiniæ Rex, idem Brounius facit, collocatoque in hibernis exercitu, Sardiniæ Rex Augustam Taurinorum revertitur, Brounius Mediolanum proficiscitur.

Bor-

Botta deponere jussus imperium Piccolomineo exercitum, atque is paulo post Sculemburgio tradiderat. Brouniani exercitus pars in Ligures deducebatur. Legionarii ferentariique ex eo circiter CC. progressi villam Radianam, quæ non longe est a capite fluminis Urbis, occupaverant, aggeremque ante illam præduxerant. Qua re nunciata, Eques Hieronymus Balbus mittit eo confestim legionarios Genuenses lxxx. & voluntariorum militum manum, qui, cum ad hostes venissent, superata munitione, scalis admotis in ipsam per fenestras villam irruperunt. Illi Genuensium oppressi audacia, nonnullis amissis interclusa fuga, projectis armis dediderunt sese.

Interim Rex Neapolis de Genuensi tumultu certior factus, & auctoritate permotus Marchionis Folianensis nobilissimi hominis, qui erat, apud eum non tam dignitate, quam fide solertiaque, & amore in Regem singulari primus, actuariis suis, & quo maxime indigebant, frumento, commeatuque reliquò juvari Genuenses jubet. Genuensibus item, quo essent ad defendendam patriam paratiores, iis, qui in regno suo possessiones habebant, legeque ea tenebantur, quæ est de absentibus, vectigal in annum remittit. Rex autem Galliæ Hispaniæ Regem per literas adhortabatur diligentissimas, ut Genuensibus quamprimum subveniret: pertinere id ad communem Borboniorum caufam. Neque ipse pecunia auxiliisque deerat, Bellinsulanoque mandaverat, ut de exercitu suo idoneam nactus tempestatem VI. hominum millia Genuam celerrime submitteret.

Jamque octo minores ex eo numero duces advenerant, atque in his architecti militares duo, qui duodecies HS. attulerunt, &, quam prompto, excellentique esset Rex in Rempublicam animo Genuensibus exposuerunt, magnasque Gallorum copias subsidio statim venturas confirmarunt. Tanta erat Gallici subsidii expectatio, ut ad eos, cum exscendissent, vulgus conflueret maxima occurrentium, prosequentiumque alacritate, perinde ac si libertas, & salus Civitatis advenisset. Sed ab eorum adventu quinque, & quadraginta ipsi erant dies, hiemsque præcipitabat, & jam majoribus coactis copiis, hostes erumpebant, neque e Gallia naves, auxiliaque veniebant, angebanturque singularum horarum expectatione Genuenses, &, quæ natura sollicitudinis est, quod sperabant, quod summe factum cupiebant, idipsum ne fieret, magnopere metuebant. Miserat Senatus Augustinum Laumellinum Gallica functum legatione, qui Philippum Hispani Regis Fr., Borboniosque in Gallia Narbonensi imperatores conveniret, eisque Civitatis spem, metum, periculum ostenderet: defatigatos Genuenses quotidianis prope præliis per quatuor fere menses cum ferocissimo hoste solos confligere, neque jam, licet animus supersit, vires suppetere. Accelerarent, raperentque occasionem, quæ in armis plus interdum, quam ratio posset.

Tandem Massilia, Teloneque commeatus, navesque solverant. Sed is fuit persequentium Britannorum impetus, ut aliæ, unde erant profectæ, referrentur, aliæ idonea ad egrediendum loca in Ligustico litore, ad orientem

so-

solem quod vergit, Corsicæque portus peterent, nonnullæ etiam ab hostibus caperentur. Quæ vero navis Marchionem Mauriacensem auxiliarium copiarum ducem, militesque una aliquot sustulerat, in altum provecta, & prospero usa vento Genuam XIV. kal. April accessit, tardiusque confecto cursu, & quæ deerraverant, & quæ Hispanorum militum partem advehebant, Britannicæque classis metu in Lunensem sese portum introduxerant, eodem postea delatæ sunt.

Sculemburgius, hieme confecta, cum ipso anni tempore ad bellum gerendum vocaretur, magna difficultate afficiebatur, quâ ratione id administrare posset. Nam si hostem assiduis præliis conficere vellet, non satis erat copiarum; si ad oppugnandam Genuam contenderet, tormenta deerant. Quod fuerat in exercitu roboris, Galliæ occupandæ Narbonensis consilium, itus, reditusque copiarum absumpserat, & cum illata, uti supra demonstravimus, de Placentina præda controversia minui non potuisset, jacebant ea in Urbe multa, & præclara tormenta, quæ Borboniorum fuerant, quæque magno ad bellum Genuense usui esse poterant. Cui quidem bello ipse Rex Sardiniæ non satis inservire diligenter videbatur vel illius prædæ cupiditate abstractus, vel eo permotus, quod neque Austriacorum, si Genuam cæpissent, nimis valde augeri in Italia potentiam, neque suum, si auxilia subministrasset, imminui exercitum volebat. Itaque postulatis, responsis, colloquiisque rem ducebat, eaque de causa Augustam Taurinorum missus ab Sculemburgio

F 2 Blon-

Blonchedius fuerat Trib. mil. qui, omissa Placentinæ prædæ controversia, cum Rege Sardiniæ de tormentis, auxiliisque, aliqua interposita ratione deliberaret. Ut autem Regis Sardiniæ animus expugnari posset, tamen erant propter itinerum angustias durissimæ commeatuum, tormentorumque subvectiones. His tamen difficultatibus non deterriti Austriaci, atque odio ducti Genuensium, a quibus se in Italico primum, deinde in Gallico bello impeditos videbant, tot contumeliis acceptis, gloria rei militaris diminuta, recentes, veteresque injurias armis persequi properabant, & nondum satis parati ad ipsam Urbem Genuam oppugnandam accedere constituerant.

Ad mare Ligusticum, ipsumque Apennini initium sita est vetustissima Urbs Genua, saxis, scopulisque sublata, quos maris secuti opportunitatem industrii primum homines incoluerunt, affluenteque mox civium, & divitiarum copia, sumptuosis, magnificisque ædificiis exornarunt. Instructis mari propugnaculis, mœnibusque, veteri novoque, ut diximus, terra muro cingitur. Portum habet ante se in ædificatione, aspectuque Urbis inclusum, projectis in mare molibus, quæ portus ostium efficiunt, emporiique celebritate nobilem, & quantævis classi satis amplum, ab Africoque, cui primum vento maxime erat obnoxius, objecta nunc immensi operis mole, satis protectum. Quæ pars Urbis in occidentem solem spectat ad Pharum, mirificæ substructionis turrim in promontorio positam, pertinet; quæ vero in orientem vergit, tumulo terminatur, qui Carinianus dicitur. Ab utraque parte novus

per

per inæquales, prærupto ſque colles ducitur murus circiter millia paſſum ix. in circuitu patens, atque in angulum ad eum locum coanguſtatur, cui nomen Spero eſt: opus certe arte, naturaque, qua maxime ad occidentem ſpectat, munitiſſimum. Duæ duabus ex partibus frequentiſſimæ valles; duo item ſunt flumina, quorum alterum, uti primo libro demonſtravimus, Porciferæ valli nomen indidit, ad Arenariumque ſuburbanum in mare influit, alterum Biſamnatem interfluit vallem, Feritorque appellatur. E regione Cariniani ſuburbanum eſt Albarenſe paulo editiore loco, atque omnium amœniſſimo. Huic ſuburbano, eique Urbis munitioni, quæ Zerbinus nominatur, interjecto Feritoris fluminis alveo, fanum imminet Mariæ Montanæ, cœnobiumque Minoritarum; neque ita longe continuatio quædam montium aſſurgit, quæ paulatim ad mare delabens quarto, ab urbe Genua lapide orientem verſus in vallem deſinit, quam Sturlam vocant. Duo ſunt a Septemtrione pari fere altitudine, formaque montes, Geminique ideo Fratres appellantur, qui ab angulo novi muri, Speroneque paſſus ferme dcccc. abſunt, muniti, & circumciſi admodum, maximæque ad repugnandum, oppugnandumque opportunitatis; iiſque mediocri diremptus intervallo mons eſt oppoſitus, qui nomen ab adamante accepit, ad ejuſque radices ſitus eſt Turracia vicus, medio fere inter utramque vallem ſpatio. Loca omnia circa Genuam aſpera, rupes præaltæ, itinera ardua, duri homines, nulla pabuli, nulla frumenti copia, adeo ut propter inopiam regionis neque morari diutius exercitus, neque progredi propter iniquitatem facile

le possint. Ipsa Urbs magnitudine operum, firmitate muri, multitudine civium, atque omni bellico apparatu instructa longam, & difficilem habet oppugnationem.

Reversus Blonchedius impetrata ab Rege Sardiniæ auxilia, cumque eo, agente Britannorum Legato, in has ferme leges transactum esse nunciat: relicta Genua, Austriaci, Rexque Sardiniæ partirentur inter se Reipublicæ imperium, & qua ad orientem, occidentemque spectat, æqualiter quisque atque opportune haberent. Lunensis autem portus Francisco Lotharingio Cæsari, eidemque magno Etruriæ duci attribueretur, cum debellatum esset, quæ res ab Regina Hungariæ conjugis sui gratia postulabatur, maximæque ipsi, qui Etruriam tenebat, ad opes, atque ad divitias in Italia opportunitatis fuisset: atque ita Austriaci, ne præmiorum belli Genuensis partem Regi denegarent, Rex ut, rejecta in aliud tempus Placentinæ prædæ controversia, xii cohortes, deductaque arce Savonensi tormenta subsidio Austriacis mitteret; idque subsidium celeriter venturum idem Blonchedius confirmat. Quibus rebus cognitis Sculemburgius, & re frumentaria præparata, pluraque in agmina distributis copiis, quæ esse ad duodeviginti hominum millia dicebantur Novis noctu proficiscitur.

Occupatis uti supra cognitum est, Ligusticis a Botta faucibus, Austriaci, exquisito per exploratores itinere ex omnibus montium jugis subito sese ejiciunt universi, & Porciferam simul vallem, simul Bisamnatem conari obtinere videntur: eodemque tempore præfectus Britannicæ classis, Genuensis portus aditum obsepserat, nullaque a custodiis navium

Ligu-

Liguſtici litoris loca vacare patiebatur. Præſcriptum item erat Vogternio, uti coactis ex Ciſalpina Gallia ii. hominum millibus, in Sergianenſem provinciam erumperet, eo conſilio, ut, omnibus obſeſſis viis, intercluſo terra, marique commeatu, aut fame ſubacti deditionem Genuenſes facerent, aut ferro ignique confecti pervicacis furoris pœnam ſubirent.

At Genuenſes natura loci, auxiliiſque Borboniorum, & veniæ deſperatione confiſi paratiſſimo erant ad reſiſtendum animo. Sed cum neque ardua, neque munita loca vim hoſtium undique erumpentium ſuſtinere poſſent, cumque rei militaris imperiti Ligures exercitatiſſimis hoſtibus opponerentur, pedem referre Genuenſes coguntur, amiſſoque Montogio, ad Mariæ Montanæ fanum ſeſe recipiunt: & Porciferani, quanquam acrius Piccolomineo repugnaverant, caſam quandam prope Langenſium pagum nonnullis levis armaturæ peditibus fortiſſime defendentibus; tamen ipſi quoque hoſtium virtute ſubmoti ad Bolzanetum ſeſe recipere coacti ſunt, quo in vico præſidium erat Gallorum. Sculemburgius, qui in itinere ex equo ceciderat, latuſque vehementer offenderat, captis quaquaverſus locis pluribus opportunis, occupato a fronte, communitoque monte Adamante, & collocato poſt ſe Sanctandræenſi caſtrorum Præfecto, ne intercluderetur, ipſe apud Turraciam, idoneo, ut diximus, ad utranque vallem loco, prætorium conſtituit.

At Mauriacenſis Gallorum Præfectus, ubi hoſtes tam prope ab Urbe conſtitiſſe accepit, vel inopia conſilii perturbatus, vel non ſatis

cognita locorum natura, simul suis qui paucissimi erant, atque Urbi præmetuens deduci Bolzaneto præsidium, Geminosque Fratres relinqui, omnesque sub mœnibus copias constitui jubet. Quo facto, qui ad Mariæ Montanæ excubabant, ii etiam sese ad Urbem receperunt; Porciferani autem, etsi a Gallis deserti, tamen in tuendi Bolzaneti consilio constantissime permanserunt, quod verebantur, si eum Austriaci locum tenuissent, ne liberius vastandi, prædandique causa sese in vallem effunderent.

Relicto monte Geminorum Fratrum, cedentibus Gallis, cum tota fremeret Civitas, commotus omnium querelis, & Guimontii potissimum, qui erat apud Rempublicam Gallorum Regis Legatus monitis incitatus Mauriacensis petit eadem nocte ab Senatu, ut urbanæ militiæ partem Roccæpinio Trib. mil. attribuat, cui mandaverat ipse, ut relictum sine ulla cunctatione montem reciperet. Cum Galli inconsiderantiam receptus celeritate irruptionis corrigere cuperent, Genuenses, quorum maxime res agebatur, arreptis armis, concurrerent, facile, aliquot dejectis Austriacis, qui ex vicino Adamante successerant, Geminorum Fratrum mons receptus est, eoque recepto rursus, qui a Mariæ Montanæ fano profugerant, eodem celeriter redierunt. Montem Senatus firmo præsidio tenendum additisque operibus muniendum, eique munitioni, qui invicem cum Gallis præessent, quoque res vocaret, Senatus nomine accurrerent, Joannem-Carolum Pallavicinum Felicem Balbum, Nicolaum Jovium, Francum Grimaldum designandos censuit, & Jacobum item Grimaldum, atque Ambrosium Centurio-

rionem, quorum alter Venetiis, alter e Gallia, audito patriæ discrimine, Genuam confestim advolarat: iisque deinde, quoniam pro multitudine rerum gerendarum pauci videbantur, Carolus, & Pasqualis Spinulæ, & Franciscus Fransonius ex S. C. adjuncti sunt: cumque ad Scoffaram, qui locus ad Bisamnatem vallem tuendam, refrænandosque ab ea parte hostium impetus peropportunus erat, magna Ligurum multitudo convenisset, iis qui præesset, missus est Petrus Canevarius, de quo ante dictum est.

At Vogterius in Sergianensem provinciam progressus conventum oppidi, atque arcis Præfectum, cum neque pollicitationibus, neque denunciatione periculi permovere posset, equites, peditesque suos infesto agmine procedere jussit. Eo Senatus jussu venerat Michael Pincetius Hic magna tumultuariorum militum manu contracta Sergianenses confirmat, præsidia in locis, quæ erant hostibus finitima, constituit, ipse cum reliquis copiis ad hostes proficiscitur, acriterque in eos impetu facto, repulit, atque aliquot millia passuum prosecutus consistendi illis facultatem non dedit. Quo permotus incommodo Vogternius, cum omnem adversus se consentire provinciam intelligeret, atque intrare intra præsidia periculosum putaret, infecta re, discessit, & Massensem, Lucensemque agrum maximis emensus itineribus, Apenninumque transgressus sese ad Sculemburgium prope Genuam recepit.

Sculemburgius, cum denunciationes, admoto exercitu, majorem habere vim, &, dum in metu est, parvo populum momento quam

quam ad cumque conditionem impelli posse existimaret, denunciari Genuensibus per Blonchedium jussit, uti arma ponerent, imperata facerent: Reginam, tametsi gravissima digni poena Genuenses sint, qui rebellionem post deditionem fecerint, veteresque injurias novo scelere cumularint, tamen eos pro sua misericordia conservatos, quam deletos malle; siquidem priusquam, quæ in itinere sunt, tormenta ad exercitum advehantur, ad sanitatem redeant: nullam, advectis tormentis, futuram deditionis conditionem, atque intellecturos Genuenses, quam miseris grave, & temerarium sit, irritare potentiores, in demissaque fortuna spiritus gerere magnos magis, quam utiles: denique constituant ipsi, utrum, pace firmata, omnique dempto metu, regiæ clementiæ malint, an vastatis agris, interfectis civibus, eversa patria, severitatis periculum facere. Hac ad Senatum relata denunciatione, ita Jacobus Grimaldus ex auctoritate Blonchedio respondit: Jus esse naturæ, ut sua quisque quacumque ratione defendat; neque ullo obstringi scelere, si quis alienam ab se injuriam propulsaverit: illos videri potius ab æquitate, justitiaque discedere, qui tantum sibi licere putant, quantum possunt, & cum in aliena tam impudenter invadant, innocentes accusent, qui sua tueantur: Reginam, quæ adeo clementiæ nomine glorietur, non potuisse non commoveri, si inaudiverit, quam iniqua, quam multa ab Ducibus suis pertulerint Genuenses, qui quidem ipso in belli ardore suæ maluerunt utilitatis, quam eximiæ ergà illam observantiæ oblivisci: irritatam toties patientiam

tiam postremo in furorem erupisse, &, qui ab omni cum Regina bello semper abhorruerint, eo esse demum adactos, ut arma sumerent, quæ justissima sint oportet, cum necessaria fuerint: armis sumptis, sic esse Genuenses paratos, ut nec obsideri, si necessitas coegerit, nec mori, si casus inciderit, pro libertate recusent: cætera superis, fortunæque committant. Sculemburgius, ubi intellexit, neque Genuensium frangi costantiam jactatis denunciationibus, neque concordiam, quam optima domi disciplina, externique metus hostis faciebat convelli posse, nullamque propterea aut spem, aut causam deditionis esse, ad reliquam cogitationem belli sese recepit. Itaque & munire vias instituit, quo facilius tormenta subveherentur, & alia ex aliis loca occupare perseveravit, ut Genuenses quam angustissime contineret.

Advenerat interim Genuam Dux Boufiertius, Gallici exercitus Legatus, atque unus e principibus Gallicæ nobilitatis, Equitemque Chovelenium castrorum Præfectum, nonnullosque alios duces adduxerat, &, quod non sine causa tantus Vir a Galliæ Rege submissus videbatur, civitatis spem, alacritatemque renovaverat. Ille in magno populi concursu, plausuque Senatum ingressus ita Ducem, Senatoresque est allocutus: Eadem Genuenses animi magnitudine Reipublicæ libertatem, & Galliæ salutem attulisse, quosque hostes a cervicibus suis repulerint, eosdem a Galliæ finibus retraxisse: itaque sibi prius beneficio fuisse, & virtutis fama, quam vultu, congressuque cognitos, seseque, cum ad eos veniret,

exi-

existimavisse ad Marcellos, Scipiones, Fabios venire, quorum animi robur nullis fractum calamitatibus, & vix posteris credibile manu ipsi, usque revocaverint: hujus fama virtutis commotum statuisse Galliæ Regem non tam bello, quam fide præstantem benemeritæ Reipublicæ omnibus modis subvenire, seseque ab eo missum, qui præsens regiæ testis esset, atque obses voluntatis: proinde hortari, cujus hostis insolentiam soli ejecerint, soli hactenus retuderint, ut ejus in oppugnatione audaciam maximi Regis auxilio freti contemnere ne vereantur: Regis illos Legatum habituros ad belli consilia socium, ad pericula ducem, neque se Gallum esse melius omnibus probare posse, quam si amore, fideque erga Rempublicam Genuensis fuerit. Dux Galliæ Regis benignitatem summis laudibus extulit, qui Rempublicam in gravissimis periculis & adjuverit jam egregia liberalitate, & nunc Legatum ad eam amplissimum Virum mittat: tanti beneficii nunquam se, nunquam Senatum, totamque Civitatem immemorem futuram: potuisse Genuensibus hostes oppida, agros, pecuniam adimere, fidem, atque animum, neque ademisse, nec adimere potuisse: itaque futuros eosdem, qui semper fuerint, ut in bello fortes, ita in fœdere constantes, atque hoc etiam magis, quo minus nunc sunt de exitu rerum, adjuvante potentissimo Rege, solliciti. His actis in Senatu, magna omnium alacritate discessum est.

Paulo longius progressi Sextum, Vulturemque ad mare oppida occupaverant Austriaci, & Pinum in montibus, cc. edito loco im-

impositis militibus , additisque munitionibus tenebant . Vulturenses Austriacorum perterriti adventu , auctore , & sequestre timidissimo quodam loci sacerdote , sese Franchinio Trib. mil. dediderunt . Deditione facta, proximis improviso ex montibus cum tumultuariorum militum centuria descendens intervenit Ænobarbus, conditiones nihil moratur, impetum facit, occidit nonnullos, fugat omnes, longissimeque fugientes insequitur. Hujus opera Ænobarbi eo Genuenses bello optima, fortissimaque sunt usi, & ipse , rebus strenue, gestis, cum humili ortus loco ignotissimus antea fuisset, pervenit ad hominum famam.

Altera ex parte Stephanus Laumellinus amantissimus Patriæ Vir , qui Venetiis initio belli relictis ad opem statim Reipublicæ ferendam convolarat, cum Mariæ Montanæ fano præesset, Pyrochitrophorique cIↃ. Austriaci loco potiri conarentur , qui Lupa-Amara dicicitur , eo profectus est ; eodemque tempore Paulus Gentilis cum militibus legionariis, Liguribusque aliquot Stajeno progressus ad Pinum pervenit. Ne his quidem locis impetum Genuensium Austriaci tulerunt, compluribusque amissis, relictis impedimentis, atque ipsis quas instituerant , munitionibus ad suos sese præcipiti fuga receperunt.

Eodem fere tempore a Creto, ubi Sanctandræensis constiterat duplici hostes agmine proficiscuntur , Canevariumque , qui Scoffaræ , ut diximus, præerat , dextra sinistraque adoriri parant . Qui Lavaniolam , qui item Montem Cornarium obtinebant , quæ prima erant opposita hostibus venientibus loca,

ca, pedem Ligures referre cœperunt, eatenusque retulere, quoad locum nacti opportunum subsistere, & militum, qui adveniebant, subsidio confisi repugnare potuerunt. Nam ea re nunciata Canevarius iisdem quibus Austriaci venerant, jugis mille statim Bisamnates, iisque qui subsidio essent, legionarios nonnullos bipartito mittit; & partem, in qua ipse erat, aggredi a latere hostem, partem a tergo invadere jubet. Commisso prælio, Genuenses Adoloscentuli ducis alacritate incitati acrius impugnant; illi Genuensium audacia, &, ne intercluderentur, metu commoti celeriter loco cedunt. Itaque interficiuntur, fugantur. At Canevarius, dum, fusis hostibus, retinere suos a præda, atque ad arcem occupandam Turriliam, quam hostium fuga desertam esse cognoverat, adducere obequitans, adhortansque contendit, longius progressus, jaculique in adversum os ictu vulneratus ex equo delabitur, conantibus auxiliariis suis; frustra, inquit, attollere conamini, quem jam vita deficit, unum oro, celentur mea de morte milites: ne ipsius nuncio debilitatis eorum animis, parta jam victoria interpelletur. Ego satis vixi, siquidem invictus, & pro patria morior. Redintegratur Canevarii morte hostium cædes, crevitque adeo Ligurum furor, ut ira flagrantes non captivis, non vulneratis parcerent. Refertur in Urbem Canevarii cadaver, ad cujus aspectum tristissimus augetur omnium dolor, quem jam mortis nuncius fecerat. Concurrebant, videre cupiebant; illum mortuum consuevisse ajebant, dum viveret hostibus terrorem, suis animum addere: illum ad

ad parandos milites liberalem, ad pericula, consiliaque belli fortem, & prudentem fuisse, atque hæc egisse omnia, cum ad annos xxii. natus esset. Nam Canevarius non solum animo, sed etiam, quod non erat ab ea ætate postulandum, consilio erat non vulgari. Fuerat in Gallia Cisalpina apud exertum Reipublicæ Protrib. mil. legionis Li-gusticæ; prælio ad Tanarum interfuerat, paucisque mensibus, cum esset Genua profectus rei militaris rudis, factus redierat dux, adeo verum est, ab excellentibus ingeniis indocilem usus disciplinam non desiderari. Supremo die suo quam amplissime elatus est, funebrique pompæ tota ferme Civitas, milites, ducesque, ipse inprimis Dux Bouflertius interfuit. Factum est etiam S.C. ut Petro Canevario invictissimo Adolofcenti ob mortem pro Republica obitam statua marmorea in curia poneretur, quæ tantæ virtutis monumentnm patriæque posteris defendendæ exemplum esset.

His omnibus præliis intellectum est, neque Austriacis satis esse animi, quod locorum naturam ignorarent, neque Liguribus constantiæ, si a nobilium exemplo, & legionariorum subsidio desererentur. Accedebat huc ut militari assuefacti disciplina Austriaci melius progrederentur, & quæ cæpissent loca, peritius defenderent. Ligures autem facile a signis discederent, magisque in singulis interficiendis militibus, quam in summa rerum Austriacis nocerent. Erat tamen in hoc bellandi genere illud Genuensibus opportunum, quod & levibus præliis atterrebatur hostis, quem deteriorem in dies locus alienus, & tempus facie-

ciebat, & Liguribus quotidiana præliandi consuetudine animus accedebat: sociis præterea spatium erat mittendi auxilia, quæ per medias Britannorum classes parvis advecta navigiis in Genuæ portum facile irrepebant.

Austriaci, Coronatæ occupato fano, quod edito loco positum est, propius jam, instructis munitionibus, Arenario suburbano succedebant. Genuenses, quo longius illos arcerent, a Porciferæ amnis ostio ad exteriorem Urbis munitionem, quam Forcipem appellant, comprehenso colle, qui ab amœno prospectu nomen accepit, aggerem perducere, atque instruere properabant, neque adactis ex hostium munitione, Britannicaque navi, quæ rei impediendæ causa ad litus accesserat, telis deterrebantur, quominus opus urgerent. Quin etiam ipsi suorum tormentorum vi Austriacos, Britannosque vexabant, Franchiniumque interfecerant nefariam ulti crudelitatem, qua ille in miseros Porciferanos omnia exempla cruciatus ediderat: eademque celeritate ab altera Urbis parte Albarense suburbanum, excelsioraque circum loca munire curabant, & sic sunt patriæ tutandæ studio incitati homines insueti militaris patientiæ, ut rem multi operis ac laboris, adhibitis militaribus architectis, nobilissimisque ad opus viris excubantibus brevi perficerent.

Adventus Ducis Bouflertii summa spe, & voluntate Civitatem compleverat; nec minus ipse, quam in Senatu confirmaverat, animo laborabat, ut Reipublicæ Genuensis amantissimus videretur. Nam, seu quid communicandum, seu quid administrandum esset ipse

prin-

principes Civitatis benigne appellabat, ipse plebem effusa largitione incitabat, interdiu, noctuque obequitans, interim pedes, nihil apud hostes tutum, nihil apud suos languidum patiebatur. Namque etiam per eos dies Coronatæ fano depellere Austriacos constituerat, urbanamque esse in armis militiam, seseque ad nocturnam parare eruptionem jusserat. Signo dato, omnes convenerant. Ipse monendo, cohortandoque aderat Bouflertius. Movebantur etiam exemplo Josephi Duratii, qui provecta ætate, ut sæpe alias, ita tunc armatus prodierat, nummosque populo spargens rem adjuvabat. Sed infregit consilium fœdissima coorta tempestas, adeout, proluentibus undique aquis violentissimis, neque arma homines tenere, neque pedem progredi possent.

Senatus, cum multa, quæ pertinerent ad sollicitandum statum Reipublicæ, excitari in turba belli posse existimaret, saluberrimumque censeret in maximis rebus summam imperii apud unum esse, quæstionibus extra ordinem exercendis quasi dictatorem dixit Augustinum Gavottum, qui pœna paucos, terrore omnes afficiens intestino scelere Rempublicam liberavit. Magnam interim argenti vim in bellum Genuensibus Rex Galliæ dare, neque minorem Hispaniæ Rex liberalissime polliceri perseverabat, & auxilia uterque submittebat.

Aucta classe, omnibus longe, lateque litoribus occupatis, intentiores erant ad custodias Britanni. Genuenses ad recipienda auxilia, quæ, classis hostilis metu, portu Monæci contine-

nebantur, lx phaselos miserant, iisque præsidio naves longas duas. Nam commeatus propter ejusmodi agilitatem navigiorum facilius elabebantur, minusque, si nonnulla forte ex iis in cursu offenderent, deperibat militum, qui separatim in plures erant phaselos impositi. Ac primo in noctem conjecti phaseli, obductaque summo mane nebula occultati Britannicam fefellerant classem: deinde ubi diluxit, discussaque caligo est, apparuere. Quos cum audacius progressos Britanni vidissent, sperantes intercipi posse, prædatoriam subito navim, myoparonem, atque aphractum ad eos miserunt. Genuenses, eductis triremibus duabus, conantes portum capere phaselos protegebant, prædatoriamque navim jactis morabantur telis. Eodem tempore naves longæ duæ Genuenses myoparonem, aphractumque Britannorum, commisso prælio, distinebant. Quæ res magnum attulit phaselis ad incolumitatem momentum. Nacti enim spatium, cum vehementius remos incitassent, in portum omnes refugerunt, quos statim, repulsis, clusisque Britannis, naves longæ, ac triremes consecutæ sunt. Ea expectati auxilii spes, is ex prælio metus animos versabat Civitatis, ut nemo fere Genuæ fuerit, quin visendi causa altissima tecta, mœniaque petens ex omni prospectu locum spectaculo cæperit, lætusque, confecto prælio, & gratulabundus ad portum procurrerit. At Britanni omnium dominatores marium, tanta sub oculis accepta ignominia, magnopere fremebant, eoque id magis, quod crebris sollicitabantur Austriacorum querelis, qui auxiliorum adventum eorum negligen-

gligentiæ falso tribuebant. Nam Genuenses nautici & ipsi homines domestico maris usu, parvulisque navigiis valebant, quibus incredibili celeritate transmittentes, ad litora sese statim, vadaque applicabant, atque ita Britannicarum impetum navium fere semper fugiebant. Magna præterea est maritimarum rerum inconstantia, & difficultas, utpote quas interdum malacia detinet, tempestas sæpe affligit, incertissimæque semper res, ventus atque unda gubernant. Neque vero, dimissis quaquaversus aphractis, parum proficiebant Britanni, submissaque etiam navi, quæ contra Nervium in anchoris consisteret, eamque viæ partem, quæ propter angustissimam oram Genuam ducit, conjectis infestam telis haberet, importari terra in Urbem commeatus prohibebant, exscensionemque eo loco facere tentaverant. Sed periculum veriti, quod Ligures arma cæperant, ad navem statim refugerant, quam paulopost, sublatis anchoris, in altum remulco adducere coacti sunt. Illam enim Ligures, duobus allatis noctu tormentis, repentino impetu telorum labefactaverant.

Venerant tandem xii. Subalpinorum cohortes, quarum Comiti Roccæsio permissum erat imperium, atque is, capto, direptoque Vulture, ad Sextum castra fecerat, eoque tormenta Savonensi arce deducta, reliquaque, quæ ad oppugnationem pertinent, terrestri desperato itinere, Britannicis navibus supportabantur. Aucto Sculemburgius exercitu, collem quendam, in quo fanum est Misericordiæ positum, Ligurum dejecto præsidio, facile poti-

 tur;

tur; qui collis abest ab Genua millia passuum ii. . Genuenses eo amisso loco, tametsi non maximi erat momenti, tamen vehementer propter nimiam cujuscumque rei sollicitudinem perturbantur. Bouflertius, ne per otium hostium increfceret audacia, & vulgi ingravesceret timor, signum dari, recipique collem, fanumque imperat, idque confestim conatus effecturum se sperabat, propterea quod amnis Porcifera, qui medius inter eos, qui fanum obtinebant, reliquaque hostium præsidia fluebat, coortis imbribus, ea nocte admodum creverat, ut, quominus alii aliis subsidio irent hostes, impedire posse videretur. Dat negotium Chovelenio castrorum Præfecto, uti princeps prælium ineat. Ille urbanæ militiæ centuriis, & Gallis, atque Hispanis aliquot assumptis, ad hostes proficiscitur, in eosque, cum hora diei esset octava, impetum facit, acerrimeque repugnantes, relictis inferioribus locis, ad fanum sese recipere cogit. Eodem tempore Comes Lannionensis, qui Geminorum Frátrum monti præsidio erat, eruptione facta, hostes a latere premebat, jamque, cum ab hora octava ad vesperum pugnatum esset, Hispani, Gallique Pyrochitrophori captis Austriacis compluribus, atque occisis, fano appropinquabant, in eoque jam erant, ut irrumperent: cum Bouflertius, qui ad portam Granarolam progressus eventum pugnæ expectabat, receptui cani jussit. Nam, & satis ad hostium minuendam audaciam, Genuensiumque confirmandos animos factum existimabat, & Lannionensis eruptione, Geminorum Fratrum montem nudari nolebat, ne vacuum a

præ-

præsidio eum hostis occuparet. Præterea, cum res studio esset contentionis prope in noctem deducta, in tanta veteranorum paucitate nocturnum esse prælium vitandum censebat. Ita in occupato Austriaci colle remanserunt, Borbonii, & Genuenses in Urbem reversi sunt; cum hi, quod primo concursu terga vertere hostes coegissent, vicisse sibi viderentur, illi vicissent. Tumulum enim, fanumque, quæ causa pugnandi fuerat, tenuerunt. Pauci ex Borboniis, & Genuensibus cecidere, in his Marchio Fajensis Trib. mil. de exercitu Gallico, qui hostibus insistens mortiferum vulnus accepit, ex eoque postridie interiit. Ipse fortissime pugnans vulneratur Chovelenius. Francus autem Grimaldus in medios ardore pugnandi abreptus hostes, ab iis captus est, unum præstantissimus Adolofcens, dum caperetur, questus, quod, cum in alienam veniret potestatem, Patriæ suæ inservire non posset.

Operum magnitudo, & continens tot mensium labor populi studium infirmare videbatur, erantque, qui propter non magnum in re militari usum non magnum sæpe periculum miserarentur, firmioresque existimarent hostes, quam revera essent. Multa improbi fingebant, prudentes suspicabantur, timidi credebant, ut his omnibus rebus magnus paulatim irrepere timor, & desperatio posse videretur. Itaque, ne in medio rerum cursu impetus resideret animorum, artificum capita, urbanæque plebis principes in curiam extra ordinem cogere, eosque alloqui de Senatus sententia Brignolius Dux constituit. Cum frequentes convenissent, magnaque prætera af-

fluxisset multitudo, amictus toga purpurea Dux, & sedens in solio: Non negaverim, inquit, Genuenses, me ultro ad vos tanquam ad homines diuturnitate belli defatigatos, hortandi causa processisse; sed tanti ego facio frequentiam hanc vestrum, qua in hunc locum rogati convenistis, eam in vultu omnium, atque oculis eminere video patriæ alacritatem defendendæ, ut gratulatione mihi potius, quam hortatione utendum esse intelligam. Quid enim eos horter, quos intueor paratissimos? est vero, quod patriæ, quæ cives genuit fortissimos, est, quod vobis, qui Patriam servastis pulcherrimam, est denique mihi ipsi quod gratuler, cujus imperii nomen multo illustrius perveniet ad posteros vestræ commendatione virtutis. Quanquam haud scio, an hæc ipsa gratulatio supervacanea sit, cujus est usus confecto bello reservandus, ne fortunæ beneficium præripuisse videamur. Quæ erunt igitur meæ partes? illud unum vos admonere, ut vestri similes sitis, idque efficiatis, ut extrema principiis consentiant. Nam quid minus conveniret, Genuenses, quam, collocatæ cum essent in cervicibus nostris victrices Austriacorum legiones, vos privato consilio (nec enim aliter fieri potuit) ejectis illis, sustinuisse solos labantem fortunam Reipublicæ, & nunc auctore Senatu, consentientibus omnibus, adjuvantibus Regibus potentissimis, animo deficere? an hostem ut videamini timere, quem fugastis? aut aliquid ab eo æqui sperare, qui stare sibi non posse videtur, nisi hac eversa, & deleta civitate? qui non pecuniam, ut antea, sed jam iratus sanguinem vestrum con-

cupiscit? nulla magnopere lacessitus injuria ad pacatos, ad deditos accedens nihil sceleris, nihil crudelitatis prætermisit: quid hic faciet dolore ardens amissæ prædæ, & grandi læsus ignominia, quacumque ratione in Urbem hanc redire potuerit? sed ut spero, & video, non poterit. Eos habemus socios Reges, quos eadem nobiscum arctissime causa conjungit, eos Regum Legatos, eam Senatus constantiam, eum omnium ordinum consensum, ut vehementer sit hostibus de victoria desperandum? qui neque pauci tantæ Urbis oppugnandæ molem sustinere queunt, & quo plures sunt, pluribus rebus in nudo, atque aspero solo egere necesse est. Non Britanni, una aut altera intercepta navicula, commeatus, auxiliaque nostra impedire; non Subalpini, paucis summissis cohortibus, ad summam belli multum proficere possunt. Atque hos ipsos jam ad respicienda cuique domestica mala, belli per vos excitata fortuna, & Borboniorum in Belgio, Italiaque victoriæ convertent. Quid autem sine his Austriaci poterunt omnium egentes rerum, & quotidianis deminuti præliis? Tolerate, Genuenses, paucorum dierum molestiam, & tantum hunc oppugnationis apparatum ad nihilum prope diem recidere videbitis. Nolite interim aut stulta aliqua spe aperire ad occasionem locum hosti, aut vano metu animique imbecillitate patriam omnem prosternere, eorumque etiam auxilio, vobis trepidantibus, spoliare, qui vestræ salutis causa maris, atque hostium periculum neglexerunt. Quæ Hispani, quæ Galli milites pro vobis gesserint, atque gerant, ipsi videtis.

 Quo

Quo focii Reges, quo inprimis Galliæ Rex fit animo in Rempublicam, qua fide, adeſt, qui vobis oſtendat nobiliſſimus legatus ipſius Bouflertius regiæ teſtis voluntatis, & veſtræ idem æſtimator virtutis. An patriam peregrini veſtram ſtudioſius defendent, quam cives? an pœnitet vos, quod, Republica recuperata, famam eſtis apud omnes gentes, atque immortalem gloriam conſecuti?

Quod ſi, his omiſſis, cauſam belli ſpectare, eamque judicare meliorem velimus, quam etiam Cœleſtes adjuverint: quænam eſſe poteſt, Genuenſes, cauſa juſtior bellandi, quam quæ adverſus teterrimos patriæ oppugnatores civium armat manus? aut quiſnam illud ſine Divino eveniſſe conſilio exiſtimet, quo factum eſt, ut exercitatiſſimi, paratiſſimique hoſtes vincerentur a vobis, qui prope eratis inermes, & nullum certe rei militaris uſum habebatis? Superis igitur, hominibuſque juvantibus, incumbite, Genuenſes, in optimam cauſam, eamque nunc meliore belli conditione retinete virtutem, quam a principio perdita fere fortuna præſtitiſtis. Qualis erit veſtra in bello virtus, talis erit hujus Urbis, & totius nominis Genuenſis ſors. En ego veſter Dux pro patria, pro vobis, quos mihi chariſſimos, atque in liberorum loco habeo, non ſolum vigilare, adeſſe, providere, ſed etiam pugnare, & mori paratus. Equidem me Ducis nomine Patres appellarunt, ego me patriæ militem dici volo; &, ſi regius hic ornatus impedimento mihi eſt, quominus vobiſcum una in aciem prodeam, date gregale ſagulum, quo turbæ immixtus præliantium vitam meam hoſtium telis

telis objiciam. Nam neque grata est dignitas, quæ vitam servat incolumem ad intuendam patriæ eversionem, neque acerba mors, quæ naturæ debita patriæ donatur.

Qua Ducis extrema oratione permotus populus dicentem interpellat, & magnis clamoribus cohortatur, ut sibi consulat, & vitam suam ad Reipublicæ utilitatem reservet, universique discedentem ex concione lætissimo plausu prosequuntur, & se ad omnia belli pericula paratissimos esse confirmant. Itaque, cum pro operum magnitudine, & stationum multitudine, tametsi duodeviginti ferme hominum millia quotidie essent in armis, tamen parum videretur esse defensorum, Senatusque consultum factum esset, ut lecticarii, servique omnes puberes armarentur, non dominus fuit, qui familiam offerre, non servus, qui nomen dare recusaret; ipsasque videre erat primarias Fœminas, Senatoresque, non, ut antea, stipatos grege familiarium, sed uno vix famulo comitatos in publicum prodire. Una omnium occupaverat animos patriæ cura, &, quæ prosperis temporibus pudori fuissent, faciebat calamitas Reipublicæ, ut laudi ducerentur.

Mittuntur Comes Lannionensis, & Augustinus Pinellius, quorum alter Gallis, alter Liguribus, atque uterque, mortuo Canevario, Scoffaræ præsit. Hi arcem Turriliam vano ab hostibus metu derelictam recipiunt. Arx contra Masonia, præsidiumque per eos dies, adacto cuniculo, in potestatem Austriacorum venit; id quod in tanta militum paucitate Genuensibus accidit perincommode.

At

At Sculemburgius Subalpinorum auxiliis confirmatus in Bisamnatem vallem erumpere, &, quæ pars Urbis ad orientem spectat, patetque maxime, atque infirmior est, hanc adoriri constituit. Id ne a principio spectaverit, & adventum præstolans Subalpinorum tandiu distulerit, an alterius partis oppugnandæ difficultate admonitus situm postea Urbis accuratius perspexerit, non sane constat. Illud videtur pro certo esse ponendum, oppugnari Genuam facilius potuisse, si exercitum Austriaci in Bisamnatem vallem statim adducere maluissent, quam munitissima Porciferæ vallis loca carptim tentando prima belli tempora Borboniis, & Genuensibus prodere.

Pridie id. Jun. circumspectis diligentissime Sculemburgius, & paratis, quæ ad eruptionem pertinent, jussis Subalpinis omnibus, & Austriacorum cohortibus aliquot ab altera Urbis parte Genuensium præsidia tentare, Geminorumque eodem tempore Fratrum montem simulato impetu invadere, ut ancipiti defensionis cura distracti Genuenses, Borboniique a præsentis periculi suspicione averterentur; Ipse, triplici instructa acie, tertia circiter vigilia castris egressus, Feritoremque amnem, nullo repugnante, transgressus, expedito exercitu ita noctu iter fecit, ut sub lucis adventum ad Serram, quam vocant, Bavarorum perveniret. Ligures, qui ibi erant præsidio, paucos, & nec opinantes nihil negotii fuit opprimere, atque in fugam dare. His fugatis, ad faucem Rattorum, qui perangustus est in illis montibus aditus, & defendi opportune poterat, eadem celeritate contendit. Militaris

ris disciplinæ neglecta severitas magnæ sæpe in bello calamitati est, & tum prope fuit. Nam Helvetiorum manus de Hispaniensi exercitu, cui locus is ad defendendum obvenerat, cum sine ducibus, qui inamœnæ solitudinis tædio longius pernoctabant, remissius ageret vigilias, & omnia magis, quam hostes, expectaret, repentino eorum adventu exterrita, perturbataque loco excessit. Quo Austriaci potiti, summumque nacti jugum rejectos ex loco superiore urgent Helvetios, atque hi, cum omnibus rebus premerentur, ægreque resisterent, initium fugæ faciebant. At Taubenius Hispanorum Præfectus, qui ad Urbem erat, re nunciata, cursu incitato, Cordubensis legionis manipulum secum adducens eo statim advolarat, atque hostes comprimere, suosque precibus, cohortationibusque firmare conabatur, ut se ex fuga, & timore colligerent. Qui cum nihilosecius fugere perseverarent, ille, ut videret, si posset exemplo retinere, quos verbis non poterat, districto gladio præcurrit ante omnes, gravique affectus vulnere, cum se sustinere non posset, inter militum manus e prælio ablatus est, duodecimumque post diem præstantissimus dux omnium luctu, & desiderio interiit. Fit protinus, vulnerato Taubenio, effusa Helvetiorum, atque Hispanorum fuga. Jam Subalpini reliquique Austriaci, ita uti inter eos convenerat, subito instructis copiis provolaverant, unoque tempore, & Arenarii munitiones, & Geminorum Fratrum montem tentaverant. Facile Genuenses defendunt; celeriterque animadversum est, maximas Austriacorum vires alio spectare, neque id ab iis, nisi

nisi distinendorum hostium causa, tentatum esse. Prima luce, pulsis Helvetiis, monteque occupato Rattorum, omnia fere superiora loca, unde est propinquus in Bisamnatem vallem, Urbemque Genuam despectus, multitudine Austriacorum completa conspiciuntur. Nam dextrum eorum cornu ad lucum usque sodalium Camaldulensium, montemque Quetium pervaserat, Mariæque Montanæ fano imminebat; sinistrum autem in vallem Sturlam, omnibus circa jugis occupatis, atque ad mare pervenerat; tantumque ab ea parte terroris intulerat, ut Nazarianæ munitionis, quæ ad Albarensis tumuli radices constituta est, tormenta Borbonii, desperata defensione, abjicerent in mare, ne in potestatem Austriacorum venirent. Tota interim Urbe fama percrebescit; non longe hostes abesse. Tacita primo, & tristissima admiratio; deinde conclamatur ad arma. Habetur Senatus. Complentur mœnia. Consulitur. Trepidatur. Genuenses usus ignari militaris ad Borbonios ora convertunt; quid ab eis geratur, expectant. Borbonii neque satis periti locorum, & veteranorum paucitati diffidentes animo magis, quam consilio valent. Bouflertius ad portam progressus Romanam de Urbis defensione vehementissime laborat. Austriaci interea longius procedebant, & Mariæ Montanæ fanum jam occupaturi videbantur. Tum Marchio Ledensis, qui fano præerat, cum se nulla satis munitione tutum adversus hostes arbitraretur, præsertim quos recenti successu efferri videret, Bouflertium crebriores per nuncios facit certiorem, quid faciendum existimet, & se, cum loco diffidat, rece-

receptum parare demonstrat. Ac primo Bouflertius consilium ejus probat, postea monitus a Sicrio castrorum Præfecto de exercitu Genuensi, qui eo forte advenerat, ne amplam, relicto fano, oppugnandæ Urbis occasionem hostibus præberet, locum pugnacissime defendi jubet, &, cum se jam Ledensis recipere cœpisset, summittit ei Roccæpinium affinem suum, strenuum ducem, & paratum, qui aliis raptim additis munitionibus, allatisque tormentis, assiduo jactu telorum consistendi hostibus facultatem non dabat. Non tamen dubium fuit, quin, si, dum Ledensis trepidat, Bouflertius consultat, confestim Austriaci irrupissent, locus esset amissus, qui ad defensionem Urbis maximæ erat opportunitatis.

Ita parvæ res magnum in utramque partem momentum habuerunt. Nam & negligentia Helvetiorum aditum prope ad Urbem hostibus dedit, & fortuitus Sicrii adventus salutem Genuensibus attulit: eoque die non tam virtus fuit Austriacorum laudanda, quæ viarum, locorumque difficultates supervadere aggressa celerrime superavit, quam Genuensium visa est admiranda fortuna, quæ quadam sua magis vi, quam defensorum industria celeritatem hostium, victoriamque retardavit. Sculemburgius enim sive rem nimis facilem, sive nimis difficilem arbitratus, atque in facilitate insidias, in difficultate laborem ex tanta militum defatigatione veritus vacuum Ledensis receptu Mariæ Montanæ fanum occupare neglexit (id quod erat ei omnibus modis conandum) deterritusque etiam, quominus propius Urbi succederet, munitionibus iis, quas in Albarensi suburbano supe-

superioribus diebus Genuenses instituerant, in valle Sturla substitit, nactusque desertam quamdam secundum mare Turrim, eam duobus impositis tormentis communiit, eoque ab Sexto, quæ ad oppugnationem Urbis pertinebant, comportari imperavit: unoque tempore, & advectis majoribus tormentis oppugnare Genuam ab ea parte, & arctius obsidere constituit, naviculis, quæ magno erant Genuensibus usui ad commeatus subvehendos, duplici periculo perterrefactis: cum, si litus legerent, vexarentur ab Turri, si altum tenerent, deprehenderentur a Britannis; percrebueratque rumor extremam esse in Urbe famem, grandique macie torridum populum sordidissimis rebus tolerari; ut Civitatem ad voluntariam etiam deditionem inopia cogi posse Britannis persuadere Sculemburgius vellet. Sed Britannicæ classis Præfectus navarchum in scapha Genuam cum caduceo miserat, qui per causam reddendæ publice literæ statum Civitatis diligentius specularetur; atque is in Urbem intromissus, opiparaque a Bouflertio mensa acceptus, dum ad Prætorium deducitur, reduciturque ad scapham, cibariorum copiam in viis expositam, quam etiam de industria Genuenses adauxerant, populique alacritatem conspicatus, quæcumque viderat, Præfecto renunciavit. Senatus etsi intelligeret, cujus rei causa missus navarchus esset, qui nihil gravioris negotii attulerat, tamen non inutile judicavit ad deterrendos hostes, videre ipsosmet, quam parata essent omnia ad Urbis defensionem.

Respiraverant interim Genuenses, & Austriacos, qui præter opinionem non vicerant,

pro

pro victis habebant. Diem noctemque in operibus, in muris versabantur. Hispani, Gallique præsto erant milites, ducesque. Aderat omnibus hortator Boufiertius, nullumque sibi ad quietem tempus relinquebat. Sacerdotes ipsi, quibus postea ex S. C. gratiæ actæ sunt, offerebant se, armatique vigilias, atque excubias agebant. Ducebantur fossæ, extruebantur aggeres: Mariæ in primis Montanæ fanum, atque Albarense suburbanum propter loci opportunitatem, continuatis operibus, muniebantur. Loricis adjectis, munimentisque fossarum perfectis, mœnia, quæ circa Bisamnatem vergunt vallem, ab hostium incursu defendebantur. Tentabant præterea, quo possent pacto & Austriacos in suis divexare munitionibus, & Britannos submovere, ne tormenta ad Sturlam libere exponerent. Pontonem enim, quod genus est navis grave, & latum, eoque in portu ad materiem, saxaque convehenda uti solent, duobus tormentis, duobusque item mortariis instructum, laneisque obtectum culcitris ad defendendos milites ab ictu telorum, multis adductum funibus, scaphisque, cum duabus præsidio triremibus, contra Sturlam collocaverant, ollisque repente incendiariis, continentique telorum jactu Austriacorum munitiones, & Britannicas naves infestas habere cœperant. Sed, coorta tempestate, & Genuenses in portum se recipere, & Britanni in altum vela dare coacti sunt. Crebra etiam terra, dum Austriaci irrumpere, Genuenses, Borboniique repugnare conantur, prælia fiebant. Comes Lannionensis, & Augustinus Pinellius, ne, progressis ad mare Austriacis, ipsi intercluderentur, Scoffaram reli-

reliquerant, præsidioque arci Turriliæ paucis militibus, Liguribusque relictis, ad Reccum sese, Margaropolimque receperant.

At Paris Pinellius Augustini Fr. Eques Hierosolymitanus monte Fascensi depellere Austriacos aggreditur. Tenebatur ab iis mons duobus satis firmis præsidiis, &, quod non longe eorum aberant castra, facile erat iisdem quodcumque submittere militum. Erant cum Pinellio Ligures numero cl. Rei aliquis difficultatem, periculique magnitudinem ostenderat: sed Pinellius, quia, relicta Melita, ad primum laborantis patriæ nuncium Genuam venerat, magnum aliquod pro Republica efficere properabat, incitabaturque gloriæ cupiditate, & naturæ quadam ferocia, inconsultaque rei bene gerendæ fiducia. Neque ejus cupiditati Ligurum studia desunt, & audaciam a principio fortuna prosequitur. Nam primum hostium præsidium, circiter quadraginta interfectis, expugnat. Hac re animadversa, ii. millia expeditorum militum subsidio suis Austriaci mittunt suspicati, paucis præmissis, multo majorem affore Ligurum manum. Ne hæc quidem res ab spe, impetuque Pinellium moratur, temereque progressus prælium cum tanta hostium multitudine committere, locumque adoriri præmunitum non dubitat. Neque vario certamine pugnatum est, cum Austriacorum numero deterriti Ligures præcipitem subito incertis itineribus, per silvas, & montes fugam arripuissent. Ictum jaculo Pinellium, & prolabentem ægre humeris impositum Ligur e prælio quidam auferre conatur. Vulneratus Ligur vulneratum relinquere Pinellium cogitur,

tur, cujus statim Austriaci conclamantes victoriam caput præcidunt. Deposcenti tamen Fratri corpus ad sepulturam conceditur: cumque funeris causa relatum Genuam esset ad exequias cohonestandas frequentissima convenit civitas, graviterque doluit, tantam fortitudinis indolem abreptam ætatis, & gloriæ æstu quodam tam cito defecisse.

Dum hæc ad Genuam geruntur, Bellinsulanus, educto ex hibernis exercitu, fratrem suum Equitem Hierosolymitanum, virum & consilii magni, & virtutis, receptis Lerina, Planasiaque insulis, cum cohortibus xv., equitibusque nonnullis Ocelum versus in eas partes, quæ Barcinonetam vallem attingunt, proficisci jubet: ipse, exploratis hostium rationibus, aliud capit initium belli. Minensis, & Bellinsulanus, conjunctis, transductisque flumen Varum copiis, eadem celeritate, qua fuerant relicta, Nicæam, Montem Albanum, Villamque Francam oppida recipiunt, atque ad Albintemelium perveniunt, arcemque oppugnare instituunt, eodemque tempore Pignatellium præmittunt, qui cum primo agmine Remopolim progressus, quam possit latissime ostentationis causa pervagetur. Leutronius, qui jussu Regis Sardiniæ iis locis præerat, simul ac adesse Borbonios cum ingenti armatorum multitudine nunciatum est, quorum adventum, viresque fama, ut fit, multis auxerat partibus, primo ad montes se convertit, qui Oneliensem tractum cingunt, approperatisque munitionibus irrumpentes demorari Borbonios cœpit. Sed postea, deditione ipsius arcis Albintemelii cognita, quæ per eos dies facta fuerat,

rat, cum ne montibus quidem, & munitionibus satis confideret, atque cum omnia deesse viderentur, missis confestim ad Sculemburgium, Roccæsiumque nunciis, quanto ipse in discrimine versetur, ostendit; nec se hostium impetum sine eorum auxilio sustinere posse perscribit Illi eodem periculo, iisdem permoti rumoribus, quas instituerant, disjectis munitionibus, impositisque in Britannicas naves tormentis, receptum parabant. Quæ dum administrant, redduntur iis interim a Rege Sardiniæ literæ, quibus oppugnationem Genuæ, omissis omnibus, quam maturrime perfici jubebat, eamque, audita Sculemburgii in Bisamnatem vallem eruptione, ad exitum spectare arbitrabatur. Itaque rursus exponunt Britanni tormenta, rursus apparantur aggeres, iterumque oppugnatio fervet, & summa utrinque vi certatur. Postea vero quam Bellinsulani Fratris copias ex altera parte ad alpes augeri, ex altera Bellinsulanum ipsum, & Minensem, capta arce Albintemelii, secundum mare ad liberandam Genuam accelerare; nec tantis rebus gestis, ullo adhuc Genuæ mœnia telo attingi potuisse cognovit Sardiniæ Rex, simul a Præfecto Britannicæ classis certior factus est, nihil esse in obsidione spei adversus Genuenses, qui omnibus rebus abundabant, rei moram timens, & desperans exitum, commutato repente consilio, suas e Liguria copias revocat, debitaque ex fœdere Austriacorum auxilia a Sculemburgio reposcit. Namque admodum verebatur, ne, copiis dissipatis, atque interclusis suis, ab hostibus circumsisteretur, neu, dum alienis inhia-

inhiabat, sua ipse amitteret.

Abstrahebatur ægre ab oppugnanda Genua Sculemburgius, certamque sibi eripi e manibus victoriam querebatur, & sunt etiam plerique, qui existiment, futurum fuisse, ut Genua expugnaretur, si perseverare in oppugnatione Sculemburgio licuisset. Sed Roccæsius, acceptis ab Rege suo mandatis, discedere cum Subalpinis properabat, jamque anchoras moliri Britanni videbantur, quorum auctoritate necessario Austriaci movebantur. Itaque, concilio advocato, cum discedere constituissent, Roccæsius suarum partem Leutronio copiarum auxilio misit, partem ipse in Subalpinos duxit: Britanni, contracta classe, tormentis, impedimentisque exercitus, & nonnullis Austriacorum, quæ ad Regem Sardiniæ breviore itinere mari adducerentur, cohortibus in naves impositis, e conspectu Genuensium Savonem, Vadumque Sabatium concesserunt. Sculemburgius, reliquis cum expedita manu præmissis impedimentis, relicta Sturla, atque aliquot ad Turraciam, in Porciferaque deinde valle moratus dies, & Ligusticas, non insecutis Genuensibus, quietissime transgressus fauces, in Galliam Cisalpinam rediit. Quo cum venisset, exercitum, atque imperium Brounio tradidit, ipse in Germaniam profectus est.

Genuenses, recuperata patria, reliqua fere omnia amiserant maximis affecti detrimentis, atque internecini belli sumptibus exhausti, cujus belli tetra extabant vestigia, prostratæ villarum fores, deusta tecta, & nihil sancti, amœnique circa Urbem integrum a

clade, & vastitate relictum. Neque vero in discessu hostium gaudere ex animo poterant, quod & fortunas eversas suas intuebantur, & perculerat eos gravissime Bouflertii mors, qui eodem illo die, quo discesserant hostes, fistularum morbo consumptus interiit. Cujus cognita morte, tantus Civitatem mœror oppressit, ut, si capta ab hostibus Urbs fuisset, non minor futurus videretur: adeo ex unius hominis interitu deserta omnia, horrida, & ingenti quasi muta dolore erant. Senatus Regii Legati auctoritatem, Populus nobilissimi Viri liberalitatem, amorem uterque erga Rempublicam, fidemque magnam desiderabat, mœrebatque vehementissime. Ibi tum Chovelenius tanto Civitatis luctu permotus in curiam ultro venit, Senatumque mœrentem multa Regis sui nomine amantissime pollicitus recreavit, hortatusque est, ne caderent animis, neu, Galliæ Rege superstite, quicquam cujusquam casu de Reipublicæ præsidio detractum arbitrarentur: maximum se quoque dolorem cœpisse ex interitu talis vel ducis, vel amici; tamen, privato compresso luctu, non potuisse non accedere ad eos consolandi gratia, quorum & amicitiam a Rege suo plurimi fieri, & virtutem æstimari intelligeret; e cujus virtutis, regiæque benevolentiæ magnitudine, & vi peterent ipsi eam consolationem, quam nemo alius adhibere majorem posset, quæque forti, & constanti Senatu digna esset, susceptumque ex unius mortalis obitu mœrorem liberatæ patriæ gloria, Regisque maximi, atque optimi amicitia mitigarent. Confirmato Senatu, Concilium habetur Majus,

in

in quo cum ex S.C. verba Dux fecisset, ut mortuo Bouflertio honos haberetur, de ea re ita Patres censuerunt: Cum Dux Bouflertius difficillimis temporibus missus a Rege Galliæ ad Rempublicam Legatus fuerit, in eaque legatione virtute, imperio, liberalitate, maximo usui Reipublicæ fuerit, cum talis Vir in eadem legatione mortem obierit, Patribus placere, Ducis Bouflertii liberos, posterosque honoris ergo Cives esse nobiles Genuenses; itemque iis (quod honoris genus ante id tempus nemini tributum erat) Bouflertiæ gentis insigni, Reipublicæ insigne apponere licere. Ipsi Duci Bouflertio Senatus monumentum decreverat marmoreum cum inscriptione præclara, quæ virtutem illius, & gratum amplissimi ordinis animum declararet. Liberatæ Genuæ nuncium, qui sociis, amicisque Regibus apportarent, Marcellus Duratius in castra Regis Galliæ apud Belgas, Hieronymus Balbus in Hispaniam ex S. C. mittuntur, Laurentioque Imperiali, qui Neapoli erat, mandatum est, ut eam rem Carolo Regi renunciaret, per eosdemque Legatos gratiæ Regibus actæ sunt, quod in maximo discrimine Rempublicam adjuvissent.

Interim in locum Taubenii substitutus a Minensi Augustinus Ahumada castrorum Præfectus, & missus a Bellinsulano, qui, mortuo Bouflertio, toti exercitui præesset Marchio Bissiensis Gallici equitatus Præfectus Genuam pervenerant. At Bellinsulanus, & Minensis, cognito Austriacorum ab Urbe Genua discessu, de reliquo bello consultabant; magnaque inter eos extitit controversia. Nam Minen-

ſis pergendum porro, &, dum hoſtes trepidarent, arcem eſſe expugnandam Savonenſem arbitrabatur, quod, ea expugnata, & confirmatis Genuenſibus, facile omnia patere confideret, neque alia ratione in Ciſalpinam Galliam bellum transferendum crederet, atque antea a Philippo Ferdinandi Regis Fr. translatum fuerat. Contra ea Bellinſulanus, & illius expeditionis infelicem deteſtabatur exitum, & per Cottias Alpes multo faciliore in Taurinos itinere perveniri poſſe cenſebat: habere ſe ab exploratoribus compertum ajebat, eam partem negligentius ab hoſte ſervari, quod nimium natura loci confideret: itaque audendum potius, quod neglectum ab hoſte facilem habeat victoriam, quam quod prævifum difficultatem augeat vincendi: refractis autem Alpium clauſtris, eo Regem Sardiniæ neceſſario deſcenſurum, ut pacem ultro petat, eoque pacato, quod reliquum Auſtriacis in Italia præſidium? quam ſpem? Hæc propalam dicebat: illa tacita ſuberat cura, ut Equiti Bellinſulano Fratri, cujus ea res imperio permittebatur, occaſio daretur fortis alicujus, & memorabilis facinoris, dignuſque propterea Gallicæ militiæ Magiſterio haberetur apud Regem. Fratrem Bellinſulanus amabat unice, ejuſque in maximis rebus conſilio, atque auctoritate ſemper utebatur, & Magiſterii a Fratre honorem ſumme ſciebat expeti. His de cauſis cum ſuæ Bellinſulanus ſententiæ inſiſteret, neque a ſua Hiſpanus Minenſis removeri poſſet, ad ſuum quiſque Regem ejus negotii arbitrium rejecit. Quid Reges reſponderint, non ſane conſtat; in ſuo uterque certe impe-

imperator consilio perseveravit, & quadam fatali ducum dissensione eo quoque anno factum est, ut res jacerent Borboniorum, & Galli etiam cladem acciperent insignem. Nam Bellinsulanus, arce permunita Albintemelii, in Nicæensem agrum reduxerat exercitum, ut eas copias distineret, quas in Salutiis Sardiniæ Rex habebat, magnaque interim Equiti Fratri auxilia submiserat. Quibus ille fretus, alpibus superatis Cottiis, ad munitiones, quas in Assietensi colle Subalpini fecerant, converso repente agmine, profectus est. Erant, inductis auxiliis Austriacorum, quæ pridie venerant, frequentiores hostes in munitionibus, omniaque ad repugnandum paraverant. Difficillimus erat, & munitissimus natura, manuque locus. Explorata hæc eadem Equiti Bellinsulano erant, sed tantam habebat suarum rerum fiduciam, eaque efferebatur cupiditate vincendi, ut nihil virtuti suæ arduum, nihil difficile existimaret. Itaque in locum progredi iniquum non dubitat, commissoque prælio, in hostium munitiones irrumpere conatur, Gallique milites, quorum in primo impetu ferocitatis opinio est singularis, audacissime succedunt. Sed nullus virtuti locus relinquebatur in tanta loci iniquitate, & cum undique ex superiore loco telis, jaculisque obruerentur, acervatim cadebant milites, ducesque; fœdissimaque fiebat cædes. Ibi Eques Bellinsulanus, cum neque pugnantes hortando sustinere, neque fugientes castigando revocare posset, signifero cuidam signo detracto in primam aciem processit, superatoque aggere, in ipsa hostium munitione summa si-

gnum defixit, videbaturque incredibili audacia prælium restituturus, nisi fortissime pugnans interfectus esset gloriosa magis morte occumbens, quam quæ prudentem deceret ducem. Sic magna Gallorum parte interfecta, reliquis fugatis, atrocissimam nox pugnam diremit. Tanto Dux Bellinsulanus publico, privatoque luctu perculsus tum demum Minensis imperatoris Hispani accedebat sententiæ, ut Savonem versus exercitus adducerentur. At Minensis, quod primum, repugnante Bellinsulano, vehementer suaserat; post, concedente, perficere noluit, amissam querens occasionem; ut esse contentionis, quam victoriæ cupidior videretur. Itaque non jam ut aliquid acquirerent, prælioque hostes lacesserent, sed ut repugnarent, &, locis munitis opportunis, Nicæensem inprimis agrum tenere possent, Borbonii cogitabant.

At Regi Sardiniæ multa de bello cogitanti, cognitis his rebus, subiit animum impetus in Galliam iterum Narbonensem invadendi. Itaque suis Austriacorumque copiis contractis, & consilio cum Brounio communicato, qui Mediolano profectus Augustam per eos dies Taurinorum venerat, Austriacos Brigantium versus eruptionem facere jubet, ipse per Sturam vallem eodem erumpere conatur non spe quidem, quæ vana toties fuerat, Galliæ obtinendæ Narbonensis, sed consilio avertendi Bellinsulani ab agro Nicæensi, quem agrum Borboniorum præsidio nudatum Leutronius occuparet. Sed consilium quoque ejusmodi frustra Austriacis, Regique Sardiniæ fuit, qui, levibus aliquot factis præliis, rejecti, ve-

xati-

xatique in Subalpinos, Galliamque Cisalpinam redierunt: & Bellinsulanus Austriacorum comminatione adeo permotus non est, ut cohortibus xx. deductis e Gallia Narbonensi, quam satis loci natura, appropinquansque prægelidus in Alpibus defendebat autumnus, suum in Italia exercitum augeret, Leutronioque depulso, qui arcem Albintemelii circumvallaverat, commeatum in arcem importaret. Quo facto, deductis paulo maturius, quam tempus anni postulabat, in Galliam Narbonensem in hiberna exercitibus, & cohortibus xxx. præsidio Nicææ, Villæque Francæ relictis, Bellinsulanus Lutetiam, Minensis Matritum revertitur, & Philippus Ferdinandi Regis Fr. Civaronem, Dux Mutinensium Venetias profectus est: multusque de pace sermo esse cœpit, quam Britanni, Gallique potissimum, colloquio primum Bredæ, deinde Aquisgrani habito, conciliare studebant.

At Genuæ Marchio Bissiensis, cum Urbem ex diuturna obsidione multarum rerum necesse esset inopia laborare, partis ex hostico prædis, eam recreare, & militum etiam, Ligurumque animos belli præmiis confirmare constituit. Itaque satis exploratis rebus, cum magna Ligurum, & Legionariorum manu Chovelenium, Belloesiumque bipartito in expeditionem misit Chovelenius in Montemferratum, transgressus Apenninum, Belloesius ex Apuanis montibus descendens in Parmensem agrum irrumperet, uterque prædas ageret, &, si quid loci, & temporis opportunitate proficere posset, ne omitteret, imperatum est. Nadastium interim, qui circa Gavium, Octa-

vium-

viumque esse consueverat, & progredientem demorari Chovelenium poterat, Montecunius de exercitu Gallico Trib. mil. distineret. Montecunius modo procurrens, modo recedens Nadastium semper, itaque habuit occupatum, ut averteret hominem ab inferenda rebus mora, quæ gerebantur. At primo Belloesium Bissiensis, post Montelium, qui Belloesio successerat, effuse prædantium negligentia ab incæpto retraxit. Tanta autem locorum ignorantia peccatum est, ut maxima militum pars divisa, interclusaque in potestatem agrestium veniret, qui vim, armis arreptis, prohibere cœperant. Chovelenium, cum primo impetu Saxellum, qui locus abest a Vulture oppido xx. millia passuum, captis præsidiariis nonnullis, reliquis in fugam conjectis occupasset, & satis opima abacta præda, longius progrederetur, ejusmodi repente adortæ sunt tempestates, ut apud timidum vulgus prodigii loco haberentur. Nam plures de cœlo tacti homines, evulsæ radicitus arbores, decussa tecta dicebantur, & continuatione imbrium adeo flumina creverant, ut omnino transiri non possent. Itaque intermisso itinere, infectaque re Chovelenius quoque Genuam sese recipere coactus est.

Quæ cum essent acta, Genuam venit Dux Ricelensis Gallici exercitus in Belgio Legatus, magnamque sui expectationem concitavit tanta Vir nobilitate, atque apud Regem gratia. Honorificentissime exceptus Senatum statim adiit, itaque eum est allocutus, ut intelligerent Genuenses, incolumitatem eorum Galliæ Regi magnæ curæ esse, seseque ipse dice-

diceret, eandem erga eos fidem, diligentiamque laboraturum, ut præstaret, quam Bouflertius præstitisset, cui succedebat, & quem triste sui apud illos desiderium reliquisse cognoverat. Dux cum responderet, Galliæ Regi maximas, uti par erat, deinde etiam Legato gratias egit, quod permagnum sibi, Senatuique, & perhonorificum videbatur, potentissimo Regi tantæ curæ esse salutem Reipublicæ, ut Legatum ad eam mitteret clarissimum hominem, & quem sibi charissimum haberet. Quibus rebus confectis, ad belli cogitationem sese Ricelienſis recepit, eaque maxime loca, unde in Bisamnatem vallem Austriaci irruperant, recenti casu admonitus diligentissime muniri jussit.

Campus, quem Frigidum vocant, vicus est, qui a Monteferrato venientibus in finibus ocurrit Reipublicæ Genuensis. Campenses, cum se prædæ Austriacorum comites esse mallent, quam socios Genuensium in rebus adversis, magno erant hostibus usui ad exploranda itinera, prædamque tollendam. Hoc prius hostibus præsidium, quam quicquam tentaret, detrahere Ricelienſis constituit. Sed hunc ii locum egregie muniverant, duabusque cohortibas tenebant, adeo ut, & natura montium, quibus undique continebatur, & opere, defensorumque copia firmissimus haberetur. At Ricelienſis exploratoribus, perfugisque credens, qui aliter renunciabant, in spem venerat potiundi loci. Itaque sub adventum statim suum mittit eo Hispanorum, Gallorumque millia vii. Ipse ad Marcaroli (ita enim vocant) mapalia progressus Nadastium tenebat,

bat, quin subsidio suis iret. Sed cum primum ejus agmen concisum, rejectumque ab Austriacis esset, & Nadastius, majoribus ex Cisalpina Gallia coactis copiis, non minimum terrorem inferret, simul perspecta melius ex propinquo loca ardua maxime viderentur, nullumque fere tormentis ad oppugnationem necessariis aditum darent, tum autem tempus anni subesset nimis in montibus horridum, atque asperum, non tanti esse duxit Riceliensis vicum illum obtinere, ut in ipso imperii sui initio magnum aliquod detrimentum propter iniquitatem loci, temporisque exercitus acciperet. Itaque Campi Frigidi oppugnatione dimissa, Genuam revertitur.

Per idem ferme tempus gravissimo Genuensibus bello intentis nunciatum est, rates quasdam Ligusticas captas a Britannis esse ad Viaregium, qui locus Lucensium est, egregiusque ad tenendas anchoras habetur. Rates, cum Britannorum aphractos insequentes fugerent, partim in Viaregii sese stationem contulerunt, atque ad Turrim, quæ ibi est, refugerunt, partim cursu suo longius decessere, quam ut protegi a Turri possent. Navicularii autem Ligures ii, qui longius a Turri cursum tenuerant, in terram cum armis egressi, tametsi pauci essent, tamen Britannos arcebant jaculis, ratesque tutabantur, quas fluctuantes in salo reliquerant. Britanni, cum ipsi quoque in terram exissent ardore provecti pugnandi, repulsis naviculariis, duobusque desideratis classiariis, remulco rates abduxerunt. Illi interim, quos primo ad Turrim refugisse diximus, subsidio suis, quod natura fert,

fert, ire parabant. At prohibuit, qui ad custodiam Turris Lucensium nomine præerat. Nefas enim esse duxit sub oculis suis erumpere Ligures ad alienam perniciem, neque e Republica sua esse judicavit causam offensionis Britannis dari, qui potentiores erant, benigneque cum ea agere dicebantur. At Navicularii ejusmodi prudentiæ rationes qui non satis intelligerent, & defensionis se jure spoliatos quererentur, palam, adeoque graviterque Lucenses accusarunt, ut hominum querelas non negligendas videri Senatus Genuensis censeret. Lucenses cum Genuensium immutatam ex eo voluntatem accepissent, doluissentque, ne hac de causa quicquam de veteri illa detraheretur conjunctione, atque amicitia, quam summo semper studio coluerant, Joannem Sardinium miserunt civem suum, qui ea diceret, quæ ad controversiam componendam, placandosque Genuensium animos pertinere arbitraretur. Quibus Genuenses auditis & Ricelienfis commoti officio, qui Lucenses etiam, atque etiam Senatui commendaverat, vetustissimam non abrumpendam esse amicitiam existimarunt; cum præsertim Lucenses, nequid postea tale contingeret, Viaregium intentiore custodia, addita militum manu, servaturos se esse pollicerentur.

Nondum erat hiems confecta, & studio ardentes ulciscendi, nihil prioris obsidionis deterriti exitu ad oppugnandam reverti Genuam Austriaci constituerant. Quin etiam proximæ obsidionis eventu multis de rebus admonebantur, quæ facilem redderent insequentem, & tantæ erat terrestris, maritimæque opportunita-

nitatis Urbs Genua, ut ea relicta, corruere omnis Italici belli ratio videretur. Primum erat eorum consilium Delphini, Lunæque portubus potiri. Quibus in potestatem redactis, adjuvantibusque Britannis, & ipsi omnibus abundarent rebus, & nullus toto mari Genuensibus egressus, nullaque propterea spes commeatus relinqueretur. Ipsa autem defensorum multitudo, quæ Borboniorum confluentibus auxiliis admodum creverat, si commeatus deficeret, famesque urgeret, exitio potius, quam præsidio futura Civitati videbatur. Itaque Brounio peritissimo imperatore, magnis circum Mutinam, Parmamque contractis copiis, magnis item constitutis horreis, in eam Ligustici litoris partem, quæ ad orientem spectat, per Apuanos montes quamprimum descendere cogitabant; confestimque descendissent, nisi eos gravis adhuc hiems, durissimæque propter jumentorum penuriam, necessariarum rerum subvectiones detinuissent.

At Borbonii, & Genuenses, qui Petrum-Franciscum Grimaldum summo cum imperio in eas partes miserant, aliosque ei nobiles adjunxerant, de Austriacorum consiliis certiores facti, permunitis Suburbanis, arcem Delphiniam, arcem item Marianam, quæ in promontorio quodam portus Lunensis posita unum a terra, eumque perangustum aditum habet, Spediam præterea, Erycem, ipsiusque Lunensis portus fauces, insulasque, multis effectis operibus, collocatisque tormentis instruxerant; Sergianensem provinciam confirmaverant; arcem, oppidum muniverant: Laventiam, Massam,

sam, Carrariam, quæ pacati erant, quietique Principis loca, jure belli occupaverant, ne facultatem darent hostibus propius accedendi: Apuanorum montium angustias obsederant, valida ubique præsidia imposuerant; castra ad Segestam Tigulliorum, Clavarumque fecerant, seque ad defensionem omnibus rebus paraverant. Interim Ricelienfis per Roccæpinium nonnullis terra, marique submissis centuriis, Subalpinos Varagini cccc. incuriosius agentes oppresserat; perque Marchionem Montium Gallici exercitus Decurionem magna cæde Nadastium Vulturem occupare conantem repulerat; ipse ad consilium magni momenti animum adjecerat, ut Savonem repentino incursu occuparet.

Urbs est ad mare Savo ab Genua longe occidentem versus millia passuum xxx., mœnibus, portuque succincta, duobus prominentibus lateribus introrsus retracto. Arcem habet inter occasum, & meridiem satis munitam, quæ tota ex saxo multis operibus extructa, præruptique scopuli dorso imposita fere undique alluitur mari, altaque ab urbe fossa disjuncta, versatili rursus ponte adjungitur. Ultra Savonem ad occidentem millia circiter passuum iv. Vadum est Sabatium, statioque navibus, projecto monte, tutissima, in eaque anchoras jecerat Britannica classis. In portu Savonensi triremes erant ii. Sardiniæ Regis, erant in Urbe horrea constituta, erant arma, tela, commeatus omnis generis. Quæ omnia demere hostibus Ricelienfis cupiebat, videbatque, Savone recepta, neque Britannis locum esse in Vado consistendi, & omnem eam Borboniis,

venturos paratos esse milites jubet. Multus erat in consilio cum Ahumada, agebat, loquebatur omnia, quæ ad arcendos ab ea parte hostes pertinere videbantur. Cum repente magistris imperat navium, ut primo vespere scaphas, atque onerarias Genuæ ad portum appulsas habeant, quot satis esse ad tria millia ferme armatorum transportanda existiment, Ducique Aginnensium, quem summæ rei præfecerat, quid fieri velit, ostendit, inprimisque monet, ut celeritatem adhibeat, noctuabundusque Savonem perveniat. Chovelenium interim Vulturem præmiserat, qui per causam inspiciundi exercitus copias contraheret: ipse eodem paulo post advolarat, & cum cohortibus vii., quas Chovelenius contraxerat, Savonem terra progrediebatur. Ahumada cum reliquo exercitu subsequebatur, relictis, qui montium juga tuerentur, hostemque levibus præliis lacessendo detinerent. Summa erat maris tranquillitas, cœlique, appropinquante nocte, serenitas. Sed cum esset ab iis, qui naves cogebant, paulo tardius res administrata, factum est magna totius negotii perturbatione, ut, qui prima vigilia milites solvere debebant, secunda naves conscenderent. Interim, tempore commutato, fluctibus dubiis volvi cœptum est mare, imberque accidit navigantibus gravis. Serius his de causis confecto Dux Aginnensium cursu, orta jam luce, Savonem conspexit. Itaque, patefactis insidiis, paululum regressus vi aperta propalam uti non dubitavit, atque inter Cellem, Albitiolamque exscensione facta (quæ loca non longe ab Savone absunt) Urbi colles immi-

nentes occupat, horreisque, quæ ad Urbem erant, incensis, ipsam circumvallare Savonem instituit. At Ricelienſis cum id, quod prudentissime cogitaverat, male cecidisse videret, & vim tentare periculosum duceret, Genuam sese recipere statuit, idemque uti faceret, Duci Aginnensium imperavit. Subalpini cum in neminem quempiam insidiarum culpam conferre, cognita causa, possent, & tamen insidias factas suspicarentur, omnibus irati Savonensibus, eos, imperatis pecuniis, principibusque in custodiam conjectis, durissime habuerunt; ut, quoniam amari non poterant, quod multo est in imperio firmius, timerentur.

Erant interim in agro Nicæensi a Borboniis levia quædam, eaque secunda facta prælia, ad exercitumque Bellinsulanus, & Minensis redierant; Leutronius autem suis se locis tenebat. At Brounius, ut jam medium veris erat, in Tari valle contracto exercitu, omnibusque comparatis rebus, cognita locorum natura, minis pollicitationibusque varie, frustraque tentatis Ligurum animis, triplici denique instructa acie, Genuensium finibus appropinquabat. Erant armatorum xl. circiter millia; numero præstabant; & tot exercitati præliis virtute valebant. Primo præerat agmini Maguirejus, per ipsosque Apuanos montes iter faciebat. Dextra montem Boccum occupare Andræasius, sinistra montem item Furtianum tenere Harchesius jussus erat. Alterum ducebat agmen Marchio Clericius, cui mandatum erat, uti eodem tempore Apua movens ad portum descenderet Lunensem: & quia ad omnia tuenda non satis esse Borbonii,

& Ge-

& Genuenses poterant) cum tanta undique irrumperet hostium multitudo, & totius servandi causa partem negligere videbantur) erat Nadastio imperatum , ut per occasionem Ligusticas superaret fauces , in Porciferamque vallem decurreret. Maguirejus primo aspectu perterritis Borboniis, Liguribusque, qui, relictis Apuanorum montium jugis, ad Oxarium montem subita se fuga receperunt, Baretium pervenit ; indeque progressus, vastatis longe lateque , atque incensis omnibus , magnum ubique terrorem intulit . Marchio interim Clericius , oppido capto Bruneto , regionem, quæ trans flumen Boactum ad portum pertinet Lunensem, occupaverat omnem.

Eodem impetu per iniqua progressus loca, fugatis Hispanis, montem Boccum, & Margaritæ fanum tenuerat Andræasius, quem procedentem intolerantius, neque dubitantem, quin, si mare nancisceretur , omni Borbonios receptu intercluderet, Marchio primum Mojensis Hispani exercitus decurio tardavit ; tum tanta in hostes vi irrupit, ut cccc. interfectis, victores terga vertere Austriacos cogeret, statimque Margaritæ fanum reciperet, & Boccum etiam, profligato Andræasio, recepisset, nisi mandatum ei repente ab Ahumada fuisset, uti ab insequendis, lacessendisque hostibus omnino abstineret. Certi enim de pace nuncii venerant. At Nadastius Ligusticas improviso fauces transgressus Petram Lavetiaram, Langensiumque pagum occupaverat . Sed Genuensium centuriæ aliquot cum subito apparuissent, impetu facto, celeriter Austriacos perturbaverunt , atque ita perterritos egerunt, ut non prius fuga desisterent,

quam in conſpectu Octavii vici trans Liguſticas fauces veniſſent. Ita vario pugnabatur marte, erantque omnium intenti animi in ejus belli caſum, in quo non ſolum Urbs Genua præmium erat futura victoris, ſed etiam de Italiæ, atque Europæ forſitan totius ſtatu decertatum fuiſſet. Tantæ dimicationem rei pacis repente ſuſtulit nuncius.

Habito, ut diximus, Aquiſgrani colloquio, inter Britannos, & Gallos conditiones convenere, quæ non ſunt, præterquam quæ ad Italiam pertinent, memoriæ nobis quidem prodendæ.

Batavi primum trepidi rerum ſuarum, reliqui deinde omnes auctoritati paruerunt eorum, qui neceſſitati parere videbantur. Nam Galli victores foris, inopia domi dicebantur premi maxime rei frumentariæ, maritimaque neglecta re, florentes in America provincias retinere non poſſe. Britanni, alieno impedito, commercium imminuerant ſuum, ſumptibuſque terra marique ingentibus factis, grande conflaverant æs alienum. Illud etiam ſatis conſtat cunctis Gallis, qui ut belli periculis non deterrentur, ita diuturnitate franguntur, proclives fuiſſe ad otium animos, atque ex tanto tandem bello patriæ delicias reſpicere cœpiſſe; & Regem ipſum in medio rerum curſu, rara inter regnantes moderatione, victoriæ temperaſſe ſuæ, ut communi ſaluti conſuleret, eoque fuit ejus mirabilior moderatio, quo tot expugnatis in Belgio arcibus, perterritis Batavis, invicto exercitu, quæcumque alibi accepiſſet bello damna, ſarcire facile poſse videbatur, & peritiſſimi erant du-

duces, qui victoria uti suaderent. At Rex quietam Europam, quam suam maluit, effecitque, ut in Aquisgranensi colloquio repentina firmaretur pax, neque iis revera utilis, qui fecerant, neque iis, qui acceperant magis, quam probarant. Illi nihil in pace retinebant eorum, quæ maximis factis jacturis, aditisque periculis bello cæperant, his necessitas imposita pacis accipiendæ omnem repente abruperat melioris spem fortunæ. Accisæ quidem omnium fortunæ, non tamen placata odia, neque, cum vires redierint, sublatæ novarum causæ dissensionum. Nisi forte hæc est rerum humanarum instabilis conditio, ut paci bellum, bello pax varietate perpetua succedat, & quam hominum consiliis rerum mutabilitatem assignamus, universæ potius naturæ, æternarumque nexui causarum tribuenda est. Fuere ad Aquisgranense colloquium eorum Legati Principum adhibiti, qui bellum gesserant; Legatique fuerunt Britanniæ Regis Comes Sanduicensis, & Eques Robinsonius; Regis Galliæ Comes Sanseverinas Aragonius Placentinus, & Eques Portensis; Reginæ Ungariæ Comes Caunitius; Regis Hispaniæ Massonius Limensis; Regis Sardiniæ Comes Cavannensis; Batavorum Comes Bentinchius, aliique cum eo iv. Batavorum item Legati; Reipublicæ Genuensis Franciscus Auria, quem ex S. C. in Britanniam missum Lutetiæ remansisse diximus; & Ducis Mutinensium Comes Monsonius Legatus fuit. Fuere item alii ab aliis missi Principibus privati homines, qui, quid ageretur, explorarent, & tanquam ad aquas valeditudinis causa venissent, Aquisgrani

ni obversarentur. Rex Neapolis neminem publice misit, ne repudiare quædam in eo concilio, aut approbare videretur, quæ noluisset. Postulabat Reginæ Ungariæ Legatus, ut ne Ducis Mutinensium, Reique publicæ Genuensis Legati ad id colloquium adhiberentur, propterea quod eorum essent Legati Principum, qui alieno bellassent nomine: itemque postulabat, ut ne Vormaciensis fœderis sublata causa, vis maneret, in eoque tantum maneret, quod Reginæ oberat. Nam Placentia, quæ Philippo Hispani Regis Fr. contribuebatur, & Finario, quod Genuensibus restituebatur, nominatim exceptis, de reliquis omnibus, quæ Reginæ Ungariæ fuissent, atque erant ex Vormaciensi fœdere Sardiniæ Regi attributa, eidem in Aquisgranensi colloquio diligenter cavebatur. Id, quod contra omnem pactorum, conventorumque fieri rationem Caunitius dicebat Etiam Pontifex Maximus per Canonicum quendam Leodiensem vetustum illud suum in Parmam, Placentiamque Urbes jus interponebat. Erat præterea inter Auriam, Monsonium que de suorum Principum dignitate orta contentio, qui primus, qui secundus in exscribendo fœdere nominari deberet. Sed non placuit pacem omnium, ut dicebatur, bono partam contentionibus nonnullorum perturbari; &, compositis Britannorum, Gallorumque rebus, reclamare cæteri, non repugnare poterant.

His in Aquisgranensi colloquio actis, aliud Nicææ colloquium indictum est, in quo de Italica firmanda pace agebatur: apudque Brounium, & Ricelienſem, his rebus cognitis, itemque apud Bellinsulanum, Minensem, & Leu-

& Leutronium constitutæ sunt induciæ, quarum quoad existet dies, perfectave essent ad pacem omnia, suis se quisque locis contineret, neve alter alteri nocere posset. His stare induciis Britanni noluerunt, propterea quod pactas prius fuisse dicerent, quam Hispanos, & Genuenses cum reliquis de Aquisgranensi pace consensisse ipsi cognoscerent. Quod ubi a Britannis cognitum est, mare etiam a belli impetu cessavit, Britannicæque classis Præfectus Navarchum Genuam misit, qui ejus rei nuncium Senatui perferret, & quæ est Britannicæ gentis magnitudo animi, Genuensium, tametsi hostes fuissent, tamen virtutem, & constantiam admirari Præfectum diceret.

Interea Genuæ, pace parta, gratiæ Superis agebantur, indicta supplicatione, utque ea supplicatio quotannis iv. id. Decemb., quo die liberata ab Austriacis Urbs fuerat, ad Mariæ in Oregina constitueretur, Senatus censuit: Conciliumque Majus extra ordinem coactum decrevit, uti Dux Riceliensis, liberi, posterique ejus, atque agnati Cives essent nobiles Genuenses, iisque gentis suæ insigni insigne apponere Reipublicæ liceret, utque Duci Riceliensi ex S. C. statua in Curia poneretur ex marmore: itemque Ahumadam Hispaniensis exercitus Legatum, liberos, posterosque ejus Cives esse nobiles Genuenses, itemque Cives esse nobiles Genuenses septem, qui populares erant honesto loco nati, Jo: Baptistam Celesiam, Josephum Calvum, Josephum Asplanatum, Joannem Baptistam Carrogium, Georgium Turrellium, Josephum Lacomarsinum, & Augustinum Majolum, quod ii optime fuerant de

Repu-

Republica tempore difficillimo meriti, Patribus placere. Hi posteaquam conscripti Patres fuerunt, collatione gratuita (nam more receptum est, si quis inter Patres legatur, uti is aliquid Duci muneris offerat) simulacrum ex argento præclaro opere, & grandi pondere, quod Mariam virginali habitu, atque vestitu referebat, Brignolio Duci obtulerunt. Ille statim in publicum contulit, in maximoque Urbis Templo asservari, atque in supplicatione, quæ iv. id. Decemb. haberetur, deferri quotannis jussit. At Rex Galliæ Ricelienssem, quod egregiam Genuensi bello operam navasset, Magistrum creavit Gallicæ militiæ. Quo ille lætus honore, servatæque Urbis Genuæ gloria clarus in Galliam rediit.

Indicto Nicææ colloquio convenerunt eo statim Brounius, Bellinsulanus, & Minensis, Regis autem Sardiniæ nomine Comes Breliensis, atque a Republica Genuensi missi Constantinus Pinellius, & Hieronymus Curlus, a Duceque Mutinensium Comes Sabbatinius, qui de Italica firmanda pace agerent iis conditionibus, quæ erant jam in Aquisgranensi colloquio constitutæ, quarum hæc erat summa: Omnia Sardiniæ Rex haberet & quæ ante bellum habuisset, & quæ ex Vormaciensi fœdere recepisset, excepta nominatim Placentia, ejusque Urbis agro. Parma, Placentia, Guardistallum, earumque urbium agri Philippo Ferdinandi Hispani Regis Fr. attribuerentur, liberis, posterisque ejus virilis sexus; ea tamen lege, si Carolus Neapolis, & Siciliæ Rex Philippi, Ferdinandique Fr. in Hispaniam transeat, ut regnet in ea, & si Philippo Ferdinan-

di

di Hispani Regis Fr. liberi, posterique nulli fuerint virilis sexus, tum uti Placentia, ejusque urbis ager ad Regem Sardiniæ, Parma, Guardistallum, earumque urbium agri ad Reginam Ungariæ eodem jure redeant, quo jure cujusque eorum antea fuerint.

Dux Mutinensium, & Respublica Genuensis restituerentur in integrum: Quæ privatim a Genuensibus bona in regno Reginæ Ungariæ, quæ item a Duce Mutinensium possessa essent, Reginaque Ungariæ jure belli publicasset, ea dominis omnia recte redderentur: Dux Mutinensium, si pro iis pecuniam accipere velit, æstimatione intra quadragesimum diem facta, accipiet. Hæc fere, quæ ad Italiam pertinerent, Aquisgrani constituta sunt, & Nicææ cautum est in colloquio, uti ad certam item diem ex iis locis, quæ quisque occupasset, præsidia deducerentur omnia; Captivi utrinque, facta permutatione, restituerentur, & nominatim nobiles Cives Genuenses, itemque obsides remitterentur. Sed cum de bonis a Regina Ungariæ publicatis controversia esset illata, caput illud Austriaci infirmare conabantur, aut malignius interpretando, aut in aliud tempus rei cognitionem differendo. Contra, ut statim decerneretur, & ab eo, quod erat in Aquisgranensi colloquio de hujusmodi bonis sanctum, ne recederetur, Genuenses, & Ducis Mutinensium Legatus postulabant. Qua de controversia Galliæ Rex certior factus, ne reliquo Belgio, Borboniorum præsidia deducerentur, imperavit; &, qui communis salutis caussa pacem fecerat, sociorum, & fidei gratia bellum renovare non dubitabat, in idque Bri-

tanni, & Batavi consentire videbantur. Quibus Regina Ungariæ rebus permota ab hujusmodi etiam postulatione destitit, sedataque controversia, pax tandem omnium consensu firmata est.

Hunc habuit exitum Italicum bellum, de quo scribenti liceat, si vere, in extremo opere Italicorum Principum, qui bellum gesserunt, laudare virtutem. Nam Rex Neapolis, longe a finibus suis rejectis ad Velitras hostibus, egregii imperatoris, optimique Regis officio functus est. Sardiniæ Rex in dubiis, gravibusque rebus solertiæ, & fortitudinis laudem tulit. Dux Mutinensium insigni erga Borbonios fide, animique in adversis magnitudine inclaruit. Genuenses denique, recuperata, defensaque Patria, satis magnifice ostenderunt, vetus illud in Italia animorum robur sopiri interdum temporibus, extingui nunquam posse.

FINIS.